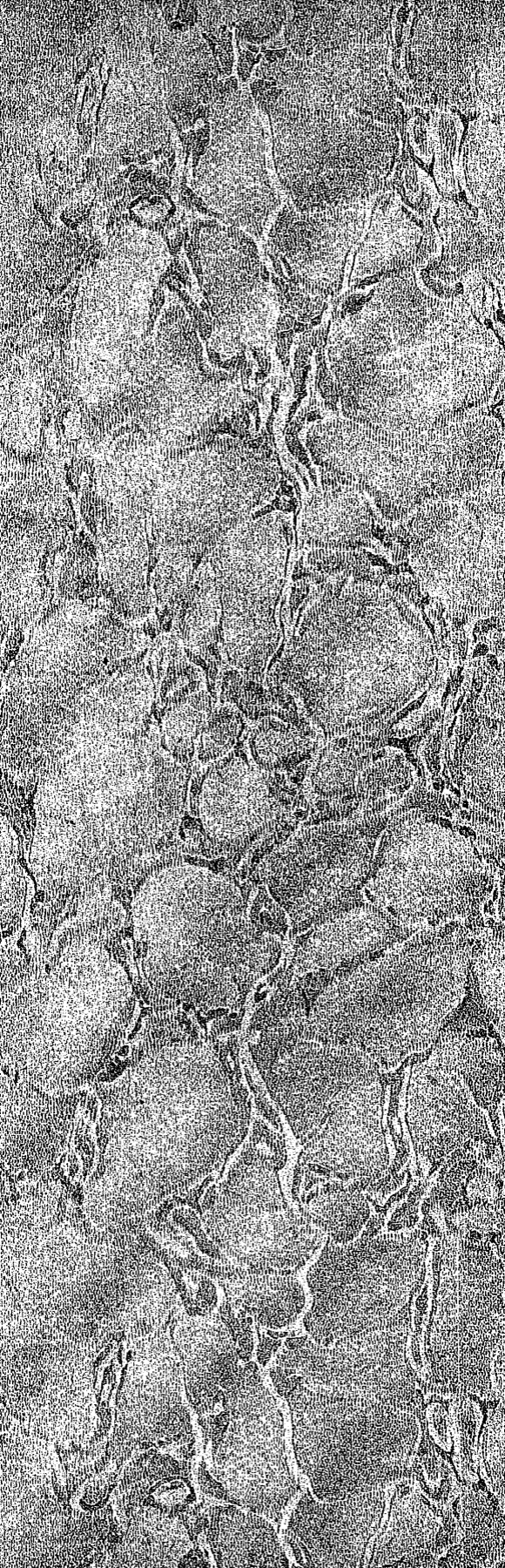

BX
614
ASP₂

The University of Chicago
Libraries

Deu

Chrysostom Papadopoulos
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Archbishop of Athens and all Greece

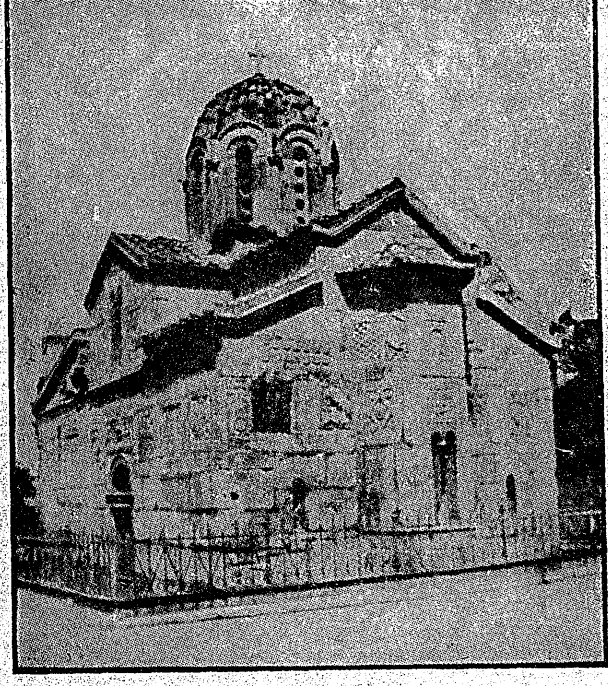
Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

The Church of Athens

ΠΡΟΛΟΓΟΣ (Preface)

Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΥΛΟΥ

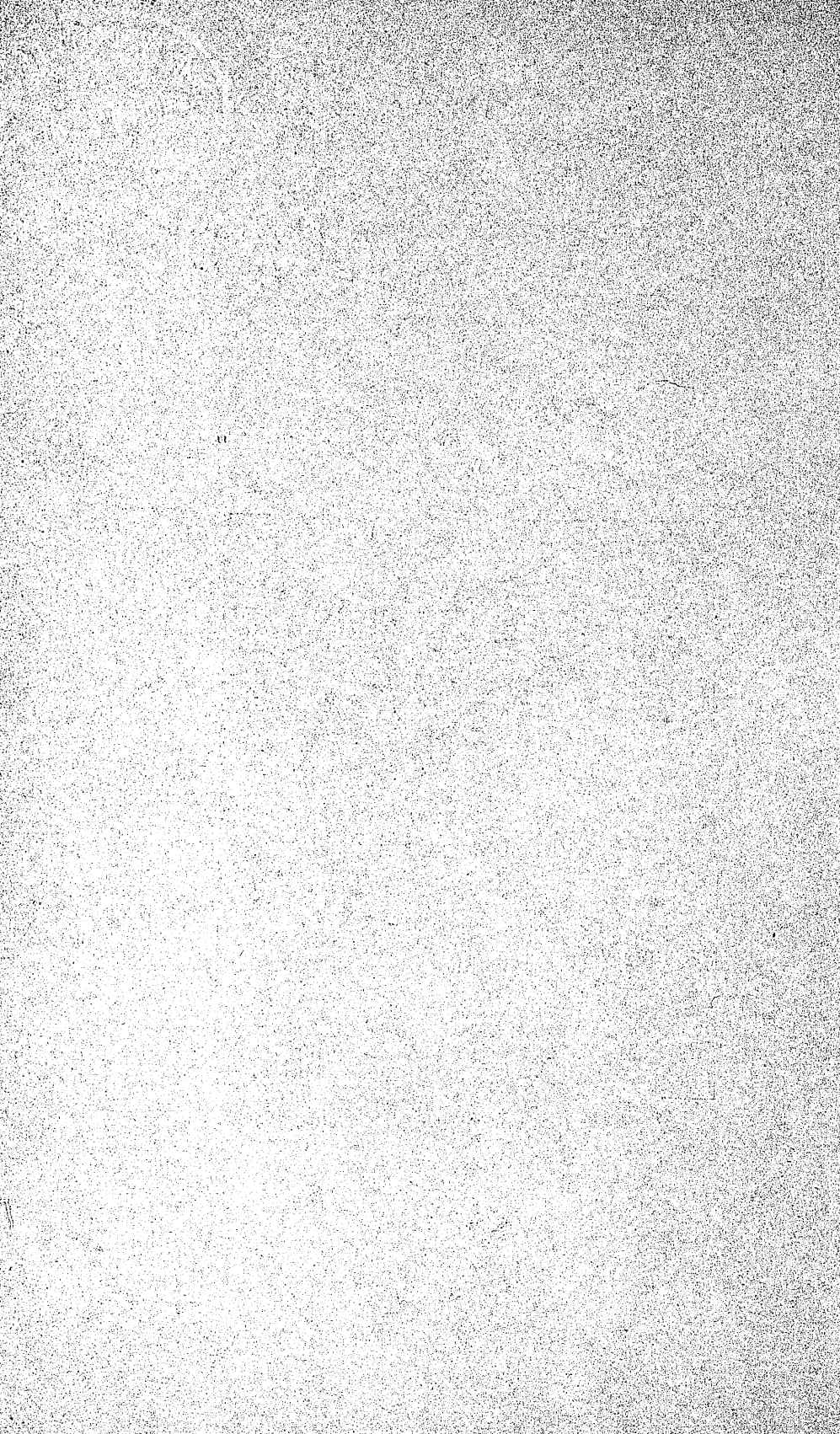
D. Gr. Kampouroulou

Pray

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1928

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

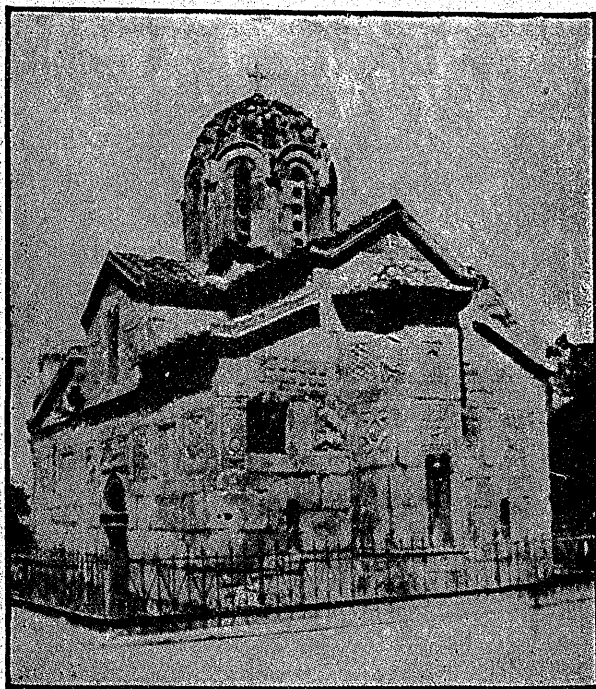
Ἀναδημοσιεύεται μετὰ τινῶν προσθηκῶν ἐκ τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας τόμ. Β΄, σ. 177-189.

Chrysostomos Papadopoulos
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1928

BX614
A8P2

Dir
Cur

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Πρόλογος	7
Βιβλιογραφία	9
Ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν	13

Α΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ
ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (52-1204)

Θρησκευτική κατάσταση τῶν Ἀθηνῶν	14
Ὁ Ἀπ. Παῦλος ἐν Ἀθήναις	15
Ἡ Ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας	17
Οἱ πρῶτοι Ἐπίσκοποι	>
Ἀθηναῖοι χριστιανοὶ φιλόσοφοι	19
Ἡ ἀντίδρασις καὶ οἱ διωγμοὶ	20
Πλήρης ἐκχριστιάνισις τῶν Ἀθηνῶν	23
Ἡ Ἐπισκοπὴ Ἀθηνῶν	25
Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ Μητρόπολις	30
Ἡ δρᾶσις τῶν πρώτων Μητροπολιτῶν	31
Νικόλαος ὁ Ἁγιοθεοδώριτης	33
Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος	36

Β΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1204-1456)

Ἐγκαθίδρουσις τῆς λατ. Ἐκκλησίας	40
Ἀπόκρουσις τῶν ὀρθοδόξων Ἀρχιερέων	42

Γ΄

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1456-1833)

Ἡ τουρκικὴ κατάκτησις	47
Ἐπικράτησις τοῦ ὀρθοδόξου Κλήρου	48
Ἡ ἁγία Φιλοθέη	52
Ἰδρυσις ἱερῶν Μονῶν	54

Ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι	55
Ἡ Ἀσωμάτων-Πειράκη καὶ ἄλλαι Μοναὶ	57
Προσωρινὴ προαγωγή τῆς Ἐπισκοπῆς Δαυλείας καὶ Ταλαν- τίου εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν	59
Ὁ μητροπολίτης Ἀνθιμος γ'.	60
Ἐπὶ τῆς Ἑνετικῆς ἐπιδρομῆς	62
Τριετὴς ἐρήμωσις τῶν Ἀθηνῶν	63
Ὁ Μελέτιος β'.	64
Ἡ πρώτη δημοσία Σχολή	66
Ἀνθιμος ε'. καὶ Βαρθολομαῖος	67
Ἀθηναῖοι νεομάρτυρες	69
Ἐπὶ τὴν τυραννίαν τοῦ Χασεκῆ	70
Σχολαὶ καὶ Βιβλιοθῆκαι	76
Τὸ τέλος τῆς τουρκικῆς τυραννίδος	77

Δ'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ἸΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ (1833-1923)

Ἡ νέα Μητρόπολις Ἀθηνῶν	78
Νεόφυτος Μεταξᾶς	»
Μισαήλ Ἀποστολίδης	79
Ὁ Μητροπολίτης Θεόφιλος	83
Προκόπιος α'. Γεωργιάδης	88
Νεοὶ ναοὶ τῶν Ἀθηνῶν	90
Γερμανὸς Καλλιγᾶς	91
Προκόπιος β'. Οἰκονομίδης	96
Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐν Ἀθήναις	98
Οἱ Λατῖνοι ἐν Ἀθήναις	100
Ὁ μητροπολίτης Θεόκλητος	101
Ἐσωτερικὴ ἀνωμαλία	103
Εἰσρήνευσις τῆς Ἐκκλησίας	105
Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν	107
Πίναξ ὀνομάτων	111

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ μετὰ χεῖρας ἔργον τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου πρόκειται ὡς συνοπτικὸν καὶ καθοδηγητικὸν σύναμα ὑπόδειγμα μιᾶς ἐκτενοῦς *Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν*, ἀπὸ τοῦ θεοπνεύστου τολμήματος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ ἐξῆς, πρὸς ἐκπόνησιν τῆς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς τῆς περιεκτικῆς ταύτης συνόψεως κατέχει εἶπερ τις καὶ ἄλλος πάντα τὰ ἐπιστημονικὰ ἐφόδια.

Καὶ δὲν εἶναι εὐχερὲς ἔργον τὸ νὰ παρακολουθήσῃ τις ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀφειρησίας τὴν σταδιοδρομίαν τῆς Ἀθηναϊκῆς σκέψεως, ἐνσαρκουμένης εἰς ὕμνους, τεχνουργουμένης εἰς εἰκόνας καὶ μνημειουμένης εἰς ναοὺς.

Πρέπει οὗτος νὰ εἰσδύσῃ ἐντὸς τῆς Ἀθηναϊκῆς ψυχῆς καὶ νὰ ἐνωτισθῇ τῶν παλμῶν αὐτῆς κατὰ τὴν δίοδον τῶν αἰώνων, διὰ νὰ κατανόσῃ πῶς ἡ κατείδωλος πόλις κατέστη πανευλαβῆς.

Τί ὀφείλουσιν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸ νέον θρησκευμα κατανοῆ τις ἂν, παρακολουθῶν τὰ ἐκάστοτε διαδραματιζόμενα δεινὰ, φαντασθῇ αὐτὰς ἐστερημένας τῆς καρτερίας πρὸς τὰ παθήματα, τῆς πεποιθήσεως εἰς τὴν Πρόνοιαν, τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν μεγάλην ζωὴν.

Καὶ τὰ θωρακίσματα ταῦτα ἅπαντ' αἱ εἰς τὸν βίον καὶ τοῦ ἀσημοτάτου — ἂν χωρῇ ἀσημότης ἐδῶ — ὀσιομάρτυρος.

Ἄλλ' ἢ Ἑλληνικὴ φυλὴ, ἂν διὰ τῶν εἰς τὸ Χριστιανικὸν θρησκευμα ὀφειλομένων δυνάμεων τούτων ἐτονώθη καὶ ἐνεκαρτέρησεν, ἐξ ἄλλου δὲν ἀπώλεσε τὴν ἐθνικὴν τῆς συνοχὴν, χαρακτηρίσασα τοὺς κληρικοὺς καὶ ὡς πενθηφοροῦντας ἀναπληρωτὰς τῆς καταλυθείσης κοσμικῆς ἐξουσίας. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν κατ' ἄνθρωπον ὀρθουμένην ἐκάστοτε ἔκρηξιν τῆς ἀγανακτῆσεώς τῆς ἱκανοποιητικῶς περιέθαλψε, περιορίσασα αὐτὴν εἰς τὰς θολίας τῶν ναῶν, κατὰ τὸ ἄκουσμα τῶν εἰς τοὺς βίους τῶν Μαρτύρων καὶ Ὁμολογητῶν παρεμβαλλομένων ἢ ἐξυπακουόμενων ἁρῶν.

Εἰς τὴν «Ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν» τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, τὴν ἐκπονηθεῖσαν ἐπὶ τῇ βάσει, ἐπὶ τῇ ἐρευνῇ καὶ τῇ κριτικῇ καρπώσει τῶν κυριωτάτων πηγῶν, λίαν δὲ προσφυνῶς διαιρεθεῖσαν εἰς τέσσαρας γενικὰς, μεγάλας καὶ εὐδιακρίτους περιόδους, εὐρίσκει πρὸς τούτοις ὁ μελετητῆς

πάντα ἐν συμπτώξει τὰ μετὰ τῆς θρησκείας σχετιζόμενα ἱστορικά γεγονότα, ἀπὸ τοῦ ἀ' μετὰ Χριστὸν αἰῶνος μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὁποίων διερωτᾶται: τίνας νὰ ὑπῆρξαν αἱ ἔλλογοι δυνάμεις, αἵτινες συνετέλεσαν κυρίως εἰς τὴν ἀντιστροφὴν τοιοῦτου θεύματος φιλοσοφικοῦ, φιλολογικοῦ, λογοτεχνικοῦ καὶ καλλιτεχνικοῦ, πρὸς ἄλλα καὶ ἐν τισιν ὅλως διάφορα ἐδάφη ἀγτιλήψων;

Χωρὶς τὴν ἀξίωσιν ὅτι ἐπιλύομεν τὸ μέγα ἱστορικὸν τοῦτο πρόβλημα, παρατηροῦμεν ἀπλῶς, ὅτι εὐρίσκομεν ἐνθρονιζομένας παρὰ τὸν θρίαμβον τὴν ἐπιείκειαν, παρὰ τὴν δίωξιν τὴν συγγνώμην, παρὰ τὸν ἔρωτα τὴν ἀγάπην καὶ παρὰ τὴν ἀρετὴν τὴν ἠθικὴν.

Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἐν τῇ προμετωπίδι ἀπεικόνισιν τῆς περικόμφου Βυζαντινῆς «Γοργοεπηκόου», ἥτις ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἶχεν ὀρισθῆ ὡς εὐκτῆριον τοῦ Ἀρχιερέως Ἀθηνῶν, τὴν θεωροῦμεν εὐστοχωτάτην.

Διὰ τῶν ἀπομειναρίων καταλυθέντός ἀρχαίου μνημείου ἀνφοδομήθη αὕτη μετὰ τῆς ἐφικτῆς πρὸς ἐκεῖνο στοργῆς, ἀπαράλλακτα ὅπως εἰς Χριστιανικὰ λογοτεχνικὰ ἔργα μεταξὺ τῶν θρησκευτικῶν περικοπῶν παρεμβάλλονται φράσεις καὶ εἰκόνες ἐκ τῆς θύραθεν πνευματικῆς παραγωγῆς εἰλημμένοι, οἷονεὶ συμβολιζομένης οὕτω τῆς ἐπελθούσης ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίᾳ ἐξυφάνσεως τοῦ ἀρχαίου μετὰ τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀντωνίου ἀρχιμ., Περί τῶν ἀρχαίων χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν ἐν Ἀθήναις (ρωσιστί) Πετρούπολις 1874.

Γεδεῶν Μ., Πατριαρχικοὶ πίνακες, ἐν ΚΠόλει 1890.

— Διάφοροι ἀνακοινώσεις καὶ ἄρθρα περὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν ἐν ταῖς ἐκδόσεσι Καμπούρογλου, ἐν τῇ «Θεολογία» καὶ ἀλλαχοῦ.

Γεωργιάδου Βασιλείου (νῦν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου) Μιχαὴλ Ἀκομνάτου τοῦ Χωνιάτου καὶ Γεωργίου Βούρτζου μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν λόγοι, Ἀθ. 1882.

Gelzer H., Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum, ἐν Abhandlungen der K. b. Akademie der Wissenschaften, I Classe. München 1901.

Γρηγοροβίου Φερδ., Ἱστορία τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἀπὸ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς τουρκ. κατακτήσεως, μετάφρασις Σπ. Λάμπρου, τόμ. Α'—Γ' Ἀθ. 1904.

Δελικάνη Καλλινίκου (νῦν Μητροπολίτου Κυζίκου) Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμ. Β' ἐν ΚΠόλει 1905.

Elissen A., Zur Geschichte Athens nach dem Verlaste seiner Selbstständigkeit, Göttingen 1847.

Ζησίου Κ., Χαράγματα ἐπιγραφικά, ἐπὶ ἀρχαίων μνημείων καὶ χριστιανικῶν ναῶν τῆς Ἀττικῆς, Ἐν Δελτίῳ ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς Ἑταιρείας, Β, (1885), σ. 22 ἐξ.

— Χριστιανικαὶ ἀρχαιότητες Ἀθηνῶν, Αὐτόθι, Α, σ. 517 ἐξ.

— Σύμμικτα, Ἀθήνησι 1892.

Καμπούρογλου Γρ. Δημ., Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Τουρκοκρατία, Τόμ. Α'—Γ', Ἀθ. 1889—1896.

— Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α—Γ' Ἀθ. 1891—92.

— Μελέται καὶ ἔρευναι Ἀθ. 1923.

— Πίναξ τῶν γνωστῶν Ἐπισκόπων Ἀρχιεπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ Ἱεροθέου καὶ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου μέχρι τοῦ Προκοπίου Οἰκονομίδου, Ἐν Ἀθήναις 1896 (εἰς φύλλον).

— Ἄρθρα καὶ σημειώματα ἐν περιοδικοῖς καὶ ἐφημερίαις.

Καρολίδου Π. Σύγχρονος ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, Α—Δ : Ἀθ. 1922 ἐξ.

Κεραμῆος Παπαδοπούλου Α., Ἀθηναϊκὰ ἐκ τοῦ ιβ' καὶ ιγ' αἰῶνος, = ἢ «Ἀρμονία» Γ' (1902) σ. 284 ἐξ. Παρατηρήσεις ὑπὸ Γ. Ζηκίδου ἐν «Ἀρμονία» Γ' (1902) σ. 507 ἐξ. *Ε. Α. Σιάσση*, ἐν «Ἀθηνα» ΙΔ'. (1903) σ. 793 ἐξ. *Γρηγ. Βεργαράκη*, «Παρνασσός» Ζ, (1903) σ. 3 ἐξ.

— Ἀνακωνώσεις ἐν Δ. Γρ. Καμπούρογλου Ἱστορία καὶ Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν.

Quien Le. M., Oriens Christianus, Parisiis 1740, II, 169—178.

Corpus inscriptionum Graecarum, IV, No 9321—9422.

Corpus inscriptionum Atticarum, III, No 1383—1388, 3435—3547.

Κωνσταντινίδου Γ., Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως μέχρι τοῦ ἔτους 1821 ἔκδ. β' Ἀθ. 1894.

Κωνσταντινίδου Παναρέτου (μητροπολίτου Μεσσηνίας), Κατάλογος ἱστορικός τῶν πρώτων Ἐπισκόπων καὶ τῶν ἐφεξῆς Ἀρχιεπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν, Περιοδ. «Σωτήρ» Α, (1877) σ. 123 ἔξ. Β (1878) —79 σ. 9 ἔξ.

— Σαροκοφῶς Κληματίου Ἐπ. Ἀθηνῶν, Περιοδ. «Παρνασσός» Ε, 1881, σ. 822 ἔξ.

— Ἡ Μεγάλη Παναγία τῶν Ἀθηνῶν, «Σωτήρ» Δ, σ. 301—6.

— Χριστιανικά μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν, Αὐτόθι, Δ, σ. 372-5. Ε' σ. 32 ἔξ. 83 ἔξ. 137 ἔξ.

Κωσταντοπούλου Κ., Συμβολὴ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῶν χριστιανικῶν Ἀθηνῶν, Ἡμερολόγιον τῶν Φιλανθρωπικῶν Καταστημάτων ΚΠόλεως, τόμ. Β. Ἐν ΚΠόλει 1905,

— Ἀνέκδοτοι Ἐπιγραφαὶ χριστιανικῶν χρόνων, ἐν «Ἀρμονία» 1900, σ. 10—38.

— Ἄλλαι μελέται ἐν διαφόροις δημοσιεύμασιν.

Δαμπάκη Γ., Χριστιανικὴ ἀρχαιολογία τῆς Μονῆς Δαφνίου, Ἀθ. 1889.

— Ἄρθρα καὶ ἀνακωνώσεις ἐν Δελτίῳ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ ἐν ἄλλοις περιοδικοῖς.

— Mémoire sur les antiquités chrétiennes de la Grèce, Athènes 1902.

Λάμπρου Σπ. Μιχαὴλ Ἀζομινάτου τοῦ Χωνιάτου, τὰ σώζόμενα, τομ. Α'—Β' 1883.

— Αἱ Ἀθήναι περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰβ' αἰῶνος κατ' ἀνεκδότους πηγάς, Ἀθ. 1878.

— Μικταὶ σελίδες, Ἀθ. 1878.

— Μονογραφίαι διάφοροι ἐν «Ν. Ἑλληνομνήμονι».

Lesercq H. Athènes ἐν F. Cabrol, Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de Liturgie, I, Paris 1907, σ. 30-39 ἔξ.

Mansi D. J., Sacrorum Conciliorum nova et amplissima Collectio, Parisiis 1900 ἔξ.

Miklosich Fr. et Müller Jos. Acta Patriarchatus Constantinopolitani, Vindobonae 1860—90.

Miller Will., Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, μετάφρασις Σπ. Λάμπρου, Ἀθ. 1909—1910 τόμ. Α'—Β'.

Migne Πατρολογία.

Mommsen Aug. Athenae christianae. Lipsiae 1868.

Bayet K., De titulis Atticae christianis antiquissimae. Parisiis, 1878.

Περούτσου Τάσσου, Χριστιανικαὶ Ἀθήναι, ἐν Δελτίῳ ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Γ', 1891, σ. 5—107, Δ', 1892, σ. 51—204.

Συγγοπούλου Α. Παρθενῶνος Βυζαντιναὶ τοιχογραφίαι, Ἀρχαιολογικὴ ἔφημερίς, 1920, σ. 36 ἔξ.

—Θησεῖον τοιχογραφίαι, Ἀρχαιολογικὴ ἔφημερίς, 1920, σ. 51 ἔξ.—

—Μεγάλῃ Παναγίᾳ, Δελτίον ἱστορικῆς καὶ ἐθν. Ἑταιρείας 1923, σ. 121 ἔξ.

—Χριστιανικὸν Ἀσκληπιεῖον, Ἀρχαιολογικὴ ἔφημερίς 1915, σ. 52 ἔξ. >

Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Κωνσταντίνου, Τὰ σωζόμενα Ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα, ἐκδ. Σοφ. Οἰκονόμου, τομ Α'—Γ'. Ἀθήνησι 1862—1866.

Ὀρλάνδου Α. Αἱ καμαροσκέπαστοι Βασιλικάι τῶν Ἀθηνῶν, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας τῶν Βυζαντινῶν σπουδῶν, Β'. 1925, σ. 258 ἔξ. καὶ ἄλλα σχετικὰ δημοσιεύματα.

Παπαδόπουλου Χρυσοστόμου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Αἱ Ἐπαρχίαι τοῦ Πατριαρχείου ΚΠ, κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, Ἀθ. 1923.

—Ἱστορία τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τομ Α'. Ἀθ. 1920.

Παπαρρηγοπούλου Κ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἐν Ἀθήναις, ἐκδ. Ε'. (Ἐλευθερουδάκη) 1925.

Parthey G, Hieroclis Synecdenus et Notitiae graecae episcopatum, Berolini 1866.

Περιοδικὰ

Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον Ὑπουργείου Ἐκκλησιαστικῶν

Ἀρχαιολογικὴ ἔφημερίς

Δελτίον Χριστιανικῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας

Ἐπετηρὶς «Παρθενῶν»

»Παρθενῶν»

Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν

Σωτήρ

Ν. Ἑλληνομνήμων

Δελτίον ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς Ἑταιρείας

Ἀρμονία

Ἀνάπλασις

Ἱερὸς Σύνδεσμος

Ἐκκλησία

Θεολογία

Πιτάκη Κ., L' Ancienne Athènes, ou description des antiquités d' Athènes et ses environs., Athenes 1835 καὶ ἄλλα ἐν «Ἐφημερίδι Ἀρχαιολογικῇ» καὶ διαφόροις περιοδικοῖς δημοσιεύματι.

Ράλλη Α. Γ. καὶ *Ποτλῆ Μ.* Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων τομ Α—ΣΤ'. Ἀθήνησι 1852—1859.

Σάθα Κ., Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἐν Ἀθήναις 1867.

Socolov J. J., Ἐπαρχιακὰ Ἐκκλησίας ΚΠόλεως, Πετροῦπολις 1915.

Σουρμελή Δ. Κατάστασις συνοπτική τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἔκδ. γ'. Ἀθ. 1846.

Σωτηρίου Γ. Εὑρετήριον τῶν Μεσαιωνικῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Μέρος Α'. τεῦχος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1928.

— Παλαιὰ Χριστιανικὴ Βασιλικὴ Ἰλισσοῦ, ἐν Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι ἔτ. 1919 σ. 1 ἐξ καὶ ἄλλαι ἐπιστημονικαὶ μελέται ἐν τῇ αὐτῇ ἐφημερίδι καὶ ἐν διαφόροις δημοσιεύμασι.

Υψηλάντου Κομνηνοῦ Ἀθανασίου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν ΚΠόλεως, Ἐν ΚΠόλει 1870.

Φιλάδελφέως Ν. Θ., Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀπὸ τοῦ 1400 μέχρι τοῦ 1800, τομ. Α'. Β'. Ἀθ. 1902.

Herzberg G., Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς λήξεως τοῦ ἀρχαίου βίου μέχρι σήμερον, μετάφρ. Π. Καρολίδου, τομ. Α'. Β'. Ἐν Ἀθήναις 1906

H o p f., K. Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit, ἐν Ersch und Gruber Allgemeine Encyclopädie. τομ. 85 86. Leipzig 1867—8.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΛΑΘΗΝΩΝ

Ἀπάσας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, ὑπερέβαλον αἱ Ἀθηναίαι, κατὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀκμὴν, ἀλλ' οὐδεμία ἄλλη πόλις, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καταλύσιν τοῦ ἐλευθέρου βίου τῆς Ἑλλάδος (146 π. Χ.), τοιαύτας ὑπέστη περιπετείας, οἷας ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν. Ὑπῆρξαν ἀληθῶς ἀνεκδιήγητοι αἱ μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους συμφοραὶ τῶν Ἀθηνῶν, δηώσεις καὶ καταστροφαί. Ἐνομίσθη δὲ ὅτι μετὰ τὰς κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιδρομὰς τῶν Σλαύων κατέστη τελείως ἔρημος, μεταβληθεῖσα εἰς δάσος ἢ ἔνδοξος πόλις. Καὶ κατέπεσε μὲν, μετὰ τὰς γενομένας ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, ἡ ὅλως ἀβάσιμος ὑπόθεσις αὕτη, ἀλλ' αἱ ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν καταστροφαί ὑπῆρξαν μέγισται ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις.

Ἐπὶ δύο δὲ καὶ ἥμισυ αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων ἡ πόλις κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Φραγκῶν καὶ ἐπὶ τῆς διεισδεχθείσης τὴν φραγκοκρατίαν τουρκοκρατίας, μετὰ νέαν ἀπόπειραν ἐγκαθιδρύσεως τῆς φραγκοκρατίας, εἰς ἣν ὀφείλεται καὶ ἡ πολυθρήνητος καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος, πρὸς καιρὸν ἐξεπατρίσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἡ πόλις ἔμεινε ἔρημος ἐπὶ τρία ἔτη.

Παρὰ τὰς ἀνεκδιήγητους ταύτας περιπετείας, ἃς ἡ πολιτικὴ ἱστορία ἀφηγεῖται, καίτοι οὐχὶ ἄνευ χασμάτων, ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν πάντοτε διεσώζετο. Τοῦτο δέ, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὀφείλεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν, μὴ δυνηθεῖσαν μὲν, ἕνεκα τῶν εἰρημένων περιπετειῶν τῆς πόλεως, νὰ καταλάβῃ ἐν τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ τῶν ἀρχαίων καὶ μέσων χρόνων θέσιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, ΚΠόλεως, ἀλλ' ἐκπληρώσασαν μεγάλην ἀποστολὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, μέχρι τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀναδείξεως τῶν Ἀθηνῶν ὡς Πρωτεύουσας αὐτοῦ, καταλαβοῦσαν δὲ μετ' αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῇ Αὐτοκεφάλῳ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐκτιθέμενοι, διαιροῦμεν αὐτὴν εἰς τρεῖς περιόδους, ἀναλόγους πρὸς

τὰς τῆς πολιτικῆς ἱστορίας α) εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς φραγκοκρατίας (52-1204) β) εἰς τὴν ἐπὶ φραγκοκρατίας (1204-1456) γ) εἰς τὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας (1456-1833) καὶ δ) εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀυτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (1833—1923).

Α'.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΑΥΤΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
(52-1204)

Θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν.—Τὰς πρώτας σελίδας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν συνέγραψεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, ἀφηγηθεὶς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων (17, 16-34) τὰ κατὰ τὸ ἐν Ἀθήναις κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τοῦ ἰδρύσαντος τὴν Ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν.

Πρωτεύουσα πόλις τῆς Ἑλλάδος («*Ἀχαΐας*») ἦτο τότε ἡ Κόρινθος, ἀλλὰ τὴν διασωζομένην ἔτι ἔκτακτον σημασίαν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἦτις, ἄλλως τε, ἦτο «πόλις ἐλευθέρα (urbs libera) δι' ἰδίων νόμων κυβερνωμένη, ἀνωμολόγουν καὶ οἱ σύγχρονοι, ὧν Φίλων ὁ Ἰουδαῖος ἔλεγεν «ὅπερ ἐν ὀφθαλμῷ κόρη ἢ ἐν ψυχῇ λογισμός, τοῦτ' ἐν Ἑλλάδι Ἀθήναι.» Ἀπὸ θρησκευτικῆς δ' ἐπόψεως ἦτο μοναδικὸν κέντρον ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἦν ἤδη καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῷ Οἰδίποδι ἐπὶ Κολωνῷ ἐχαρακτήρισεν ὡς «θεοσεβεστάτην», διότι ἐξηκολούθει μὲν ἐν αὐτῇ ἡ λατρεία τοῦ «Υψίστου» Διὸς καὶ αἱ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις ἦσαν σεβασταὶ παρὰ τῷ λαῷ, ταῦτοχρόνως ὅμως μετὰ βαθείας εὐσεβείας ἐγένετο ἀποδεικτὸς πᾶς νέος τύπος θεολατρείας ἑλληνικῆς τε καὶ ξένης. Ὅθεν ἡ πόλις παρίστα τὴν ποικιλοτέραν εἰκόνα τῆς πολυθεΐας καὶ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἐενοφῶντος ἦτο «ὅλη βωμὸς, ὅλη θῦμα θεοῖς καὶ ἀνάθημα», οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς θεοσεβέστατοι («*δεισιδαίμονέστατοι*») ὑπὸ τοῦ Ἀπ. Παύλου, εὐρόντος τὴν πόλιν «*κατείδωλον*», πλήρη σεβασμάτων, ἐν οἷς ἦτο καὶ βωμὸς καθιερωμένος «*ἀγνώστω θεῷ*». Τὴν ὑπαρξίν τοιούτων βωμῶν ἐν Ἀθήναις βεβαιοῖ καὶ ὁ Φιλόστρατος ἐν βίῳ Ἀπολλωνίου («*Ἀθήνησιν, οὗ καὶ ἀγνώστων δαιμόνων βωμοὶ ἴδρυν-*

ται»). Τοῦτο δὲ προσεπιβεβαιῶν καὶ ὁ Πανσανίας πληροφορεῖ ὅτι καὶ ἐν Μουνιχίᾳ ὑπῆρχον «βωμοὶ θεῶν τε ὀνομαζομένων ἀγνώστων καὶ ἠρώων». Ἡ «κατείδωλος» πόλις τῶν Ἀθηνῶν, «οὐ γὰρ ἦν ἀλλαχοῦ τοσαῦτα ἰδεῖν εἶδωλα», ὡς ἐσημείωσεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος, ἐξηκολούθει οὕσα ὡσαύτως τὸ κέντρον τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείσεως διὰ τοῦ Πανεπιστημίου ὅθεν προὔκαλει τὴν συρροὴν πολλῶν ξένων, οἵτινες ὡς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι «εἰς οὐδὲν ἕτερον ἠνκαίρουν ἢ λέγειν τι ἢ ἀκούειν καινότερον» (Πράξ. 17, 21).

Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι περὶ τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας ὁ Παῦλος, ἢ μικρὸν ὑστερον, ἐδίδασκον καὶ ἐφιλοσόφουν ἐν αὐτῇ, ἐκτὸς ἄλλων, ὁ Πλατωνικὸς φιλόσοφος ἐξ Ἀλεξανδρείας Ἀμμώνιος, ὁ Κυνικὸς Δημήτριος, ἐκδιωχθεὶς ἐκ Ρώμης ὑπὸ τοῦ Καλλιγούλα, ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Δημόναξ, ὁ Ἀπολλώνιος Τυανεὺς καὶ ἄλλοι. Ὁ Ἀπολλώνιος ἔσχε τὴν αὐτὴν ἐντύπωσιν, ἣν καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος περὶ τῶν Ἀθηναίων, ὡς λέγεται ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, «τὴν μὲν δὴ πρώτην διάλεξιν, ἐπειδὴ φιλοθύτας τοὺς Ἀθηναίους εἶδεν, ὑπὲρ ἱερῶν διελέξατο». Οἴκοθεν λοιπὸν ἐννοεῖται, ὅτι ὡς τοιοῦτο κέντρον ἢ πόλις τῶν Ἀθηνῶν δὲν παρουσίαζε πρόσφορον ἔδαφος πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Ἀπ. Παῦλος ἐν Ἀθήναις.—Οὐχ' ἦττον ὁ Ἀπ. Παῦλος ἀφικόμενος εἰς Ἀθήνας περὶ τὸ 52 ἔτος ἐκ Μακεδονίας καὶ βαθύτατα θλιβεὶς ἐπὶ τῇ θρησκευτικῇ καταστάσει τῆς πόλεως, κατ' ἀρχὰς μὲν ἤρξατο κηρύττων, ὡς πολλαχοῦ ἔπραξεν, ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Συναγωγῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ πρὸς τοὺς προσηλύτους, εἶτα δέ, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Σωκράτους, ἐν τῇ ἀγορᾷ πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας διελέγετο, ἐκτιθέμενος εἰς αὐτοὺς τοὺς κατὰ τὴν νέαν θρησκείαν. Ἡ πλατεῖα τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ἣ, ἐκτὸς τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς, ὑπῆρχεν ὁ βωμὸς τῶν 12 θεῶν καὶ ὁ βωμὸς τοῦ Ἐλέου, ἦτο πάντοτε πλήρης φιλοσόφων καὶ καινολόγου ὄχλου ὅθεν ἡ νέα διδασκαλία τοῦ Παύλου προὔκαλεσεν ἀμέσως διαφορὰς συζητήσεις μεταξὺ τῶν Ἐπικουρείων ἰδίως καὶ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων· καὶ τινες μὲν περιφρονητικῶς ἀπέβλεψαν πρὸς αὐτόν, χαρακτηρίσαντες αὐτόν ὡς φλύαρον, «σπερμολόγον», ἄλλοι, δ' ἐθεώρησαν αὐτόν διδάσκαλον «καινῶν δαιμονίων». Ἡ «ξενίζουσα» δ' αὐτοὺς «καινὴ διδαχὴ» τοῦ Παύλου, συγκεντρομένη περὶ τὸ πρό-

σωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, ἀποκρουομένην ὑπὸ τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων, προὐκάλεσεν, οὐχ' ἦντον, ζωηρὸν διαφέρον τῶν ἀκροατῶν αὐτοῦ, οἵτινες «ἐπιλαβόμενοι αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἄρειον Πάγον ἤγαγον» ζητοῦντες νὰ μάθωσι τὰ κατ' αὐτήν. Οὕτω παρεσχέθη εἰς τὸν μέγαν Ἀπόστολον μοναδικὴ εὐκαιρία ὅπως κηρύξη ἐν Ἀθήναις μεγαληγόρως τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς υπάρξεως ἐνός Θεοῦ, προσωπικοῦ, δημιουργοῦ, προνοητοῦ, ἐναντίον τῆς πολυθεΐας καὶ τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ, τῆς ἀθεΐας τῶν Ἐπικουρείων καὶ τοῦ πινθεϊσμοῦ τῶν Στωϊκῶν. «Σταθεὶς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἄρειου Πάγου» καὶ ἔχων ἀπέναντί του τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὰ λοιπὰ ἀριστοτεχνικὰ μνημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πολυθεΐας, ἐχαίρετρε, κατὰ δημοσθένειον τρόπον, τοὺς «ἀνδράς Ἀθηναίους», ἀπευθύνας τὸν λόγον προφανῶς οὐχὶ μόνον πρὸς ἀρεοπαγίτας ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν προστρέξαντα εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον ἀθηναϊκὸν λαόν, ἐξάρας μὲν τὴν θεοσέβειαν αὐτοῦ, παραστήσας δὲ τὸν «ἀγνωστον» εἰς αὐτὸν Θεόν, τὸν ποιητὴν καὶ κύριον οὐρανοῦ καὶ γῆς, τὸν μὴ κατοικοῦντα ἐν χειροποιήτοις ναοῖς καὶ μὴ ἔχοντα ἀνάγκην νὰ ἐξυπηρετῆται ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων, τὸν ζωοποιοῦντα τὰ πάντα. Ὡς δημιουργὸς τοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τεθέντος ἀνθρώπου, ἐξ οὗ πάντα τὰ ἔθνη παρήχθησαν, ὁ Θεὸς καθώρισεν ὠρισμένα εἰς ἕνα ἕκαστον αὐτῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὄρια κατοικίας καὶ δρασεως καὶ ἀφῆκεν αὐτὰ νὰ εὗρωσι τὸν Θεόν. Δὲν ἠδυνήθησαν τούτου νὰ ἐπιτύχωσιν. Ὡς ἐν σκότει εὗρισκόμενα ἐζήτησαν νὰ ψηλαφήσωσι καὶ εἴρωσιν αὐτόν, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει μακρὰν ἐνός ἑκάστου ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, «ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν», ὡς καὶ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ποιηταὶ εἶπον «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν». Δὲν πρέπει λοιπόν, προσέθηκεν ὁ Παῦλος, εὗρισκόμενος πρὸ τοῦ χρυσοῦ ἀγάλματος τῆς προμάχου Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων προβαλλομένων πανταχόθεν τῆς πόλεως εἰδώλων καὶ ναῶν, «γένος ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ» νὰ νομίζωμεν ὅτι εἶναι δυνατόν οὗτος νὰ παρασταθῆ διὰ τῶν χρυσῶν ἢ ἀργυρῶν ἢ λιθίνων ἀγαλμάτων ἢ ἄλλου τινὸς χαράγματος τέχνης καὶ ἐπινοήσεως ἀνθρώπου. Ὁ ἀληθὴς Θεὸς «τοὺς χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν» ἀποκαλύπτεται ἤδη εἰς τοὺς ἀνθρώπους, προσκαλεῖ αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, διότι θὰ κρίνη δικαίως ἐν ὠρισμένῃ ἡμέρᾳ τὴν οἰκουμένην ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, τεκμήριον τούτων παρασχὼν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ.

Ἡ ὕδρουσις τῆς Ἐκκλησίας.—Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ διεκόπη ἡ ὁμιλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὑπὸ τῶν ἀπιστούντων εἰς τὴν περὶ ἀναστάσεως ἀλήθειαν· «ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, ἕτεροι δὲ εἶπον· ἀκουσάμεθά σου καὶ πάλιν περὶ τούτων» καὶ «οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν». Ἀλλὰ δὲν ἔμεινεν ἄκαρπον τὸ ἐν Ἀθήναις κήρυγμα αὐτοῦ, διότι ὁ συγγραφεὺς τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων προσέθετε τὴν πολύτιμον ταύτην λεπτομέρειαν περὶ τῶν πρώτων Ἀθηναίων Χριστιανῶν· «τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ ἐπίστευσαν, ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς». Οὕτω καθιδρύθη ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο καὶ τὸ τοῦ κηρύγματος ἐν γένει τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐν Ἀθήναις ἀπετέλεσε μέγιστον κοσμοϊστορικὸν γεγονός, ὅπερ, παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν φιλοσόφων, ἔσχεν ἀνυπολόγιστον ἐπίδρασιν οὐχὶ ἀπλῶς ἐπὶ τὸ ἔνδοξον ἄστυ, τὸ κέντρον τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς πολυθεΐας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν ὅλον Ἑλληνισμόν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Παῦλος ἐπὶ μικρὸν μόνον, μετὰ τὴν ἐν Ἀρείῳ Πάγῳ ὁμιλίαν, παρέμεινεν ἐν Ἀθήναις μεταβάς εἰς Κόρινθον, γράψας δ' ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τὰς πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολάς, διωργάνωσε πάντως ὡς πανταχοῦ ἔπραττε τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν, τάξας ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς Ἐπίσκοπον.

Οἱ πρῶτοι ἐπίσκοποι.—Κατὰ τὴν παράδοσιν, Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ὑπῆρξε καὶ ὁ θεσμοθέτης Ἱερόθεος, διδάσκαλος τοῦ Διονυσίου, ἀλλ' ἀντιρρητῶς εἶναι γνωστὸν ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ιστορικοῦ Εὐσεβίου, στηριχθέντος πρόφανῶς ἐπὶ τοῦ Ἠγησίππου καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Διονυσίου Ἐπισκόπου Κορίνθου, ὅτι Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ἐχορημάτισεν ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος ἐγνωμάτευσεν, ὅτι ἡ Δάμαρις ἦτο σύζυγος τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, ἀλλ' ἡ ἔκφρασις τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ («καὶ γυνὴ τις ὀνόματι Δάμαρις») ἀποκλείει τοιαύτην γνώμην. Ἐν Ἑλληνικαῖς ἐπιγραφαῖς ἀπαντᾷ τὸ ὄνομα Δάμαλις. Ὅτι ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης δὲν ὑπῆρξε συγγραφεὺς τῶν κατὰ τὸν σ' αἰῶνα συνταχθέντων ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ συγγραμμάτων, εἶναι ἤδη ἀποδεδειγμένον· ἐπίσης εἶναι ἀπλοῦς μῦθος τὸ ὅτι μετέβη κήρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ μέχρι Γαλλίας, ἀλλ' ὅποια τις ὑπῆρξεν ἡ

δραῖσις τοῦ πρώτου τούτου Ἀθηναίου χριστιανοῦ, ὡς Ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν, δὲν γνωρίζομεν.

Διότι, δυστυχῶς, οὐδὲν μνημεῖον τῶν Χριστιανικῶν Ἀθηνῶν ἐκ τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων διεσώθη. Ἄγνωστος εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τῆς παραδόσεως, καθ' ἣν ὁ νῦν ναὸς τοῦ ἁγίου Φιλίππου ἐν Ἀθήναις δεικνύει τὸν τόπον, ἐν ᾧ ὁ Ἀπόστολος οὗτος ὑπέστη τὸ μαρτύριον.

Ἐξ ἀσφαλοῦς ὁμως παραδόσεως πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Διονύσιος ἐτελεύτησε τὸν βίον μαρτυρικῶς, πάντως δὲ ἡ κατ' αὐτοῦ τοῦ Παύλου ἐμφανισθεῖσα ἀντίδρασις, εἰς ἣν ὀφείλεται, πιθανῶς, τὸ γεγονός ὅτι ὁ Παῦλος, ἐπανειλημμένως ἐπισκεφθεὶς τὴν Κόρινθον, παρέτρεξε τὰς Ἀθήνας, ἡ ἀντίδρασις ἐκείνη ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τοῦ Διονυσίου. Ἄλλως τε μετὰ δεκαετίαν περίπου ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν ἤρξαντο οἱ κατὰ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας διωγμοί, οἵτινες ἐπεξετάθησαν, μικρὸν κατὰ μικρὸν, καὶ μέχρι τῆς Ἑλλάδος, φαίνεται δὲ ὅτι τὸν μαρτυρικὸν θάνατον ὑπέστη ὁ ἅγιος Διονύσιος ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ (81-96) καεὶς ζῶν.

Μετὰ τὸν Διονύσιον Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν τάσσεται ὁ *Νάρκισσος*, ἀλλὰ βεβαίαν ἱστορικὴν μαρτυρίαν ἔχομεν ὅτι ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως ὁ ἐξ Ἀττικῆς καταγόμενος Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν *Πούπλιος*. Ὁ κατὰ τὸν β' αἰῶνα ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (161-180) ἀκμάσας Ἐπίσκοπος Κορίνθου Διονύσιος ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ (παρ' Εὐσεβίῳ, 4,23) πρὸς τοὺς Ἀθηναίους «*διεγερτικῆ ὑπὲρ τῆς πίστεως*», ἐν ἣ ἐπιστολῇ ἐποιεῖτο μνηεὶαν καὶ τοῦ Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου ὡς πρώτου Ἐπισκόπου Ἀθηνῶν, ἔγραφεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι χριστιανοί, ὀλιγορήσαντες τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας, σχεδὸν ἐκινδύνευσαν ν' ἀποστῶσιν αὐτῆς, ἔνεκα τοῦ διωγμοῦ, καθ' ὃν καὶ ὁ Ἐπίσκοπος αὐτῶν Πούπλιος ἐμαρτύρησε, προσέθετε δὲ ὅτι διάδοχος τοῦ Πουπλίου ἐχρημάτισεν ὁ *Κοδράτος*, κατορθώσας νὰ ἐπισυνάξῃ τὴν χριστιανικὴν κοινότητα Ἀθηνῶν καὶ ν' ἀναζωπυρήσῃ αὐτὴν ἐν τῇ πίστει. Ὑποδηλοῦται ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ Διονυσίου Ἐπ. Κορίνθου ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του, ἦτοι ἐπὶ τοῦ ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου διωγμοῦ, ἐμαρτύρησεν ὁ Ἐπ. Ἀθηνῶν Πούπλιος, ὑπέλαβε δὲ ὁ Λατῖνος πρεσβύτερος Ἰερώνυμος († 419) ὅτι ὁ διαδεχθεὶς τὸν Πούπλιον Ἐπ. Ἀθηνῶν Κοδράτος ὑπῆρξεν ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Ἀπολογητὴν Κοδράτον. Ἄλλ' οὗτος ἤκμασεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ (117-138) πρὸς ὃν ἐπέδωκεν ἀπολο-

γίαν ὑπὲρ τοῦ, Χριστιανισμοῦ. Δύναται γὰ θεωρηθῆ μόνον ὡς πιθανὸν τὸ ὅτι τὴν ἀπολογίαὶν αὐτοῦ ὁ Κοδραῖτος ἐπέδωκε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανόν, καθ' ὃν χρόνον (125-126) εὗρίσκετο οὗτος ἐν Ἀθήναις. Ὑπῆρξε καὶ ἕτερος Κοδραῖτος, μαθητὴς τῶν Ἀποστόλων «*Εὐαγγελιστὴς*» καὶ προφήτης, διάφορος τοῦ τε Ἐπισκόπου Ἀθηναίων καὶ τοῦ ἀπολογητοῦ Κοδραίου.

Ἀθηναῖοι Χριστιανοὶ φιλόσοφοι.— Πρὸς τὸν Ἀδριανόν, ἐν Ἀθήναις εὗρισκόμενον, ὑπέβαλεν ὡσάντως λαμπρὰν ἀπολογίαὶν, ἀνευρεθεῖσαν ἐσχάτως, καὶ ὁ χριστιανὸς φιλόσοφος Ἀριστείδης. Ἡ ἀπολογία τοῦ Ἀριστείδου, τῆς ὁποίας μνεῖαν ποιεῖται ὁ Εὐσέβιος (Ἐκκλησι. Ἱστορία 4.33.), ἐθεωρεῖτο ἀπολεσθεῖσα ἐντελῶς μέχρι τοῦ 1878, ὅτε ἀνευρέθη ὑπὸ τῶν ἐν Βενετίᾳ Μεχταριστῶν ἀπόσπασμα ἁρμενικῆς μεταφράσεως. Τῷ 1891 ἀνευρέθη πλήρης συριακὴ μετάφρασις καὶ ταυτοχρόνως ἀνεκαλύφθη ἑλληνικὸν κείμενον τῆς ἀπολογίας, ἀναγόμενον εἰς τὸν ζ'. αἰῶνα ἐν τῷ διηγήματι περὶ Βαβλαάμ καὶ Ἰωάσαφ (Πατρ. Migne 96, 1108—1124). Ἡ ἁρμενικὴ μετάφρασις στήριζεται ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ τούτου κειμένου, ὅπερ ἐν πολλοῖς εἶναι ἐπεξεργασία τοῦ προτύπου ἑλληνικοῦ κειμένου, ἀντιπροσωπευμένου μᾶλλον ὑπὸ τῆς συριακῆς μεταφράσεως. Κατὰ τὴν ἐπιγραφήν τῆς συριακῆς μεταφράσεως ἡ ἀπολογία τοῦ Ἀριστείδου ἐπεδόθη οὐχὶ εἰς τὸν Ἀδριανόν, ὡς ἐσημείωσεν ὁ Εὐσέβιος, ἀλλ' εἰς τὸν Ἀντωνῖνον τὸν Εὐσεβῆ (138 161), ἀλλ' ἀκριβεστέρα φαίνεται τοῦ Εὐσεβίου ἡ πληροφορία. Ἐν τῇ ἀπολογίᾳ τοῦ Ἀριστείδου ἀναπτύσσεται λαμπρῶς ἡ θεμελιώδης ἀλήθεια ὅτι μόνον οἱ χριστιανοὶ κατέχουσι τὴν ὀρθὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν καὶ μόνον ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ ἀληθὴς θρησκεία, ἐνῶ οἱ βάρβαροι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπλανήθησαν, ταυτοχρόνως δὲ ὁ ἀπολογητὴς ἀποδεικνύει ὅτι οἱ χριστιανοὶ μόνοι κατέχοντες τὴν πλήρη ἀλήθειαν ἐφαρμόζουσιν αὐτὴν ἐν τῇ ζωῇ. Τοιοῦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου τούτου μνημείου τῆς Ἀθηναϊκῆς χριστιανικῆς φιλολογίας.

Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός ὅτι ἐν τῇ χριστιανικῇ κωνότητι Ἀθηναίων κατελέγοντο καὶ τοιοῦτοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες, οἷος ὁ φιλόσοφος καὶ ἀπολογητὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ Ἀριστείδης. Ἀλλὰ καὶ ἕτερος μέγας ἀπολογητὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ Ἀθηναγόρας, ἦτο «Ἀθηναῖος φιλόσοφος χριστιανός», ὡς ἐπιγράφεται ἐν τῇ ἀπο-

λογία αὐτοῦ «Προσβεία περὶ Χριστιανῶν», περὶ τὸ 177 ἀποσταλεί-
ση πρὸς τὸν Μᾶρκον Αὐρήλιον ἐξ Ἀλεξανδρείας, ὅπου ἐξ Ἀθηναίων
μετέβη ὁ Ἀθηναγόρας, Ὡσαύτως υἱὸς Ἀθηναίου φιλοσόφου, ὀνό-
ματι Ἀντιόχου, μαρτυρήσαντος ἐν Ρώμῃ ἐπὶ Δομιτιανῷ, ὑπῆρξεν
ὁ Ἐπίσκοπος χρηματίσας Ρώμης Ἀνάκλητος (76-88), πιθανῶς δὲ
καὶ ὁ Εὐστός β' (257-258), ὅστις λέγεται υἱὸς Ἀθηναίου φιλοσό-
φου. Ἀθηναῖος φιλόσοφος Χριστιανὸς ὑπῆρξε καὶ ὁ Ὑγίνος, ὅστις
εἰς Ρώμην μεταβάς ἐξελέγη Ἐπίσκοπος τῆς πόλεως, ταύτης (136-
140).

Ἡ ἀντίδρασις καὶ οἱ διωγμοί.—Ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ὅμως,
ἀφοῦ οὐ ἤρξατο νέα ἀκμὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηναίων, ἡ θέσις
τῶν Χριστιανῶν ἐν Ἀθήναις καθίστατο δυσχερεστέρα, διότι τὸ Πα-
νεπιστήμιον κατέστη μέγα κέντρον τῆς ἐθνικῆς πολυθείας. Εἰς τὰς
ἔκτοτε παραχθείσας δυσχερείας ὀφείλεται ἴσως ἡ ἐν γένει βραδεῖα
ἀνάπτυξις τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηναίων καὶ ἡ βραδεῖα ὡσαύτως διάδοσις
τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ἑλλάδι. Ἀξιοσημείωτον ὅτι ἐν τοῖς περίε-
των Ἀθηναίων μόνον ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ἀναφέρεται κατὰ τοὺς ὑπ'
ᾧψει ἡμῶν χρόνους χριστιανικὴ κοινότης, ἐκεῖ πιθανῶς, ὅπου ἰδρῦθη
καὶ ἡ περίπτωτος Μονὴ Καισαριανῆς, κέντρον γενομένη τῶν διω-
κομένων τότε λογίων Χριστιανῶν. Διότι ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ
Χριστιανισμοῦ ἐν Ἀθήναις ἐπετάθη ἀφ' οὗ χρόνου ὁ Ἀδριανὸς
ἐνίσχυσε τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηναίων.

Οὐχ ἦττον ἡ Κόρινθος, μακρὰν τοῦ ἐν Ἑλλάδι κέντρου τῆς πο-
λυθείας εὐρισκομένη, καθίστατο, μικρὸν κατὰ μικρὸν, κέντρον τοῦ
Χριστιανισμοῦ ἐν Ἑλλάδι, ἡ δ' Ἐπισκοπὴ αὐτῆς κατελάμβανε τὴν
προτεύουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν λοιπῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Ἑλλάδος.
Ἔχομεν ἰδιαζόντως χαρακτηριστικὴν ἱστορικὴν μαρτυρίαν τὸ γεγο-
νὸς ὅτι τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ γ' αἰῶνος ἤρξαντο τακτικῶς
συγκροτούμενοι Σύνοδοι τῶν Χριστιανῶν Ἐπισκόπων. Εἰδικῶς δὲ
περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν γ' αἰῶνα ἔχομεν πλη-
ροφορίας ἐκ τοῦ δις ἐπισκεφθέντος αὐτὰς περὶ τὰ ἔτη 228—231
καὶ κατὰ τὸ 239 μεγάλου Ἀλεξανδρέως χριστιανοῦ διδασκάλου,
τοῦ Ὠριγένους († 251) οὕτινος ὁ διδάσκαλος Κλήμης, ὁ Προσβύ-
τερος Ἀλεξανδρείας, ὑπῆρξεν Ἀθηναῖος. Ἡ πρώτη ἐπίσκεψις εἰς
τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰδικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦ Ὠριγένους ὀφείλεται
εἰς ἐκκλησιαστικὰ τινὰ ζητήματα, πρὸς ἐπίλυσιν τῶν ὁποίων ὁ τῶς

λαϊκός Ὁριγένης ἐχειροτονήθη εἰς Πρεσβύτερον ἐν Παλαιστίνῃ. Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Εὐσεβίου (6, 23), ὁ Ὁριγένης «ἐπειγούσης χρείας ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκα πραγμάτων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στείλαμενος τὴν διὰ Παλαιστίνης, πρεσβυτερίου χειροθεσίαν ἐν Καισαρεία παρὰ τῶν τῆδε Ἐπισκόπων ἀναλαμβάνει». Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τίνα ἦσαν τὰ ζητήματα ταῦτα. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐπισκεψίν του ὁ Ὁριγένης ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἀθήναις, ἔνθα ἀπεπεράτωσε τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ εἰς τὸν προφήτην Ἰεζεκιήλ καὶ συνέταξε τὰ πέντε βιβλία περὶ τοῦ Ἄσματος Ἀσμάτων. Περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν ὁ Ὁριγένης, παραβάλλον αὐτὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν «ἐκκλησίαν» τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων, ἐπληροφόρησεν ὅτι ἦτο πραεῖα καὶ εὐσταθῆς (Κατὰ Κέλσου Γ. 30) «Ἐκκλησία μὲν γὰρ Θεοῦ φέρ' εἶπειν ἢ Ἀθήνησι πραεῖα τις καὶ εὐσταθῆς, ἅτε Θεῷ ἀρέσκειν τῷ ἐπὶ πᾶσιν βουλομένη, ἢ δ' Ἀθηναίων ἐκκλησία στασιώδης καὶ οὐδαμῶς παραβαλλομένη τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ». Ὁ Ὁριγένης κατέλιπε ζωηρὰς ἀναμνήσεις ἐν Ἀθήναις, ἔνθα, κατὰ πληροφορίας τοῦ Λατίνου πρεσβυτέρου Ρουφίνου († 410), εἶχε πολλοὺς ὁπαδοὺς.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν ἐξεπαιδεύθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Γρηγόριος ὁ Θαυματουργός, πρὶν ἢ σπουδάσῃ παρὰ τῷ Ὁριγένει ἐν Καισαρεία τῆς Παλαιστίνης.

Μετὰ μικρὸν ὅμως κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου (249—251) διωγμὸν καὶ ἢ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησία ὑπέστη μεγάλας ἐπιθέσεις ἐκ μέρους τῶν ἐθνικῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν Ἀθηναίων Χριστιανῶν μαρτύρων τοῦ διωγμοῦ ἐκείνου, ἐγνώσθησαν ὁ Ἡράκλειος, ὁ Παυλῖνος καὶ ὁ Βενέδημος, ὧν τὴν μνήμην γεραίρει ἡ Ἐκκλησία ἐτησίως τῇ 15ῃ Μαΐου. Πρὸ τούτων πιθανῶς ἐμαρτύρησαν ἐν Ἀθήναις οἱ ἅγιοι Πέτρος, Διονύσιος, Χριστίνα παρθένος, Ἀνδρέας καὶ Παῦλος, ὧν τὴν μνήμην γεραίρει ἡ Ἐκκλησία τῇ 19 Μαΐου.

Κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν περιφανῆς μάρτυς ἀνεδείχθη, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὁ ἅγιος Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν Λεωνίδας. Συλληφθεὶς ἐν Τροιζίνῃ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα τοῦ 250 ἤχθη εἰς Κόρινθον, ἔνθα ὑπέστη φορικτὰς βασάνους, τέλος δὲ ἀπηγγονίσθη διασπασθεὶς τὰς σάρκας. Μετ' αὐτοῦ ἐμαρτύρησε καὶ ἡ ἅγια Χάρισαά, ὡς καὶ αἱ τὴν συνοδείαν αὐτῆς ἀποτελοῦσαι ἅγαι γυναῖκες. Βραδύτερον ἀνεκομίσθη εἰς Ἀθήνας, τὸ ἅγιον λείψανον τοῦ μάρτυρος Ἐπισκόπου Λεωνίδου, διὰ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ὁποίου ἐπισφραγίζε-

ται ἡ ἱστορία τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας Διεσώθη παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ὑπόγειος κρύπτη ἀποτελοῦσα μέρος τοῦ «Μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Λεωνίδου» καὶ ἀναγομένη πιθανῶς, εἰς τὸν δ' αἰῶνα. Τὸ «Μαρτύριον» ἦτο μεγαλοπρεπῆς Βασιλική, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων ἀρχαιολογικῶν λειψάνων αὐτῆς, κτισθεῖσα κατὰ τὸν ε' αἰῶνα ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ἐπισκόπου Ἀθηναίων.

Δυστυχῶς δὲ ἡ Ἑλλάς καὶ εἰδικώτερον αἱ Ἀθῆναι μετὰ τὰς ὑπὸ τῶν Ρωμαίων μεγάλας καταστροφὰς καὶ δηρώσεις, ὑπέστησαν τὰς ἐπιδρομὰς διαφόρων βαρβάρων, εἰς ἃς ὀφείλεται καὶ ἡ καταστροφή τῶν σπουδαιότερων ἐν Ἀθήναις ἀρχαίων μνημείων. Πάντως δὲ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Γόθων δηρῶσιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων (267) κάτεστράφησαν καὶ τὰ χριστιανικὰ μνημεῖα αὐτῆς, ὧν τινὰ ἀνφοδομήθησαν βραδύτερον. Μεταξὺ τούτων ἦτο ὁ παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον ναὸς τοῦ ἁγίου Διονυσίου, οὗτινος τὰ ἐρείπια τελευταίως ἀνεκαλύφθησαν. Παρ' αὐτὸν δ' ἔκειτο καὶ τὸ Ἐπισκοπεῖον, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὅτι ὑπῆρξε κατοικίκα καὶ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Διονυσίου. Ἐν αὐτῷ διέμεναν οἱ Ἐπίσκοποι Ἀθηναίων ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Καὶ ἐδείχθη μὲν ὁ πρῶτος Χριστιανὸς αὐτοκράτωρ, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος (306-337), εὖνους πρὸς τὰς Ἀθήνας, παρεκάθησε δὲ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτηθεῖσῃ ἐν Νικαίᾳ Ἀ' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ (325) καὶ ὁ Ἐπίσκοπος Ἀθηναίων Πιστός, ἀλλ' ἔκτοτε ἤρξατο καὶ ἡ ἀπογύμνωσις τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῶν ἀριστοτεχνικῶν μνημείων, ἀπαγομένων εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους. Τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηναίων, ἔχον ἐκτὸς τῶν ἐθνικῶν καὶ Χριστιανῶν καθηγητὰς καὶ φοιτητὰς, ἤκμαζεν εἰσέτι. Οἱ καθηγηταὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν τριακοσίων, καταλαμβάνοντες τὸν καθηγητικὸν «θρόνον», συγκροτοῦντες περὶ ἑαυτοὺς θεωριβάδεις ὀμίλους τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου, ἅτε «κατέχοντες τὴν τῶν λόγων βασιλείαν» καὶ θεωρούμενοι ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐθνικοῦ θρησκευματος, ὡς «πρόμαχοι τοῦ Ἑλληνισμοῦ» κατὰ τὴν θρησκευτικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Ὅθεν ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου ἀνεκόπτετο πᾶσα πρόοδος τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηναίων. Μεταξὺ τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου κατελέγοντο περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην οἱ ἐκ Καππαδοκίας Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, οἱ μέλλοντες μεγάλοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου Ἰουλιανός, ὁ μέλλων

ἀτυχῆς ἀποστάτης καὶ παραβάτης τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπὶ τῆς βραχυχρονοῦ δὲ βασιλείας αὐτοῦ (361-363), ζητήσαντος ν' ἀναζωογονήσῃ τὴν ἑλληνικὴν πολυθεΐαν, ἀπεμακρύνθησαν, πρὸς καιρὸν, διὰ διατάγματος τῆς 29 Ἰουλίου 362, ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου οἱ Χριστιανοὶ καθηγηταί. Τὸ διάταγμα τοῦ Ἰουλιανοῦ ἠκυρώθη τῷ 364, ὅτε ἐπανέλαβον οἱ καθηγηταί, ἐν οἷς καὶ ὁ Προαιρέσιος, τὴν διδασκαλίαν των ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἀπὸ τοῦ 379, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Α' (379-395), ἤρξατο σφοδρὰ ἀντίδρασις κατὰ τῆς πολυθεΐας, κατεστράφησαν δὲ πολλαχοῦ καὶ μνημεῖα αὐτῆς, ἀλλ' αἱ Ἀθῆναι μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' (527-565) δὲν ἐθίγησαν ἐκ τῶν ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν μέτρων. Ὁ φοβερὸς σεισμὸς τοῦ 375, ὁ ἀναστατώσας τὴν Ἑλλάδα, ἀφῆκεν ὡσαύτως ἄδικτον τὸ ἀθηναϊκὸν ἔδαφος, ἀλλὰ καὶ αἱ φοβεραὶ καὶ αἱ καταστρεπτικαὶ διὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα νέαι ἐπιδρομαὶ τῶν Γότθων παρέκαμψαν τὰς Ἀθήνας. Τῷ 397 ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας ὁ Συνέσιος Ἐπίσκοπος Πτολεμαΐδος εὖρε γυμνάς τὰς Ἀθήνας τῆς ἀρχαίας δόξης αὐτῶν, «οὐδέν, ἔγραφεν, ἔχουσιν αἱ νῦν Ἀθῆναι σεμνόν, ἀλλ' ἢ τὰ κλεινὰ τῶν χωρίων ὀνόματα» καὶ «πάλαι μὲν εἶν' ἡ πόλις ἐστία σοφῶν, τὸ δὲ νῦν ἔχον σεμνύνουσιν αὐτὴν οἱ μελισσοργοί».

Πλήρης ἐκχριστιάνισις τῶν Ἀθηνῶν. — Ἡ ἀνάδειξις τῆς βασιλείας Ἀθηναΐδος, θυγατρὸς τοῦ φιλοσόφου Λεοντίου, ἦν συνεξεύχθη (7 Ἰουνίου 421), ὁ Θεοδόσιος Β' (408-450) πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ διὰ τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τὰ ὑπερθάνμαστά καλλιτεχνήματα τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ Θεοδοσίου Β' ἐξηκολούθησαν μετακομιζόμενα εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὸ 425 ἀπεμακρύνθη καὶ τὸ ἀριστούργημα τοῦ Φειδίου, τὸ χρυσελεφάντινόν ἄγαλμα τῆς προμάχου τῆς πόλεως Ἀθηνᾶς. Ἀλλ' ἤδη πρὸ πολλοῦ ἡ εἰκὼν τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἐκυριάρχει ἐν Ἀθῆναις, ἐγκαθιδρυθεῖσα ἐν τῷ Παρθενῶνι τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς πολιοῦχος τῆς πόλεως, «*Παναγία ἢ Ἀθηνιώτισσα*», πιθανῶς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ὅτε μετεβλήθη ὁ Παρθενῶν εἰς χριστιανικὸν ναόν, ὅστις ἐγένετο κέντρον τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ἐν Ἀθῆναις. Αὕτη δ' ἐκαλεῖτο «*ἡ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ Ἀθηνῶν*», «*ἡ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ Ἀθηνῶν*», κατὰ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφικὰ χαράγματα, ὡς καθεδρικός ναὸς τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀθηνῶν. Κατὰ τινὰ δὲ παραδόσιν, ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς, ἀποθανὼν ἐν Θήβαις μαρτυρικὸν θάνατον, κατέλιπεν

εικόνα τῆς Θεομήτορος, ἣν Χριστιανὸς τις Ἀνανίας μετεκόμισεν εἰς Ἀθήνας, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι Χριστιανοὶ ναὸν περικαλλῆ ἀναγείραντες οὐ μακρὰν τῆς πόλιως ἀνεστήλωσαν ἐν αὐτῷ τὴν ἁγίαν εἰκόνα. Ἄλλ' αὕτη ἀπεμακρύνθη θαυμασίως εἰς τὴν περιάκουστον Μοῆν Σουμελᾶ παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα, ἐπὶ οὐτοκράτορος Θεοδοσίου Α'.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ Παρθενώου καὶ ἄλλοι ναοὶ ἐθνικοὶ μετεβλήθησαν εἰς χριστιανικοὺς, σώζεται δ' ἔκτοτε τὸ Θεσεῖον, ὅπερ κυρίως ἦτο ναὸς τοῦ Ἡραίστου, ὡς ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Τὸ Ἐρεχθίδιον μετεποιήθη εἰς ναὸν τῆς Θεοτόκου, χριστιανικοὶ δὲ ναοὶ ἐγκαθιδρύθησαν ἐν τοῖς Προπυλαίοις τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐν τῷ τῆς Ἀπτέρου Νίκης. Πιθανῶς δὲ ὁ ναὸς οὗτος ἦτο ἀφιερωμένος εἰς μνήμην τῶν Ταξιαρχῶν, διότι ἀνευρέθησαν τοιχογραφίαι τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαήλ καὶ Γαβριήλ. Ἡ ἀρχαία ὁδὸς Τριπόδων περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἐπληρώθη ναῶν, οἷος ἦτο ὁ τῆς Παναγίας Κανδήλης ἢ τῆς Ἁγίας Κυράς, παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους. Τὸ ὑπὲρ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον ἄντρον μετεποιήθη εἰς ναὸν τῆς Παναγίας Σπηλαιώτισης. Ἐπὶ τοῦ κατὰ τὰς νοτίας κλιτύς τῆς Ἀκροπόλεως καταστραφέντος Ἀσκληπείου ἰδρῦθη χριστιανικὸς ναὸς, ὡς ἀπέδειξαν τ' ἀνευρεθέντα λείψανα αὐτοῦ. Μέρος τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς παρὰ τὸν Ἴλισσὸν μετεβλήθη εἰς χριστιανικὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἐπὶ τινος δὲ ἐπιστυλίου μοναχὸς στηλίτης τῶν Βυζαντινῶν χρόνων ἠσκήτευσεν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀλλαχοῦ στυλιτῶν. Ἐν τῇ Στοᾷ Ἀδριανοῦ (κυρίως Βιβλιοθήκῃ Ἀδριανοῦ παρὰ τὸ Τζαμί τοῦ σταθμοῦ Μοναστηρακίου) ἰδρῦθη διὰ μεταποιήσεως τοῦ ἔσωτερου οἰκοδομήματος ὁ ναὸς τῆς Μεγάλης Παναγίας, βραδύτερον δὲ ἐν τῷ χώρῳ τοῦ ἀρχαίου Λυκείου ἰδρῦθη ὁ ναὸς τοῦ Λυκοδήμου καὶ ἐπὶ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος παρὰ τὰς Ἀθήνας ἐτέθη ἡ βᾶσις τῆς περιπέυστου Μοῆς τοῦ Δαφνίου. Ἄλλὰ καὶ ἔξ ὑπαρχῆς ἐκτίσθησαν χριστιανικοὶ ναοὶ, ὧν ἀρχαιότερος λογίζεται ὁ τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου (νῦν τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου).

Παρὰ ταῦτα ἐξηκολούθει τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ὡς κέντρον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας νὰ εἶναι καὶ κέντρον τῆς ἑλληνικῆς πολιθείας. Εἶχε δὲ περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διαπρεπεστάτους καθηγητὰς τὸν Πρῶσκον καὶ τὸν Ἀθηναῖον Πλούταρχον, οἶδον πιθανῶς, τοῦ τελευταίου ἱεροφάντου τῶν Ἐλευσινείων μυστηρίων καὶ ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν τὸν ἐκ Συρίας Πρόκλον (485), ἀδιάλλακτον τοῦ Χριστιανισμοῦ πολέμιον. Ὁ Πρόκλος ἀνέλαβε ν' ἀναδιοργανώσῃ ἐκκλητικῶς

τὸ ἐθνικὸν θρησκεισμα, διατελῶν, ὡς ἐπίστευεν, ὑπὸ τὴν ἄμεσον τῆς Ἀθηνᾶς χειραγωγίαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ τι, οἱ δὲ διάδοχοι αὐτοῦ ἐξηκολούθησαν τὴν αὐτὴν ἐχθρικὴν στάσιν πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, προκαλέσαντες τὴν διάλυσιν τοῦ Πανεπιστημίου. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἐκδούς τὸν περιφημον Ἰουστινιάνειον κώδικα (529) ὥρισε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅπως ἡ νομικὴ ἐπιστῆμη σπουδάζεται μόνον ἐν ΚΠόλει, ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν Βηρυττῷ οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον πλῆγμα κατὰ τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεκαλύφθησαν πολλοὶ ἐν ΚΠόλει πρεσβεύοντες τὸ ἐθνικὸν θρησκεισμα, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν καθηγητῶν, ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπηγόρευσε τὰς θυσίας, ἐπίσης ἀπηγόρευσε τὸ διδάσκειν εἰς «τοὺς νοσοῦντας τὴν ἑλληνικὴν μανίαν» τοὔτέστιν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς Καθηγητάς, καὶ περιέλαβεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὴν περιουσίαν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ταῦτα κατέστησαν ἀδύνατον τὴν περαιτέρω λειτουργίαν τοῦ Πανεπιστημίου, πολλῶ μᾶλλον ὅτι δὲν εὐρέθησαν τότε χριστιανοὶ καθηγηταί. Οἱ ἐθνικοὶ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ἡγουμένου τοῦ «Σχολάρχου» αὐτῶν Δαμασίου ἀπεχώρησαν ἐν σώματι, μεταβάντες πρὸς καιρὸν εἰς Περσίαν, ἀλλ' ἐπανακίμψαντες καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ἔπαυσε λειτουργοῦν, ἐκλιπούσης δὲ οὕτω καὶ τῆς τελευταίας ἐξ αὐτοῦ ἀντιδράσεως κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, αἱ Ἀθῆναι τοῦ 5' αἰῶνος προσέλαβον ὄψιν καθαρῶς χριστιανικῆς πόλεως, ἀλλὰ σβεσθέντος τοῦ φωτεινοῦ φάρου τοῦ Πανεπιστημίου, ἐξ ὑπαιτιότητος μᾶλλον τῶν καθηγητῶν του, ἢ πόλις περιῆλθεν εἰς πνευματικὴν ἀφάνειαν, πολλῶ μᾶλλον ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐδήμεισε τὰς περιουσίας τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς βίος κέντρον εἶχε τὴν «πόλιν» δὲν ἠδυνήθη ἔκτοτε ἡ Ἑλλάς ν' ἀνορθωθῆ. Ἄλλ' εὐτυχῶς, ὡς παρετηρήθη ἤδη, ἡ Ἐκκλησία ἦτο πλέον ἐπαρκῶς ὠργανωμένη ὥστε ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν «πόλιν». Ἐντεῦθεν ἡ Ἐκκλησία ἀπέβη ὁ θεματοφύλαξ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, τὸ ἀσφαλὲς ἔρεισμα τοῦ Ἑλληνικοῦ καθ' ἅπαντας τοὺς ἐφεξῆς αἰῶνας.

Ἡ Ἐπισκοπὴ Ἀθηνῶν. Παρὰ πᾶσαν τὴν ἕξαιρετικὴν σημασίαν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἡ Ἐπισκοπὴ αὐτῆς δὲν ἠδύνατο, εὐθὺς ἀμέσως, νὰ καταλάβῃ πρωτεύουσαν θέσιν μεταξὺ τῶν Ἐπι-

σκοπῶν τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας. Διοικητικῶς ἡ Ἐπισκοπὴ αὐτῆς συμπεριλαμβάνετο ἐν τῇ Μητροπόλει Κορίνθου, ἀποτελοῦσα μίαν τῶν Μητροπόλεων τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ. Τοῦτο διηγεῖτο εἰς δύο Διοικήσεις, τὴν τῆς Δακίας καὶ τὴν τῆς Μακεδονίας, ἧς κέντρον ἀπέτελε ἡ Θεσσαλονίκη. Ὁ Ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης ὡς Ἐξαρχὸς τῆς Μακεδονικῆς Διοικήσεως προήδρευε τῶν Συνόδων, εἰς ἃς προσήρχοντο οἱ Μητροπολίται, τούτων δὲ πάλιν ἕκαστος συνεκρότει ἰδίας Συνόδους μετὰ τῶν Ἐπισκόπων αὐτοῦ. Τῷ 379 τὸ Ἀνατολικὸν Ἰλλυρικὸν μετὰ τῶν δύο διοικήσεων, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Δακίας, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Γρατιανοῦ παρεχωρήθη εἰς τὸν συνάρχοντα αὐτοῦ Θεοδόσιον, βραδύτερον δὲ μετὰ τῶν ἐτῶν 424—437 συνηνώθη μετὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ Τμήματος τοῦ Κράτους καὶ τὸ Δυτικὸν Ἰλλυρικόν. Παρὰ ταῦτα καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἰλλυρικοῦ οἱ Ἐπίσκοποι, συνεπῶς καὶ ὁ τῶν Ἀθηνῶν, ἐθεωροῦντο «δυτικοί», ὑπαγόμενοι ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην πνευματικὴν ἐποπτείαν τοῦ Πάπα Ρώμης, ἔνεκα τῆς ὁποίας πολλάκις οὗτος ἀπειροῦτο νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο δὲ θέλων νὰ προλάβῃ ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος Β' διὰ νόμου τῆς 14 Ἰουλίου 421 διέτασσε τοὺς Ἐπισκόπους τοῦ Ἰλλυρικοῦ ὅπως ἐν περιπτώσει ἀμφιβολιῶν ἀπευθύνωνται πρὸς τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ νόμος ἐκεῖνος, ὀφειλόμενος εἰς ζητήματα σχετικὰ πρὸς τὴν μετάθεσιν τοῦ μητροπολίτου Πατρῶν Περιγένοῦς εἰς τὴν Μητροπολιν Κορίνθου, ὑπῆρξε τὸ σύνθημα κινήσεως τῶν Μητροπόλεων τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τῆς ἐξαρχίας Θεσσαλονίκης, ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Περιγένης, ὡς μητροπολίτης Κορίνθου, ἀπειροῦσθη μετὰ τῶν τριάκοντα Ἐπισκόπων αὐτοῦ, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Ἀθηνῶν, νὰ καταστῇ ἀνεξάρτητος, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε, μόνις δὲ ἐν ἔτει 733 ἐπὶ τοῦ εἰκονομάχου αὐτοκράτορος Λέοντος Γ' (717—740) ἔληξεν ἡ ἀνώμαλος κατάστασις ἐκεῖνῃ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ξενοκρατίας, καταργηθείσης πάσης δικαιοδοσίας τοῦ Πάπα Ρώμης ἐπὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ ὑπαχθέντος τούτου ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως. Δὲν γνωρίζομεν δὲ εἴαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν «Ἑλλαδικῶν» ἐναντίον τοῦ εἰκονομάχου Βασιλέως Λέοντος Γ', συμμετέσχον καὶ αἱ Ἀθῆναι, ἀποκρούουσαι τὴν εἰκονομαχίαν. Εἶναι μόνον γνωστὸν ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ ἐγγονοῦ τοῦ Λέοντος Βασιλέως Λέοντος Δ' τοῦ Χαζάρου *Εἰρήνη* ἦτο Ἀθη-

ναία ἐκ τῆς οἰκογενείας *Σαρανταπήχων*, συντελέσασα εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς Ζ΄ Οἰκουμ. Συνόδου, ἐναντίον τῆς εἰκονομαχίας καὶ ἡ ἀνεπιὰ τῆς Εἰρήνης Θεοφανῶ ἡ Ἀθηναία ὑπῆρξε σύζυγος τοῦ Σταυρακίου υἱοῦ τοῦ Βασιλέως Νικηφόρου, ἀλλ' ὁ Σταυρακίος δὲν ἐπρόφθασε νὰ βασιλεύσῃ, ἡ δὲ Θεοφανῶ εἰσῆλθεν εἰς Μοναστήριον. Τῶν Ἀθηναίων τούτων Βασιλισσῶν τοῦ Βυζαντίου, πιθανῶς ἡ Εἰρήνη, ἴδρυσε, κατὰ τὴν παράδοσιν, 12 ναοὺς ἐν Ἀθήναις. Ἡ παράδοσις προστίθῃσιν ὅτι ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον τοσοῦτοι ναοὶ ὅσαι καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ ἔτους.

Ὡς γνωστὸν δὲ Λέων ὁ Ἰσαυρος συμπληρώσας τὴν μεταρρυθμίσειν τοῦ ἀπὸ τοῦ ἡμερῶν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐπικρατήσαντος συστήματος ἐπαρχιακῆς διοικήσεως, διήρσε τὸ Κράτος εἰς στρατιωτικὰς περιφερείας, καλουμένας *θέματα*. Ἡ Πελοπόννησος, ἔχουσα τὴν Κόρινθον πρωτεύουσαν, ἀποτελεῖ ἴδιον θέμα, ἕτερον δὲ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἀλλὰ πρωτεύουσα τοῦ θέματος τούτου ὠρίσθησαν αἱ Θῆβαι οὐχὶ δὲ αἱ Ἀθῆναι, διότι αἱ Θῆβαι προσέλαβον τότε ἐξαιρετικὴν σημασίαν, ἔνεκα τῆς μεταξουργίας. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει ὑπερεῖχον πάντοτε αἱ Ἀθῆναι.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ οἱ Ἐπίσκοποι Ἀθηνῶν καθίσταντο γνωστοὶ μᾶλλον ἐκ τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν ἐν τοῖς γενικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασι. Κατὰ τὸν δ' αἰῶνα Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ἐξημέρισεν «ὁ ἐν ὁσίοις ἐπισκοπήσας *Κλημάτιος*», ὡς ἀναγράφεται ἐν τῇ ἀνευρεθείσῃ σαρκοφάγῳ αὐτοῦ. Ὁ δὲ κατὰ τὸν ε' αἰῶνα πρῶτος γνωστὸς Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν *Ἀθανάσιος Α'* μετέσχε περὶ τὸ 458 Ἐπαρχιακῆς Συνόδου ὑπὸ τὸν Κορίνθου Πέτρον, ὑπογράψας μετὰ 20 ἐπισκόπων ἐπιστολὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Α' (457—474) περὶ ἀποδοχῆς τῶν ἀποφάσεων τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451). Ὁ μετ' αὐτὸν Ἀθηνῶν Ἐπίσκοπος *Ἀνατόλιος* μετέσχε μετὰ ἐν ἔτος (459) Συνόδου ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιον Α' (458—471) κατὰ σιμωνίας.

Ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστίνου Β' (565—568), κατὰ τινὰς πληροφορίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἱστορικοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἐφέσου, ἡ ἐκ τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ παραχθεῖσα αἵρεσις τῶν «*Τριθεϊτῶν*» λεγομένων, εὗρεν εἴσοδον εἰς τε τὴν Κόρινθον καὶ εἰς τὰς Ἀθῆνας, ἔνθα καὶ Κοινότης «*Τριθεϊτῶν*» ὑπῆρχεν, ἔχουσα

ἴδιον Ἐπίσκοπον, χειροτονηθέντα ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῆς αἰρέσεως Κόνωνος καὶ Εὐγενίου.

Ἐπὶ πολὺν χρόνον αἱ κλειναὶ Ἀθῆναι καθίστανται γνωσταὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων μᾶλλον τῶν Ἐπισκόπων αὐτῶν, οἵτινες μετέχουσι Συνόδων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τούτων δὲ ὁ μετὰ τὸν Ἰωάννην Α' Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν Ἰωάννης Β' ἐν τῇ ΣΤ' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ἀντεπροσώπευσε καὶ τὸν Πάπαν Ρώμης (Ἰωάννης ἐλέω Θεοῦ Ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ λιγάτος τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης), κατ' ὄνομα δὲ μόνον εἶναι γνωστοὶ ἐπίσκοποι τινες τοῦ ζ' καὶ τοῦ η' αἰῶνος μετὰ τὸν Ἰωάννην Β' οἷον Ἀνδρέας, Θεοχάριτος, Μαρῖνος, Ἰωάννης Γ', Γρηγόριος Α' καὶ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ θ' αἰῶνος, Ἀδαμάντιος, Ἰωάννης Δ', Θεοδόσιος, Ἰπάτιος, Δημήτριος, Γερμανὸς Α', ὅστις κατ' ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῶν κίωνων τοῦ περιστυλίου τῆς δυτικῆς εἰσόδου τοῦ Παρθενῶνος ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἀπέθανε δὲ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 841.

Ἡ ἔλλειψις ὁμως εἰδήσεων δὲν σημαίνει ὅτι ἐσβέσθη πᾶσα πνευματικὴ ζωὴ ἐν Ἀθήναις καὶ ὅτι ἡ πόλις μετὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σλαύων κατὰ τῆς Ἑλλάδος τελείως ἠρημώθη, μεταβληθεῖσα δάσος, κατὰ τὴν φαντασιοπληξίαν τοῦ Φαλμεράιερ. Εἰς τὰ προσαχθέντα ἦδη ὑπὸ πολλῶν ἀναιρεσάντων τὴν ἀβάσιμον θεωρίαν αὐτοῦ γεγονότα ἀκούμεθα νὰ προσθέσωμεν τὸ γεγονός ὅτι, ὅταν ὁ Αὐτοκράτωρ Κώνστας Β' (641-678) ἐπεσκέφθη τῷ 652 τὰς Ἀθήνας, εἶδεν ἐνταῦθα ἀπὸ πολλοῦ διδάσκοντα τὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ γράμματα καὶ τὴν φιλοσοφίαν τὸν ἐκ Ταρσοῦ Ἑλληνα μοναχὸν Θεόδωρον, ὃν παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Ρώμην. Ὁ Θεόδωρος οὗτος ὑπῆρξεν ὁ μετὰ ταῦτα ἔνδοξος Ἑλληὴν Ἀρχιεπίσκοπος Καντεβουρίας (667—690).

Εἶναι ἐξ ἄλλου γνωστὸν ἐκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Θαυματουργοῦ καὶ ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Φωκίδι περιωγύμου Μονῆς Στειρίου (+7 Φεβρουαρίου 946) ὅτι οἱ γονεῖς αὐτοῦ, καταγόμενοι ἐξ Αἰγίνης, ἔνεκα πειρατικῶν ἐπιδρομῶν κατέφυγον εἰς Καστορίαν, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἅγιος, δύο δὲ μοναχοὶ προσερχόμενοι ἐκ Ρώμης καὶ μεταβαίνοντες χάριν προσκυνήσεως εἰς Ἱεροσόλυμα, διελθόντες δὲ τῆς κόμης ἐν ἣ διέμενεν ἡ μήτηρ του, ἐφιλοξενήθησαν ὑπ' αὐτῆς. Ὁ μικρὸς τότε Λουκάς, μαθὼν τὸν σκοπὸν τοῦ ταξιδίου των, λάθρα συνάδευσεν αὐτούς, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς Ἁγίους Τόπους. Ἦλθον δ' εἰς Ἀθήνας, προσηυχήθησαν ἐν τῷ ναῷ τῆς

Θεοτόκου τῷ ἐν τῷ Παρθενῶνι, ὕστερον δὲ συνέστησαν τὸν νεαρόν Λουκᾶν εἰς τινα ἠγούμενον Μονῆς ἐν Ἀθήναις, ὅστις ἔκειρεν αὐτὸν μοναχόν. Πρόκειται, πιθανῶς, περὶ τῆς Μονῆς Καισαριανῆς. Ὡσαύτως ὁ βιογράφος τοῦ ἁγίου Νίκωνος «Μετανοεῖτε» διηγεῖται, ὅτι οὗτος ἐπιστρέφων ἐκ Κρήτης, ὅπου ἀποστολικῶς εἰργάσθη, ἐπλευσεν εἰς Δαμαλᾶν (Τροιζῆνα) καὶ ἐκεῖθεν διὰ Σαλαμῖνος εἰς Ἀθήνας (πάντως μετὰ τὸ 961), ἧς τοὺς κατοίκους ἔθελξεν, ὡς δι' ἄσματος σειρῆνων, διὰ τῶν διδασκῶν του. Μεταβὰς δὲ μετὰ πολλὰς περιουσίας εἰς Σπάρτην ὁ ὅσιος Νίκων εὗρεν ἐκεῖ Ἐπίσκοπον Ἀθηναῖον, Θεόπεμπτον ὀνόματι.

Αἱ λεπτομέρειαι αὗται μαρτυροῦσι τὴν ὑπαρξίν θρησκευτικῆς ζωῆς ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν, ἧς καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἦτο ἄλλως ἀνεπτυγμένη, ἀφοῦ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, Ἀθηναῖαι Βασίλισσαι, ἐκόσμησαν τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι μετὰ τοὺς θριάμβους αὐτοῦ ὁ Βασίλειος Βουλγαροκτόνος (963-1028) τῷ 1019 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἵνα δοξολογήσῃ τὸν Θεὸν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Παρθενῶνος, ὃν κατεκόσμησε διὰ πλουσιῶν ἀναθημάτων. Μνεῖαν τοῦ περικαλλεστάτου ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος ἐποιοῦντο καὶ οἱ ξένοι ἐπισκέπται, ἰδίως οἱ μεταβαίνοντες εἰς προσκύνησιν τῶν Ἁγίων Τόπων ἐκ τῆς Δύσεως καὶ διερχόμενοι διὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀποθανυμάζοντες ἰδίως τὴν ἐν αὐτῷ καιομένην ἄσβεστον χρυσὴν λυχνίαν, εἰς ἣν ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους ἐτίθειτο ἔλαιον. Εἶναι δὲ γνωστόν ὅτι κατὰ τὸν 1. αἰῶνα ἐλιθοβολίθη ἐν τῷ Παρθενῶνι ὑπὸ τοῦ ἐκμανέντος Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ ὁ ἀνώτατος Βυζαντινὸς ἄρχων Χαζὲ ὀνόματι. Ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν μεθ' οὗ συνηνώθη καὶ ὁ τῶν περιχώρων ἐξηγέρθη κατ' αὐτοῦ ἕνεκα τῆς τυραννίας του καὶ τοῦ σκανδαλώδους βίου. Ὁ τύραννος κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τοῦ Παρθενῶνος ἀλλὰ δὲν ἐσώθη.

Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρξαντο αἱ Ἀθηναὶ περικοσμούμεναι διὰ νέων περικαλλεστάτων ναῶν, ὧν τινες ἔτι σώζονται. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Σωτήρος (ἢ Σωτεῖρας) Λυκοδήμου ὅστις ἐπεκράτησε νὰ καλῆται ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικοδήμου, καὶ οὗτινος «Πρωτοκλήτωρ» ὑπῆρξε, κατὰ εὐρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν, Στέφανός τις τελειωθείς τῇ 4 Δεκεμβρίου 1046. Τῆς αὐτῆς ἐποχῆς εἶναι ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ὁ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, τῆς Καπνικαρέας (Παναγίας Καμουχαραίας) τῶν Ἀσωμάτων, (παρὰ τὸ Θησεῖον) τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος (ἐν τῇ συνοικίᾳ Πλάκας). Ἀρχαιοτέ-

ρας ἐποχῆς, ὡς εἶπομεν, εἶναι ὁ ναὸς τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου (τοῦ ἁγ. Ἐλευθερίου) ἀλλὰ πιθανῶς ἐπεσκευάσθη περὶ τὴν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἐποχὴν. Εἰς τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἢ μικρὸν τι μεταγενεστέραν ἀνάγονται οἱ ναοὶ Δαφνίου, Καισαριανῆς, ἢ «Ὁμορφη Ἐκκλησία» παρὰ τὸ Γαλάτσι καὶ ἄλλοι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τοῦ ἰα' αἰῶνος καὶ ἐξῆς τὸ πρῶτον ἰδρυθέντες ἢ ἐπισκευασθέντες. Οἱ ναοὶ οὗτοι ἔχουσι κοινὸς χαρακτήρας καὶ διακρίνονται διὰ τοῦ τρούλλου. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἄλλη σειρά ναῶν, αἱ «καμαροσκέπαστοι» Βασιλικαὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἕνδεκα τὸν ἀριθμὸν, τῆς Παντανάσσης (Μεγάλου Μοναστηρίου, Μοναστηράκι) Σωτείρας Ρομπῆς (ἐν τῇ ὁδῷ Εὐαγγελιστρίας) Ἁγίων Ἀναργύρων (Μετοχίου Ἁγίου Τάφου) Ἁγίου Ἀθανασίου (συνοικίας Ψυρρῆ) Ἁγίου Δημητρίου Λουμπαρδιάρη (παρὰ τὴν Πνύκα) Ἁγίας Παρασκευῆς (ἐν ὁδῷ Αἰόλου) Ἁγίας Κυριακῆς (ἐν ὁδῷ Ἀθηνᾶς) Ἁγ. Ἡλία (καὶ Χαραλάμπους ἐν ὁδῷ Ἐπωνύμων) Ἁγ. Συμεῶν (Ἀναφιώτικα) Ἁγ. Ἀθανασίου Χαλκούρη (παρὰ τὸ Θησεῖον). Ἁγ. Γεωργίου (Ἀναφιώτικα). Οἱ ναοὶ οὗτοι ἔχουσιν ἴδιον τύπον εἰσαχθέντα κατὰ διατυπωθεῖσαν τελευταίως γνώμην ἔξωθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν θ'. αἰῶνα, πιθανῶς ὅμως τινὲς ἐκτίσθησαν μεταγενεστέρως.

Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ Μητρόπολις.—Διοικητικῶς, μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς Ἐξαρχίας Θεσσαλονίκης, ἢ Ἐπισκοπῆ Ἀθηνῶν ὑπαχθεῖσα ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, προήχθη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς «αὐτοκέφαλον Ἀρχιεπισκοπὴν», ἦτοι μὴ ὑπαγομένην εἰς Μητρόπολιν τινα, ἀλλ' ἀμέσως εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, εἶτα δὲ καὶ εἰς αὐτοτελῆ Μητρόπολιν. Ἐκ τῶν ἀναγραφῶν τῶν Μητροπόλεων τοῦ Πατριαρχείου ἐν ἀρχῇ τοῦ θ' αἰῶνος, μανθάνομεν ὅτι ἡ Μητρόπολις Ἀθηνῶν εἶχε τὰς ἐξῆς δέκα ἐπισκοπὰς, Εὐδρίπου, Δαυλείας, Κορωνείας, Ἄνδρου, Ὁρείου (Ὁρεῶν), Σκύρου, Καρύστου, Πορθμοῦ, Αὐλῶνος, Σύρας. Εἶνε δὲ προφανὴς ἢ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης διοικητικὴ ὑπεροχὴ τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν ἀπέναντι τῆς Μητροπόλεως Κορίνθου, ἐχούσης ἕξ ἐπισκοπὰς, καίτοι ἐν τῇ σειρά τῶν Μητροπόλεων τοῦ Πατριαρχείου ἀνεγράφετο μετὰ τὴν τῆς Κορίνθου. Ἐν νέᾳ ἀναγραφῇ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, γενομένη ἐπὶ αὐτοκράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (886—919) ἡ Μητρόπολις Κορίνθου τάσσεται κ' μετὰ ἑπτὰ Ἐπισκοπῶν, ἢ δὲ τῶν Ἀθηνῶν

κή μετὰ δέκα Ἐπισκοπῶν. Κατὰ τὸν β'. αἰῶνα ἐν τῇ ἀναγραφῇ τοῦ Νείλου Δοξαπατρῆ ἐπὶ Μανουήλ Κομνηνοῦ (1143—1180), διασκευασθεῖση μετὰ τὸ 1170, εἰς τὰς Ἐπισκοπὰς τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν προστίθεται καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ τῆς νήσου Κέω, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι εἰς ταύτας προσετέθη καὶ ἡ βραδύτερον εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν προαχθεῖσα Ἐπισκοπὴ Αἰγίνης ὡς καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ Μεγάρων.

Περὶ τῆς τελευταίας ταύτης ὁ Θεόδωρος Βαλασαμῶν († 1203) ἐπληροφόρησεν, ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ εἰς τὸν γ' κανόνα τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὅτι πρὸ χρόνων ἀμνημονεύτων ἀμαυρωθεῖσα, διὰ προστάξεως βασιλικῆς καὶ συνοδικῆς πράξεως πρὸ μικροῦ ἐπανεσώθη τῇ Μητροπόλει Ἀθηνῶν. Ὁ αὐτὸς Βαλασαμῶν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ γ' κανόνος τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου παρέσχε καὶ ταύτην τὴν πληροφορίαν, ὅτι παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ κανόνος τούτου, ὅπως μὴ χειροτονῶνται ἱερεῖς μόνον οἱ ἐκ γένους ἱερατικοῦ καταγόμενοι, ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τοῦ Μεσημβρίας καὶ ἄλλων ἀνεφέρθη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὅτι οἱ ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων κληρικῶν καταναγκάζουσιν αὐτοὺς μὴ τοὺς ἀξίους τῷ κλήρῳ κατατάττειν, ἀλλὰ τούτους πολλάκις ὄντας καὶ λαϊκοὺς, καὶ τὴν δουλείαν τῆς Ἐκκλησίας δι' ἐτέρων παρ' ἐκείνων διδομένων γίνεσθαι. Ἐν τῇ Βοιωτίᾳ κατὰ τὸν β' αἰῶνα εἶχε προαχθῆ εἰς Μητρόπολιν ἡ Ἐπισκοπὴ Θηβῶν, ἔχουσα ὑποκειμένας πέντε Ἐπισκοπὰς (Κανάλων, Ζαχατόβου, Καϊστορίου, Τρυχίων, Πλατάνων), βραδύτερον δὲ ὑπήχθη ἡ Λεβάδεια ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ὅστις κατὰ τοὺς μέσους χρόνους φέρει τὸν τίτλον «*ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἑλλάδος*».

Ἡ δρᾶσις τῶν πρώτων Μητροπολιτῶν.— Σπουδαιοτάτην ἐνίσχυσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει προσέδωκεν, ἐκτὸς τοῦ ἁγίου Νίκωνος «*Μετανοεῖτε*» καὶ τοῦ ἁγίου Λουκά, ὁ ὅσιος Μελέτιος, († 1105) ὅστις, ἐκ Μουταλάσκας τῆς Καππαδοκίας δομώμενος, μετὰ διαφόρους περιοδεΐας ἐγκαθιδρύθη ἐν τοῖς ὄροις Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἐπὶ τοῦ ὄρους Μυουπόλεως, ἔνθα συνεκέντρωσε πλῆθος μοναστῶν, ἔκτισε δὲ ἐκτὸς τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου σωζομένης ἔτι μεγάλης Μονῆς, τῇ προστασίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ Κομνηνοῦ (1143—1180), ἐκχωρήσαντος αὐτῷ καὶ τινὰς φόρους τῆς Ἀττικῆς, καὶ ἄλλας ἀλλαχοῦ τῆς

Ἑλλάδος Μονάς, γενόμενος διὰ τῆς καθόλου δράσεως αὐτοῦ ἀνακαινιστῆς τοῦ μοιαικοῦ βίου. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ὁσίου Μελετίου ἐπὶ τὰς Ἀθήνας, ἃς συνεχῶς ἐπεσκέπτετο, ὑπῆρξε μεγίστη. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ὁσίος Μελέτιος ἔσπευσέ ποτε εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκ τοῦ ἐρημητηρίου του ἵνα σώσῃ ὄμιλον ρωμαίων προσκυνητῶν ἀπειληθέντα διὰ θανάτου ὑπὸ τῶν περισσοθηρήσκων Ἀθηναίων, ἐξερεθισθέντων ἐκ τῶν περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐνεργειῶν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, προκαλεσάσης τὸ ἀξιοθρήνητον σχίσμα.

Εἶναι δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν μητροπολιτῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ ἐξ ἐπιγραφικῶν χαραγμάτων τοῦ Παρθενῶνος καὶ τοῦ Θησείου τοῦ ναοῦ Σωτῆρος Λυκοδήμου (ἀγίου Νικοδήμου) καὶ ἄλλων μνημείων, ἐκ διασωθέντων μολυβδοβούλλων καὶ ἐκ τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν ἐν τοῖς γενικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ζητήμασι ἀπὸ τοῦ θ' μέχρι τοῦ ιβ' αἰῶνος. Κατὰ τὰ μεταξὺ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνατίου (846-57, 867-77) καὶ Φωτίου (858-67, 877-86) γεγονότα, ἔχομεν ἀλλεπαλλήλους καθαιρέσεις μητροπολιτῶν Ἀθηναίων, οἷον τοῦ *Δημητρίου Β'* ἐπὶ τῆς α' πατριαρχείας τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ *Γαβριὴλ Α'* ἅμα τῇ ἀναρρῆσει τοῦ Φωτίου, τοῦ *Γρηγορίου Β'* μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ἰγνατίου εἰς τὸν θρόνον καὶ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Γρηγόριον μητροπολίτου *Κοσμᾶ*, καθαιρεθέντος μετ' ὀλίγον. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ Ἀθηναίων *Νικήτας Α'* († 881) ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ Ἰγνατίου, συμμετασχὼν καὶ τῆς κατὰ τοῦ Φωτίου Συνόδου τοῦ 869. Μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἀρχικῶς ἐτάσσοντο καὶ οἱ ἐφεξῆς Ἐπίσκοποι *Ἀναστασίας* († 889) καὶ *Σάββας* († 914), ἀλλ' ὁ δεύτερος μετέσχε τῆς ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τοῦ Φωτίου Συνόδου τοῦ 879. Ἐπὶ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως *Νικολάου Α'* Μυστικοῦ (901-7, 912-925) καὶ *Στεφάνου Β'* (925-26) μητροπολιταὶ Ἀθηναίων ἐχορημάτισαν ὁ *Γεώργιος Α'* († 922) καὶ *Νικήτας Β'* († 927), μετὰ δὲ τὸν *Κωνσταντῖνον* († 925) ὁ Ἀθηναῖος τὴν καταγωγὴν *Φίλιππος* († 981). Ὁ Ἀθηναίων *Θεοδῆγος* († 1007) μετέσχε τῆς ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως *Σισινίου Β'* (996-999) Συνόδου τῆς ἐκδόσεως τὸν τόμον «*περὶ τοῦ μὴ λαμβάνειν δύο ἀδελφοὺς ἑξαδέλφας δύο*». Μετὰ τὸ *Ἰωάννην Ε'* († 1017), τὸν ἐπιλεγόμενον Βλαχερνίτην, ὁ Ἀθηναίων *Μιχαὴλ Α'* († 1030) ἐπὶ Πατριάρχου Ἀλεξίου Στουδίτου (1025-1043) μετέσχε ἐνεργότερον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Τούτων ὁ *Ἰωάννης Ε'* ἔφερε καὶ τὸν τιμητικὸν τίτλον τοῦ *Συγκέλλου*, λαβὼν αὐτὸν πάν-

τως κατά τὴν ἐν ΚΠόλει δοῦσιν αὐτοῦ καὶ διατηρήσας ὡς Ἀρχιερεῦς. Οἱ Ἀρχιερεῖς Σύγκελλοι προηγοῦντο τῶν λοιπῶν Ἀρχιερέων κατὰ τὰς ἐν τοῖς Ἀνακτόροις ὑποδοχάς, κατὰ τὰς συνελεύσεις καὶ τὰς κοινὰς λειτουργίας τῶν Ἀρχιερέων. Περὶ δὲ τοῦ Μιχαὴλ γνωρίζομεν ὅτι ἐκτὸς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατριάρχην περὶ τοῦ γάμου τῶν δισεξαδέλφων, ἐφ' ἧς ἐξεδόθη Συνοδικὴ ἀπόφασις, συνυπέγραψεν, εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβάς, τὰ ὑπομνήματα τῆς ἐν τέλει τοῦ 1027 καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1028 συνελθούσης Συνόδου «περὶ τῶν διὰ δωρεᾶς λαμβανόντων μοναστήρια καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ταῖς μητροπόλεσιν, ἀρχιεπισκοπαῖς καὶ ἐπισκοπαῖς ἀνηκουσῶν». Ἐπὶ Πατριάρχου Μιχαὴλ Α΄ Κηρουλαρίου (1043-1059) μετέσχε τῆς κατὰ Λατίνων Συνόδου τοῦ 1054, μετὰ τὰ προκαλέσαντα τὴν ὀριστικὴν ρῆξιν τῶν σχέσεων τῶν Ἐκκλησιῶν θλιβερὰ ἐπεισόδια τοῦ Λατίνου Καρδ.ναλίου Οὐμβέρτου, ὁ Ἀθηνῶν Λέων Α΄ († 1061) Σύγκελλος, ὁ δὲ μετ' αὐτὸν ὀμῶνυμος Λέων Β΄ († 1069) ὁ Σύγκελλος προσεπωνομάζετο καὶ Ρέκτωρ (Ραίκτωρ) ὡς ἀσκήσας προφανῶς καὶ πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐν Ἀθῆναις, διότι τὸ ἀξίωμα τοῦ Ραίκτορος ἦτο πολιτικόν, ἀπονεμόμενον προφανῶς καὶ εἰς κληρικούς ὁσάκις ἀνετίθετο εἰς αὐτοὺς πολιτικὴ τῆς ἐξουσίας. Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ΒΑ τοῦ Ἀρείου Πάγου κειμένου ἀρχαιοτάτου ναοῦ τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου ἀνευρέθη πλᾶξ φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ Λέοντος μετὰ τῆς προσωνυμίας ταύτης. Πιθανῶς ἡ πλᾶξ ἦτο ἐντετεῖ χωμένῃ ἐπὶ τινος τῶν πύργων τῆς Ἀκροπόλεως ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους αὐτῆς ἐπισκευασθέντος ὑπὸ τοῦ Λέοντος, μετατοπισθεῖσα δ' ἐκεῖ ἔνθα εὐρέθη. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικὸν τὸ γεγονός ὅτι οὐ μόνον ὁ Ἀθηνῶν Ἰωάννης Ε΄ ἀλλὰ καὶ ὁ Λέων Α΄ καὶ ὁ ἄμεσος διάδοχος αὐτοῦ Λέων Β΄ ἔφερον τὸν σπανίως ἀπονεμόμενον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου εἰς Ἀρχιερεῖς τίτλον τοῦ Συγκέλλου.

Νικόλαος ὁ Ἀγιοθεοδωρίτης.—Ἐφεξῆς μετὰ τοὺς μητροπολίτας Ἀθηνῶν *Νικήταν Γ΄* τὸν ἐπονομαζόμενον Κούρδην († 1103) καὶ τὸν *Νικηφόρον* († 1121) ὁ *Γεώργιος Β΄* καὶ ὁ *Νικόλαος Α΄*, ὁ Ἀγιοθεοδωρίτης, μοναχὸς χρηματίσας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μονῆς τοῦ ἁγίου Θεοδώρου Τύρωνος, συμμετέσχον ζωρῶς ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶν ἐπὶ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ (1143-1180) προκληθέντων θεολογικῶν ζητημάτων. Τοιοῦτο ζήτημα

ὑπῆρξε, πρὸ παντός, περὶ τοῦ ἕαν ὁ Σωτῆρ τὴν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θυσίαν προσήνεγκε καὶ εἰς ἑαυτὸν ἢ εἰς μόνον τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐπομένως ἕαν ἢ ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ θυσία προσφέρεται καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Σωτῆρα ἢ εἰς τὰ λοιπὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Σύνοδος συνελθοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 26 Ἰανουαρίου 1156 ἔλυσε τὸ ζήτημα ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς προσφορᾶς τῆς ἐν τῇ θείᾳ Εὐχαριστίᾳ θυσίας εἰς ἅπασαν τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ταύτην δὲ τὴν ἐννοίαν ἔχει καὶ ἡ ἐν τῇ Λειτουργίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου ἔκφρασις «*Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ ὁ προσφερόμενος*». Καίτοι δ' ἐλύθη τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀνερωπίσθη πάλιν ἐπὶ Πατριάρχου Λουκᾶ Χρυσοβέργη (1156-1169) ὑπὸ τοῦ Σωτηρίου Πάντευγένου Διακόνου τῆς Ἁγίας Σοφίας, νεωστὶ ψηφισθέντος Πατριάρχου Ἀντιοχείας. Τῇ 12 Μαΐου 1157 συνήλθε νέα Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῆς ὁποίας συμμετέσχε καὶ ὁ Ἀθηνῶν, ψηφίσας ἐναντίον τοῦ Σωτηρίου Παντευγένου, ὅστις κατεδικάσθη ἑμμεΐνας εἰς πεπλανημένην γνώμην. Χαρακτηριστικὴ εἶναι τοῦ Ἀθηνῶν ἡ ὑπογραφή ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς Συνόδου «*ὁ εὐτελής ἐπίσκοπος τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν Γεώργιος ὀρίσας ὑπέγραψα*».

Μετὰ τινὰ ἔτη παρουσιάσθη ζήτημα περὶ τῆς ἐννοίας τῆς ῥήσεως τοῦ Κυρίου «*ὁ πατήρ μου μείζων μου ἐστι*», εἰς τὰς σχετικὰς δὲ συζητήσεις ἐν Κωνσταντινουπόλει συμμετέσχον ἐκτὸς ἄλλων, ὁ Εὐθύμιος Νέων Πατρῶν καὶ ὁ Ἰωάννης Θηβῶν. Ἄλλ' ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ τῇ 2 Μαρτίου 1166 Συνόδῳ παρῆν καὶ ὁ Ἀθηνῶν Νικόλαος, ἀποδεχθεὶς τὴν ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ ἰδίως ὑποστηριζομένην γνώμην, καθ' ἣν ἡ ἐννοία τοῦ εἰρημένου χωρίου εἶναι ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κατώτερος τοῦ Πατρὸς οὐχὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑποστατικὴν σχέσιν πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πηγὴν ἑαυτοῦ καὶ διότι ἐνηθρόωπησε κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Υἱὸς εἶναι ἴσος καὶ ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Πατέρα. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐφεξῆς χρόνον παρουσιάσθησαν τινες παρερμηνεύοντες τὸ χωρίον, συνήλθον δὲ ἐπανειλημμένα Σύνοδοι.

Ὁ δὲ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Νικόλαος, τυχὼν μεγάλης παιδείσεως, θεολογικῆς ἅμα καὶ φιλολογικῆς, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐγνώσθη καὶ ὡς συγγραφεὺς σχολίων εἰς διατάξεις τοῦ Βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὡς μελοποιὸς καὶ ὡς ποιητὴς ἀκολουθίας Εὐχελαίου καὶ εἰς κεκοιμημένους ψαλλομένης «*ἐπάνω τοῦ τάφου*». Ὁ Πατριάρχης Ἀλέξιος Στουδίτης ἀπαγορεύσας τὸν γάμον σ' βαθμοῦ

ἐξ αἵματος, αἰτήσῃ τῶν Ἀθηναίων Μιχαήλ, ἐπέτρψε κατ' οἰκονομίαν τὸν ζ' βαθμὸν, ἀλλ' ὁ μητροπολίτης Ἀθηναίων Νικόλαος, ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐδοσκομένος, ἐζήτησε τῷ 1196 τὴν ἔκδοσιν Συνοδικῆς ἀποφάσεως «περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι γάμον ἐβδόμου βαθμοῦ ἐξ αἵματος». Ἐν τῷ σχετικῷ ὑπομνήματι λέγεται ὅτι «ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης Ἀθηναίων Νικόλαος ὁ Ἀγιοθεοδωρίτης, τοῦ ὑπ' αὐτὸν ποιμνίου κηδόμενος καὶ φροντιστικῶς ἔχων καὶ ἐμμερίμωνος, μὴ μόνον τοὺς ἐπιπεριόντας τῇ πανευδαίμονι χώρα τῆς Ἀττικῆς καὶ τρεφομένους Ἀθήναζε ἀγνοῦντας παραστήσῃ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας εἰς τὸ εἶναι διὰ γενέσεως ἔρχεσθαι ἐννόμους ἔχειν τὰς ἀπαραχὰς τῆς γεννήσεως...», ἐζήτησε καλυθῆναι τὸν ἐκ τοῦ ζ' ἐξ αἵματος βαθμοῦ συνιστάμενον γάμον. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο. Ἄλλ' ἐπεισὸδιά τινα προὔκληθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀφειλόμενα εἰς τὸ ὅτι ὁ αὐκοκράτωρ Μανουὴλ Κομνηνὸς ἀπένειμεν εἰς τὸν μητροπολίτην Ἀθηναίων Νικόλαον τὸ ἀξίωμα τοῦ «ὑπερτίμου», οὗτος δὲ ἤθελε, συνεπεία τοῦ τίτλου τούτου, νὰ προηγῆται καὶ προκαθέξῃται τῶν μὴ ἔχόντων τοιοῦτον τίτλον ἀρχιερέων, παρὰ τὴν σειράν, ἣν εἶχεν ἡ Μητρόπολις Ἀθηναίων.

Ὁ Ἀθηναίων Νικόλαος, συγγράψας καὶ εἰδικὴν νομικὴν πραγματείαν περὶ τοῦ ὅτι «ὁ βασιλεὺς ἔχει ἐξουσίαν ἀμείβειν τοὺς θρόνους», ἐπεκαλεῖτο καὶ τὸν λη' κανόνα τῆς Πενθέκτης Συνόδου, ἀλλ' οἱ ἀρχιερεῖς, ἐπι τῇ βάσει τοῦ ζ' αὐτῆς καὶ ἄλλων κανόνων, ἰσχυρίζοντο ὅτι δὲν δύναται νὰ παραβιάζῃται ἡ σειρά τῶν Μητροπόλεων διὰ τίτλων ἀπονεμομένων ὑπὸ τῶν Βασιλέων. Τὸ ζήτημα ἐλύθη ὑπὲρ τῆς γνώμης ταυτης, ἀλλὰ σύγχυσις τις ὑπάρχει ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως τῆς σχετικῆς ἀποφάσεως καὶ ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως, ὑφ' οὗ αὕτη ἐξεδόθη. Ὁ Νικόλαος Ἀγιοθεοδωρίτης ἐποίμανε τὴν Ἐκκλησίαν Ἀθηναίων κατὰ τὰ ἔτη 1166 1175 σῶζεται δὲ εἰς αὐτὸν λόγος ἐπιτάφιος τοῦ Εὐθυμίου Τορνίκη, ἐκφωνηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Νικόλαος ἀπέθανε μὲν ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ τὸ λείψανον αὐτοῦ μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τὴν διὰ Θεσσαλονίκης διέλευσιν τοῦ φέροντος αὐτὸ πλοίου ἐξήχθη τὸ λείψανον εἰς τὴν πόλιν καὶ κατετέθη εἰς τινα ἐξοχικὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ἐκεῖ δὲ ὁ διαπρεπὴς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος ἐξεφώνησε λόγον ἐπιτάφιον. Δεύτερον λόγον, ὡς εἴπομεν, ἐξεφώνησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Εὐθύμιος Τορνίκη.

Μιχαήλ Ἀκομινᾶτος.—Μετ' ἄλλους δέ τινας μητροπολίτας Ἀθηνῶν τοῦ τέλους τοῦ ιβ' αἰῶνος, *Μιχαήλ Β', Θεοφύλακτος, Γεώργιον Δ'.* Ἐηρὸν καὶ τὸν ἔλλογιμώτατον *Γεώργιον Δ'.* Βούρτζην († 1180), ἔξ ἐπιφανοῦς τοῦ Βυζαντίου οἰκογενείας καταγόμενον καὶ ἐν τοῖς γράμμασι διακριθέντα, ὕστατος τῆς περιόδου ταύτης, ἀλλ' ἅμα καὶ ἐπιφανέστατος μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀναδεικνύεται ὁ *Μιχαήλ Γ'. Ἀκομινᾶτος* (1181-1220), μεγάλη καὶ ἐξέχουσα φησιογνωμία ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Γεννηθεὶς περὶ τὸ 1140 ἐν Χώνας ἢ Κολοσσαῖς τῆς Φρυγίας ὁ *Μιχαήλ*, ἐξεπαιδεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ *Νικήτα*, καὶ ἐκεῖνος μὲν εἰσηλθὲν εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον, αὐτὸς δὲ κατετάχθη εἰς τὸν Κλήρον καὶ προσελήφθη ὡς γραμματεὺς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Θεοδοσίου Ἀ Βορραδιώτου (1178—1183), ἐφ' οὗ ἐξελέγη περὶ τὸ 1181 καὶ ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ποιμένας μὲν τὴν Ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν ἐπὶ μακρὰ ἔτη, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ παρामीνας ἐν Ἀθήναις μόνον μέχρι τοῦ 1205 καὶ διελθὼν τὰ τελευταῖα τοῦ ἔτη ἐν Κέφ, μακρὰν τῆς ποιμνῆς του, ἀτυχήσας δὲ νὰ ἴδῃ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν κατεχομένην ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς Δύσεως ἐπιδρομέων Σταυροφόρων.

Ὁ μεμουςωμένος Ἱεράρχης, πλήρης τῶν ἀναμνήσεων ἐκ τοῦ ἐνδόξου ἱστορικοῦ παρελθόντος τῶν «πολυθρυλήτων καὶ χρυσῶν Ἀθηνῶν», γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, ἀπήγγειλεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Παρθενῶνος τὸν «εἰσβατήριον» λόγον ἀποτελοῦντα καὶ ρητορικὸν καὶ ἱστορικὸν μνημεῖον μεγίστης ἀξίας. Κατόκησε δ' ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀποθιμαζῶν τὸ κάλλος τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος, οὕτινος ζωηροτάτας παρέσχε περιγραφὰς πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ γράφων καὶ ὀνομάζων αὐτὸν «τέμενος περικαλλές, εὐφεγγές, ἀνάκτορον τῆς φωτοδόχου Παρθένου καὶ φωτοδοτίδος χάριεν, τοῦ λάμπσαντος ἐξ αὐτῆς ἀληθινοῦ φωτὸς ἅγιον σκῆνωμα». Ἰδιαιτέρως περιέγραψε τὴν ἄνωθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης χρυσοῦν περιστερὰν καὶ τὴν θαυμαστὴν ἄσβεστον χρυσοῦν λυχνίαν ἐν τῷ ναῷ. Ἐτησίως ἐτελεῖτο μεγάλη πανήγυρις κατὰ τὴν ἑορτὴν πιθανῶς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ Παρθενῶνι, «παγκόσμιος τῆς θεοτόκου πανήγυρις», κατὰ τὴν ὁποίαν προσήρχοντο «οἱ ἀπανταχόθεν λαοί».

Εὗρον ὅμως ὁ Ἱεράρχης ἐν μεγάλῃ παρακμῇ τὰς Ἀθήνας καὶ τοὺς ὀλίγους αὐτῶν κατοίκους ἐν οἰκτρᾷ ἀπὸ πάσης ἐπόψεως καταστάσει. «*Ἦ πόλις Ἀθήναι, ποῦ ποτε ἀμαθίας περιέστης, ἢ τῆς σοφίας τροφός*! ἀνέκραξε καὶ παρέβαλεν ἑαυτὸν πρὸς τὸν Ἱερεμίαν, δακρύνοντα ἐπὶ τῇ θέρᾳ τειχῶν κατεστραμμένων, λεωφόρων ἐρήμων καὶ τοῦ ρακενδύτου κριθοφαγοῦντος ἀθηναϊκοῦ λαοῦ, διότι, πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς, μικρὸν πρότερον ἢ Ἀττικῇ εἶχε πάθει ὑπὸ σιτοδείας, ἕνεκα μακρᾶς ἀνομβρίας. Τὰ ἐξ αὐτῆς δεινὰ τῶν Ἀθηναίων περιγραφῶν ζωηρῶς ἐν τινι ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν μητροπολίτην Νέων Πατρῶν Εὐθύμιον Μαλάκην ἔλεγεν: «*Ἐπέλιπον τοὺς παραδείσους οἱ ποταμοί, τὰς λαχανίας αἱ κρήναι, τὴν Καλλιρρόην τὸ ρεῖθρον, οἱ μελισσῶνες τὸν Ὑμηττόν, αἱ πόαι τὰ ποίγια. Ὅθεν οὐδὲ ἢ ποτὲ χρυσοῦ ζώνη ἔτι χρυσοῦ καὶ τοὺς Ἀθηναίους εὐφροσύνη περιζωννύουσα, ἄτε μηδεμιᾶς εὐμοιροῦσα χλωρότητος, ἀλλ' αὖτος γεγονῦντα καὶ σφίγγουσα λύπη τοὺς ταλαιπώρους ὡς οὐδ' ὅτιοι ἀπολείβουσα ὑγρὸν ἔλαιον ὃ τε Μαραθῶν καὶ ἢ Ἐλευσίς, ὁ μὲν μετὰ τῶν πάλαι τροπαίων καὶ τὸ σιτοφόρον προσαπεβάλετο, λιμοῦ γενναίου τῷ χῶρῳ ἐπιστρατεύσαντος ἢ δὲ τροπὸν ἄλλον ἀπόρρητος...*» Τὸ μέγιστον δὲ τῶν κακῶν τῶν δυστυχῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἦτο ἡ πειρατεία. Τὴν Αἴγιναν καὶ τὴν Σαλαμίνα ἔχοντες ὀρηγήτριον οἱ πειραταὶ κατέστρεφον τὰ πάντα, ἀπεγύμνον καὶ ἀκρωτηρίαζον τοὺς κατοίκους, πάσχοντας ἄλλως τε δεινῶς καὶ ἐκ τῆς κακῆς διοικήσεως καὶ ἐκ τῶν φόρων. Κατὰ τινα συμπλοκὴν πρὸς τοὺς πειρατὰς ἐπληγώθη καὶ ὁ ἀνεπιπρὸς τοῦ μητροπολίτου. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ παρακμὴ αὐτῶν, ἦν κατ' ἐξοχὴν, ἐθρήνησεν ὁ Ἱεράρχης, ὑπερόριος γενόμενος, ὡς ἔγραψεν, ἀπάσης σοφίας καὶ ζῶν ἐν μέσῳ βαρβάρου ὄχλου, ἀπωσαμένου τὸ φιλοσοφεῖν. *Οἰκῶν Ἀθήναις οὐκ Ἀθήνας, ποῦ βλέπω, ἔγραψεν ἐν τινι ποιήματι. Οὐχ ἦντον, παρὰ τὰς ἀπογοητεύσεις αὐτοῦ, οὐδενὸς ἡμέλησε πρὸς τὴν μόρφωσιν καὶ πνευματικὴν ἀνύψωσιν τοῦ Κλήρου τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηναίων, βοηθούμενος εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου τῶν Μονῶν αὐτῆς Νεοφύτου, ὃν ἐκάλει ὑποπίμενα καὶ βοηθὸν τῇ ποιμαντικῇ αὐτοῦ λειτουργίᾳ, πρὸς τὴν καθόλου ἀνακούφισιν αὐτοῦ, συνεχῶς μὲν διδάσκων καὶ καθοδηγῶν αὐτόν, μεσιτεύων δὲ παρὰ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει κεντρικῇ Ἀρχῇ καὶ ζητῶν νὰ προλάβῃ τὰς ἐκ τῶν πεμπομένων παρ' αὐτῆς εἰς Ἀθήνας διοικητῶν ἀφθαιρεσίας. Εἷς τινα τούτων ὑπέ-*

μνησεν ὡς θεομὸς συνήγορος τῶν Ἀθηναίων ὁ Ἐπίσκοπος, ὅτι ὑπῆρχέ ποτε ἐν Ἀθήναις βωμὸς τοῦ Ἑλέου καὶ προέτρειπεν αὐτὸν ν' ἀναστήσῃ πάλιν τὸν βωμὸν ἐκεῖνον, ὑπονοῶν ὅτι τὴν διοίκησιν τοῦ λαοῦ ἔδει νὰ διέπῃ ἡ εὐσπλαγχνία.

Ὅτε δὲ ἐν ἔτει 1203 ὁ Λέων Σγουρός, ἐν μέσῳ τῆς καταλαβούσης τότε τὴν ἐλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν τοῦ Βυζαντίου ἀκαταστασίας, ἰδρύσας ἐν Πελοποννήσῳ ἀνεξάρτητον ἡγεμονίαν, ὤρμησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὰς Ἀθήνας, ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ὑπερήσπισε κατ' αὐτοῦ τὴν πόλιν, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πολιτῶν καὶ ἀναγκάσας αὐτὸν ν' ἀποχωρήσῃ. Οὕτω πολυμερῆς καὶ ἀξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τοῦ μεγάλου τούτου Ἱεράρχου. Ὅθεν λίαν εὐλόγως ὁ Εὐθύμιος Μαλάκης, εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν του ἀπαντῶν, ἔγραφε πρὸς τοὺς ἄλλοις: *«ἀνὰ τοῖς παραδείσοις καὶ ἄκαρπα τὰ φυτὰ, ἀλλ' οἱ τῆς σοφίας λειμῶνες ὡς εὐανθεὶς καὶ πολύκαρποι. ἀνευ μελισσῶνος ὁ Ὑμηττός, ἀλλ' ὑπερβλύζει τὸ τοῦ λόγου μέλι τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὸν ὄντως γλυκασμὸν ἀποσταλάσσει τὰ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ τὴν ἀληθεύουσαν ἀγαλλίασιν. Ἡχρεῖωται ἡ χρυσέα ζώνη, τῷ καιρῷ τυραννηθεῖσα καὶ τὸ τοῦ χρυσοῦ κάλλος ὠλέσασα, ἀλλὰ κοσμεῖ τὴν πόλιν τὸ χρυσεῖον ἄνθος τῶν ἀρετῶν, ὅσαι λαμπρῶς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον περιστέφουσι καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ περιζωννύουσι δύναμιν. Σὺ καὶ Μαραθῶν τροπαιοῦχος τοῖς Ἀθηναίοις καὶ πίων γῆ καὶ σιτοφόρος καὶ ζεῖδωρος καί, ἵνα τοῦ τελειοτέρου μνησθῆσωμαι, σὺ βωμὸς Ἑλέου μᾶλλον ἢ τὸ πεπηγὸς Ἀθήνησιν ἴδρυμα, ἀμφοτέραις, ὁ φασὶ, τοῖς χρήζουσιν ἐπαντλῶν καὶ τιθεὶς τὸ σὸν μέρος τὴν τυραννοῦσαν πενίαν τῆς Ἀττικῆς ὑπερόριον, ὥστε σε τρόπον ἄλλον καὶ ἐλευθερωτὴν Ἀθηναίοις ἀναφανῆναι πλέον ἢ Ἀλκμαίωνα ἐκεῖνον τὸν ἐντεῦθεν ὑμνούμενον».*

Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἠδυνήθη ὁ προσιτάτης καὶ ἐλευθερωτῆς τῶν Ἀθηναίων ἀναδειχθεὶς Ἱεράρχης ν, ὀποκρούσῃ ἐκ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων τοὺς ἐκ τῆς Δύσεως ἐπιδρομεῖς Στανροφόρους. Ἀλλ' ἠτύχησε τελευτῶντος τοῦ 1204, νὰ ἴδῃ τὴν μὲν πόλιν καταλαμβανομένην ὑπ' αὐτῶν, διαρπαζόμενον δὲ ἱεροσύλως τὸν περικαλλέστατον ναὸν τοῦ Παρθενῶνος καὶ τὴν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀνεκτίμητον ἐπισκοπικὴν Βιβλιοθήκην καταστροφομένην.

Ἐγκατασταθέντες ἐν Ἀθήναις οἱ Φράγκοι, ὡς ἔπραξαν πανταχοῦ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, ὅπου ληστροικῶς ἐπέδραμον, ἐγκαθίδρυσαν καὶ τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν, μὴ σεβασθέντες τὴν Ἐκκλησίαν

τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, μεθ' ἧς οὗτος ἀρρήκτως ἦτο συνδεδεμένος. Ὄθεν ὁ κανονικὸς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκοιμινάτος ἠναγκάσθη ν' ἀπομακρυνθῆ ἔξ Ἀθηνῶν καὶ μετὰ βραχεῖαν περιπλάνησιν ἀνά τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Εὐβοίαν ἐγκατέστη ἐν τινι τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Μητροπόλεως, ἐν τῇ νήσῳ Κέφ, ὁπόθεν ἠδύνατο νὰ προσβλέπῃ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς, ἣν ἐθρήνει νῦν ὡς ἄλλην Ἐδέμ, ἐνῶ ἄλλοτε ἐθεώρει σκυθικὴν ἐρημίαν. Διέμενε δ' ἐν Κέφ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Προδρόμου. Ἐκεῖθεν παρηκολούθει ὁ σεβάσμιος Ἱεράρχης τὰ ἐν Ἑλλάδι γεγονότα καὶ ἐμάνθανε τὴν ἴδρυσιν τῶν νέων ἑλληνικῶν ἡγεμονιῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ Ἡπείρῳ, ἔξ ὧν ἤλπιζε τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος. Προσεκλήθη καὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Θεοδώρου Λασκάρως εἰς Νίκαιαν καὶ ὑπὸ τοῦ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου Θεοδώρου Δούκα εἰς Ἄρταν, προὔτάθη εἰς αὐτὸν ἡ Μητρόπολις Νάξου, ἀλλ' ἀπεποιήθη, παραβάλλον ἑαυτὸν πρὸς πτηγὸν ἀδύνατον ὑπὸ τοῦ γήρατος προσδεδεμένον εἰς μῆρινθον καὶ εἰργόμενον τῆς εἰς τὰ πάτρια καθόδου. Μετὰ πολλοῦ κόπου ἀποκτήσας νέους κώδικας, ἀνευρὼν δὲ καὶ τινὰς τῶν διαρπαγέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων, ὧν εἰς κατείχετο ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Εὐρύππου (Χαλιίδος) Θεοδώρου, τοῦ μετὰ τοῦ ὁμωνύμου Ἐπισκόπου Καρύστου παραμεινάντος ὑπὸ τὸν Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν, ἐπεδόθη πάλιν εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ μελέτας· παρακολουθῶν δὲ καὶ τὰ ἐν Ἀθήναις συμβαίνοντα, τὸν «παναθηναϊκὸν ὄλεθρον» μετὰ βαθυτάτου ἄλγους, ἐμερίμνα περὶ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ, ὡς ἠδύνατο.

Ἄπαξ δ' ἐν ἔτει 1217 ἐτόλμησε νὰ ἔλθῃ κρυφα εἰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πόλιν καί, ὡς ἔγραφε πρὸς τὸν Δεσπότην τῆς Ἡπείρου Θεόδωρον Δούκαν, «*εἰ μὴ θάπτον ἐκεῖθεν ἀπέπτην, τοῖς ἰταλικοῖς ἀν' ὁδοῦσιν ἐγεγόνειν κατάβρωμα*». Ὑπὸ τῆς ἀνάγκης δὲ τῶν πραγμάτων κινούμενος εἰς τὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς Καισαριανῆς, ἐκ τῆς καθόλου πολιτείας τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο εὐχαριστημένος, συνίστα ὅτι «*ἔδει... τοὺς παρόντας δεσπότης θεραπεύειν καὶ πληροῦν τὰ καταθύμια αὐτοῖς*». Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἱκανοὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐν Κέφ εὕρισκομένων ἀπήρχοντο εἰς Ἀθήνας, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Νικίτας καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἐπισκόπου Καρύστου Γεώργιος Βαρδάνης, συμβιβάζομενοι πρὸς τὸ ἐπικρατῆσα ἐν Ἀθήναις καθεστῶς, καίτοι, ὡς ἔγραφε ψέγων αὐτοὺς ὁ Ἱεράρχης, καὶ αὐτὸς ὁ μελιχρὸς χυμὸς τοῦ Ὑμητοῦ εἶχε μεταβληθῆ εἰς πικρὰν ἄψινθον παρὰ τῆς ἰταλικῆς τυραν-

νίδος. Ἀνέκφραστος δὲ ὑπῆρξεν ἡ θλίψις τοῦ γηραιοῦ Ἱεράρχου μαθόντος τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ Νικήτα ἐν Νικαίᾳ, ἔνθα περιγραψεν οὗτος τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἐν τῇ ἱστορικῇ συγγραφῇ αὐτοῦ. Τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ ἐθρήνησεν ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐν τινι μοναδίᾳ, ἐν ἣ ἔπεκαλεῖτο τὸν θάνατον πρὸς ἀπαλλαγὴν καὶ ἑαυτοῦ ἀπὸ τῶν πολλῶν θλίψεων καὶ δεινῶν. Ἀλλὰ τέλος, περὶ τὸ 1220, ἀπέθανεν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Προδρόμου ἐν Κέφ.

Ὁ θάνατος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ τὸ ὄνομα τοιοῦτου μεγάλου Ἱεράρχου, ὅστις ἀνεδείχθη καὶ συγγραφεὺς ἔξοχος, πολλὰ καὶ σπουδαῖα καταλιπὼν συγγράμματα, εἰδικωτέραν ἔχοντα σημασίαν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν, ἧς σέμνωμα καὶ μεγάλη δόξα ὑπῆρξεν ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινάτος.

B'.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΘΗΝΩΝ ΕΠΙ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
(1204-1456)

Ἐγκαθίδρουσις τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ κανονικοῦ ἀρχιερέως Ἀθηνῶν, ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐγκαθιδρύθη παρείσακτος Λατῖνος Ἀρχιεπίσκοπος, ὁ Γάλλος τὴν καταγωγὴν Βεράρδος, καταλαβὼν τὸν ναὸν τοῦ Παρθενῶνος ὡς καθεδρικὸν ναόν. Ὁ Πάπας Ρώμης Ἰννοκέντιος Γ' (1198-1216) ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν του τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Κλῆρον τῶν Ἀθηνῶν δι' εἰδικῶν διατάξεων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1208. Ἐγραψε δὲ εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Βεράρδον: «*Ἡ ἀνα νέωσις τῆς θείας χάριτος δὲν ἀνέχεται τὸν ἀφανισμὸν τῆς ἀρχαίας δόξης τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ Ἀκρόπολις τῆς εὐκλεεστάτης Παλλάδος κατεδέχθη νὰ γίνῃ ἡ ἔδρα τῆς ἐνδοξοτάτης Θεομήτορος. Δυνάμεθα δὲ νὰ καλέσωμεν τὴν πόλιν Καραθσεφέρ, ἐπειδὴ ὅτε ὁ Γοθουιὴλ ὑπέταξεν αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Χάλεβ, ἐδόθη αὐτῷ εἰς γυναῖκα ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἀσχά*». Ἀπεδέχθη δὲ ὁ Πάπας τὴν αἴτησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Πρεσβυτερίου, καθ' ἣν ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν ἔμελλε νὰ διέπηται κατὰ τοὺς κανονισμοὺς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Παρισίων καί, συμφώνως πρὸς τὴν ἐκθεσιν τοῦ παπικοῦ ἀντιπροσώπου Βενεδίκτου, ὠρίσθη ὁ ἀριθμὸς τῶν κανονικῶν ἑφημεριῶν.

᾽Οσαύτως ὁ Πάπας ὑπέγαγεν ὑπὸ τὸν ᾽Αρχιεπίσκοπον ᾽Αθηνῶν τὰς ᾽Επισκοπὰς Εὐθείου (Χαλκίδος), Θερμοπυλῶν, Διαυλείας, Αὐλῶνος, ᾽Ωρεοῦ, Καρύστου Κορωνείας, ᾽Ανδρου, Μεγάρων, Σκύρου, Κέα, αἵτινες ὑπῆγοντο καὶ ὑπὸ τὸν ᾽Ελληνα μητροπολίτην ᾽Αθηνῶν, ἀλλὰ βραδύτερον ὁ Πάπας, ᾽Ονώριος Γ' (1216—1227) ἤγνωσε τὰς τρεῖς ἐν Εὐβοίᾳ ᾽Επισκοπὰς Αὐλῶνος (Αὐλωναρίου), Καρύστου καὶ ᾽Ωρεοῦ μετὰ τῆς Χαλκίδος, ὑπαγαγὼν ὑπὸ τὸν ᾽Αρχιεπίσκοπον ᾽Αθηνῶν Κορράδον τὰ Σάλωνα καὶ τὴν Αἴγινα. Μεταξὺ τῶν κτήσεων τῆς ᾽Αρχιεπισκοπῆς ᾽Αθηνῶν ἐν τοῖς σχετικοῖς ἐγγράφοις τοῦ Ἰννοκεντίου ἀναφέρονται ἡ Φυλὴ, τὸ Μενίδιον, ὁ Μαραθῶν, αἱ Μοναὶ Καισαριανῆς, ᾽Αγίου Ἰωάννου (Κυνηγοῦ), ᾽Αγίου Νικολάου (τῶν Κολωνῶν, πιθανῶς παρὰ τὸ Σούνιον), Παναγίας τῆς Βλαχερνιωτίσσης, ᾽Αγίῳ Κοσμᾷ καὶ Δαμιανοῦ τῶν ᾽Αναργύρων, ᾽Αγίου Νικολάου ἐν Καταπέρσικα, ᾽Αγίου Γεωργίου (ἐν τῇ νησίδι Μακρονῆσι, ἔναντι τοῦ Λαυρίου) καὶ ᾽Αγίου Λουκᾶ. ᾽Οσαύτως ὁ Πάπας ὑπέγαγεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ᾽Αρχιεπισκοπῆς ᾽Αθηνῶν «τὰς ἀγορὰς Χαλκίδος καὶ ᾽Αθηνῶν καὶ τοὺς ρύακας», ἐξ ὧν ἐποτίζοντο οἱ κῆποι, καὶ ἀπαλλάξας αὐτὴν πάσης δασμολογίας ἐκ μέρους τῶν λαϊκῶν ᾽Αρχῶν ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἐκ μέρους αὐτῶν ἐπῆρειαν αὐτῆς.

Ἄλλὰ δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐκδηλωθῶσιν αἱ ἐπῆρειαι τῶν πολιτικῶν ᾽Αρχῶν, διότι καὶ ἐν ᾽Αθήναις, ὅπως καὶ πανταχοῦ τῆς ᾽Ελλάδος, διεξήγετο ἀκήρυκτος πόλεμος μεταξὺ τοῦ λατινικοῦ Κλήρου καὶ τῶν πολιτικῶν ᾽Αρχῶν. Ὁ δούξ τῶν ᾽Αθηνῶν ᾽Οθων Δελαρός ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ νὰ δωρῶνται κτήματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπέβαλε δ' ἐπ' αὐτῆς φόρους, οὐδ' ἠνάγκαζε τοὺς ὑπηκόους Ἑλλήνας καὶ Λατίνους νὰ πληρῶνωσι δεκάτας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Παρέδωκε δὲ ὁ ᾽Οθων Δελαρός τὴν περικαλλεστάτην Μονὴν Δαφνίου, ἧς ὁ θόλος φέρει ἀκόμη τὰ ἴχνη τῶν λογῶν τῶν βαναύσων ἀκολούθων του, εἰς τοὺς Κιστερκίους μοναχοὺς τῆς ἐν Βουργουνδία Μονῆς Bellevaux. Μετὰ ἓνα αἰῶνα οἱ μοναχοὶ Φρεμενούριοι (Μινωρίται), οἵτινες εἶχον δώδεκα Μονὰς ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, παρίστανται κατέχοντες Μονὴν παρὰ τὰς ᾽Αθήνας, πιθανῶς τὸ Φραγκομονάστηρον λεγόμενον, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Πεντελικοῦ. Ἄξιόσημειωτον δὲ ὅτι μεταξὺ τῶν ἐφημερίων τῶν ᾽Αθηνῶν ἀναφέρονται καὶ ἐκ τῆς δουκικῆς οἰκογενείας Δελαρός, ὧν εἷς ὁ «ἐπιμελητῆς (procurator) τῆς ἀθηναϊκῆς ἐκκλησίας» Γουλιέλμος Δελαρός, ἐπε-

δίωξε καὶ τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν ἀξίωμα, ἀλλ' ὁ Πάπας Κλήμης Δ' (1365—1268) ἀπέκρουσεν αὐτὸν ὡς ἀγράμματον.

Κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Καταλωνίων, κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα (1302—1311), ἡ λατινικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν ἀπέκτησε καὶ ἄλλας Ἐπισκοπάς, ἐν συνόλῳ δέκα τρεῖς, καίτοι μόνον τέσσαρες εὐρίσκοντο ἐντὸς τοῦ Δουκάτου, Διαυλείας, Σαλώνων, Βοδονίτζης, Μεγάρων. Ὁ ναὸς τοῦ Παρθενῶνος εἶχε δώδεκα ἱερεῖς ὑπὸ προϊστάμενον Καταλωνιον καὶ ἐν γένει παρέμεινεν ἡ αὐτὴ διάταξις τῶν πραγμάτων. Βραδύτερον διὰ τῆς διαθήκης τοῦ Δουκὸς Ἀθηνῶν Νερίου Ἀτσαϊώλη († 1394) ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱερέων τοῦ Ναοῦ τοῦ Παρθενῶνος ἀνεβιβάσθη εἰς εἴκοσι τρεῖς, χάριν δὲ τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ καὶ τῶν ἱερέων ἐκληροδοτήθη εἰς αὐτὸν τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηνῶν μετὰ πάντων τῶν ἐξαρτημάτων αὐτοῦ καὶ πασῶν τῶν φορβᾶδων τοῦ πλουσίου ἱπποστασίου τῶν Ἀτσαϊώλων.

Ἀπόκρουσις τῶν ὀρθοδόξων Ἀρχιερέων ὑπὸ τῶν παρεισάκτων λατίνων.—Μέχρι τῶν Ἀτσαϊώλων δὲν ἐπετράπη ἐν Ἀθήναις ἡ παρουσία Ἑλλήνων Ὀρθοδόξου Ἱεράρχου, ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας. Οἱ ἱερεῖς ἐχειροτονοῦντο παρὰ διαβαινόντων δι' Ἀθηνῶν ὀρθοδόξων Ἱεραρχῶν, ἀλλ' ὑποχρεοῦντο ν' ἀναγνωρίζωσι τὸν Λατίνον Ἀρχιεπίσκοπον, δηλοῦντες ὑπακοὴν διὰ χειραφίας. Καὶ δὲν ἔπαυσε μὲν τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἐκλέγον καὶ χειροτονοῦν μητροπολίτας Ἀθηνῶν, ἀλλ' οὗτοι ἔμενον μακρὰν τῆς ἐδρας αὐτῶν διευθύνοντες συνήθως ἄλλας Μητροπόλεις ὡς «Πρόεδροι» αὐτῶν. Οὕτω δὲ ὁ ἐπὶ Πατριάρχου Ἰωάννου Βέκκου (1275—1283) ἐκλεγείς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μελέτιος Α' ἐχρημάτισε «Πρόεδρος Μαδύτου», κατ' ἐπιθυμίαν δὲ αὐτοῦ Γρηγόριος ὁ Κύπριος ὁ ὕστερον γενόμενος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1283—1289), συνέταξεν «Ἐγκώμιον εἰς τὸν Μέγαν Εὐθύμιον, Ἐπίσκοπον Μαδύτων, ἐξ αἰτήσεως γραφέν τοῦ Ἀθηνῶν ἱεροῦ Μελετίου προεδρεύοντος τῆς τῶν Μαδύτων Ἐκκλησίας». Ὁ Μελέτιος ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ἀνθενωτικὸς ἀλλ' ὕστερον ἐγένετο συνεργάτης τοῦ Ἰωάννου Βέκκου ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, συγκαταρθεῖς μετ' αὐτοῦ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου. (1261—1272).

Ὁ μετ' αὐτὸν ἐπὶ Πατριάρχου Ἀθανασίου Α' (1289—1293,

1304—1310) μητροπολίτης Ἀθηνῶν Ἀνθιμος Α' ὁ Ὁμολογητής, ὡς «Πρόεδρος Κρήτης», ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὴν ἐνετοκρατουμένην Κρήτην, ἀλλ' ἀξιώσει τοῦ λατινικοῦ Κλήρου συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν ἐρριφθῆ εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἀπέθανεν. Ὁ Ἀνθιμος ἦτο ἐλλογιμώτατος Ἱεράρχης, σώζονται δὲ δύο λόγοι ἀνέκδοτοι ὁ μὲν εἰς τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ Κυρίου, ὁ δὲ «περὶ τῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος προόδων», ὡσαύτως σώζεται καὶ εἰς αὐτὸν ἀνέκδοτος λόγος τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νείλου Κεραμέως (1379—1388). Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ κατὰ τὰ ἔτη 1306—8 χειροτονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου β' (1276—1316) Ἐπίσκοπος Σινᾶ Ἀάζαρος, ἐχειροτονήθη ὕστερον μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ἀλλ' οὐδαμόθεν εἶναι γνωστὸν ἐὰν κατώρθωσε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ ΚΠόλεως Πατριάρχου Φιλοθέου (1354—55, 1364—76) ἀγνώστου ὀνόματος «μητροπολίτης Ἀθηνῶν ὑπέριμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἑλλάδος» υπέγραψεν ὡς μέλος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἱερᾶς Συνόδου συνοδικὴν ἀπόφασιν ὑπὲρ τοῦ πρώην Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου Καλλίστου, ἑτέραν ὑπὲρ τοῦ Ἀλανίας καὶ Σωτηρουπόλεως καὶ τῷ 1365 ἑτέραν ἐπὶ τῇ μεταθέσει τοῦ Ἐπισκόπου Πολυστήλου Πέτρου εἰς τὴν Μητρόπολιν Χριστουπόλεως. Ὁ αὐτὸς δὲ Πατριάρχης Φιλόθεος ἀνέθηκε τῷ πνευματικῷ πατρὶ Νικοδήμῳ «*διεξάγειν καὶ διοικεῖν τὰ δίκαια τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Ἀθηνῶν...μέχρις ἂν σὺν Θεῷ χειροτονηθῇ ἕτερος ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν*». Ἀλλ' ἐχειροτονήθη ὁ ἴδιος Νικόδημος, εἰς ὃν τῷ 1371 προσετέθησαν καὶ αἱ ἐπαρχίαι Θηβῶν, Νέων Πατρῶν (Ὑπάτης) καὶ Αἰγίνης.

Ἔχομεν σειρὰν ὅλην μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν, ὧν δὲν εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα, παρακαθημένων κατὰ τὸν ἰδ' αἰῶνα ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Συνόδῳ Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν αὐτῶν διώκουν τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν τοποτηρηταὶ «*ἔξαρχοι τῆς ἁγιωτάτης Μητροπόλεως Ἀθηνῶν*», ὧν εἷς ὑπῆρξε καὶ ὁ ἱερεὺς Κοσμᾶς Κάμηλος, ἐν ἔτει 1389, ἀντιγραφεὺς κώδικός τινος σωζομένου ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Παρισίων. Ἑλληνικὴ δ' ἐπιγραφή μαρτυρεῖ ὅτι ὁ μοναχὸς Νεόφυτος ἐν ἔτει 1388 κατεσκευάσεν ὁδὸν ἄγουσαν εἰς Ὑμηττόν, πιθανῶς διὰ τῶν ἐρῆμων ἀγρῶν τῆς Μεσογαίας πρὸς τὰς κλιτῆς τοῦ ὄρους ἐκείνου μέχρι τῆς Μονῆς Καισαριανῆς.

Ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν

νῶν ἐπὶ φραγκοκρατίας.—'Αλλὰ στερούμεθα πάσης εἰδήσεως περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἐν μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι, παρὰ πάσας τὰς προσηλυτιστικὰς ἐνεργείας τοῦ λατινικοῦ Κλήρου, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔμεινε πιστὸς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, ὡς δὲ παρετηρήθη ἤδη, ὁ λατινικὸς Κλήρος ἀπέτελει ἐν τῷ Δουκάτῳ Ἀθηνῶν ἀπλήν παρουσίαν ἐχθρικῶς διακειμένην πρὸς τὸ μέγα πλῆθος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ κερχωρισμένην ἀπ' αὐτοῦ. Ἴνα δὲ προσοικειωθῇ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὁ Νέριος Ἀτζαϊώλης, καταλαβὼν τῷ 1388 τὰς Ἀθήνας καὶ ἀνακηρυχθεὶς τῷ 1395 Δούξ τῶν Ἀθηνῶν, ἐπέτρεψε τὴν ἐν Ἀθήναις καθίδρυσιν ὀρθοδόξου Ἱεράρχου, μετὰ 190 ἔτη, ἀπ' οὗ χρόνου ἠναγκάσθη ν' ἀπομακρυνθῇ ἔξ Ἀθηνῶν ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινατός. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ὀρθοδόξου Ἱεράρχου, ὁ Λατῖνος Ἀρχιεπίσκοπος ἐξηκολούθησε κατέχων τὸν ναὸν τοῦ Παρθενῶνος καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀκροπόλει «Ἐπισκοπεῖον», ὁ δὲ ὀρθόδοξος κατόκησε παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον ἐν τῷ οἰκήματι, ὅπερ ἐλέγετο τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ὡς εἶδομεν, καὶ παρὰ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Διονυσίου, εἶχε δὲ ὡς καθεδρικὸν ναὸν τὸ *Καθολικὸν* λεγόμενον.

Ποῦ ἔκειτο τὸ Καθολικὸν τοῦτο δὲν εἶνε ἐπακριβῶς γνωστὸν. Ὑποστηρίζεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι τοῦτο μετεποιεῖται ἐπὶ τουρκοκρατίας εἰς τὸ «Φετιχέ Τζαμί» (νῦν στρατιωτικὸν ἀρτοποιεῖον), ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τζαμί τοῦτο δὲν φέρει ἕχνη χριστιανικοῦ ναοῦ, θεωρεῖται ὑπὸ τινῶν ἀβάσιμος ἡ ὑπόθεσις αὕτη. Δὲν ἀποκλείεται δὲ ἡ πιθανότης ὅτι ὡς Καθολικὸν ἐχρησίμευσεν ὁ παλαιὸς παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον ναὸς τοῦ ἁγίου Διονυσίου, ἀνοικοδομηθεὶς. Ὁ ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν ἔφερε τὸν τίτλον «*Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, Ἐξαρχὸς ἀπάσης Ἑλλάδος, Πρόεδρος Θηβῶν καὶ Νέων Πατρῶν*», εἶχε δὲ ὑφ' ἑαυτὸν κατὰ τὸν 15 αἰῶνα τὰς Ἐπισκοπὰς Διαυλείας, Ταλαντίου, Ἀνδρου, Σκύρου, Σάλωνος (Σαλώνων), Μενδενίτζης (Βοδονίτζης) Ὅχι ἥττον δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ παραμονὴ τῶν ὀρθοδόξων μητροπολιτῶν ἐν Ἀθήναις. Πρῶτος τοιοῦτος μητροπολίτης, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν, ὑπῆρξεν ὁ *Δωρόθεος*, Θεσσαλονικεὺς τῆς πατρίδα, δυνηθεὶς ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν, ἥτις κατὰ πατριαρχικὸν ἔγγραφον, σχετικὸν πρὸς τὸν Δωρόθεον, εἶχε μὲν προασπίσει τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ ἄνευ τοῦ Ἱεράρχου αὐτῆς, ἀλλ' οὗτος ἐρρῦθμισε τὰ κατ' αὐτὴν

οὕτως, «ὡς δοκεῖν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαταστήσαι σχῆμα καὶ τὴν προτέραν εὐκληρίαν, πρὶν ἀλωθῆναι χειρὶ βαρβαρικῇ».

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Δωροθέος ἦτο ἀντίθετος πρὸς τοὺς Λατίνους ἀπὸ ἐπόψεως ἐκκλησιαστικῆς καὶ θεολογικῆς, ἐνίσχυσε δὲ μεγάλως διὰ τῆς παρουσίας του τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τῶν Λατίνων ὀρθοδόξους Ἕλληνας, ὁ Νέριος ὑπόπτευσεν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ συνεννοηθῇ ὁ Ἕλληνας Ἱεράρχης μετὰ τῶν Τούρκων. Κατὰ τὸ 1391, ὅτε οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἐβρενὸς βέην εἰσήλασαν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἤρξατο ἀπειλουμένη ὑπ' αὐτοῦ, οἱ Λατῖνοι ἐμαίνοντο κατὰ τοῦ Δωροθέου. Ἦναγκάσθη δὲ οὗτος νὰ φύγῃ ἐξ Ἀθηναίων (1393) διαμαρτυρούμενος διὰ τὰς κατ' αὐτοῦ ὑποψίας, καὶ ἐξηκολούθησε διατελῶν ἐν ἐπικοινωνίᾳ πρὸς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ δι' ἀλληλογραφίας. Ὁ Νέριος ἔγραψεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τοῦ Δωροθέου ὡς συνεννοουμένου μετὰ τῶν Τούρκων, εἰς ὧν τὸ στρατόπεδον δῆθεν εἶχε μεταβῆ. Ἄλλ' ἡ περὶ τὸν Πατριάρχην Σύνοδος ἠθώωσεν αὐτόν. Ὁ Νέριος οὐχ' ἤττον δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτόν τὴν ἐπάνοδον, ἐπέδωξε δὲ τὴν ἀπόσπασιν τῶν Ἐπαρχιῶν Θηβῶν καὶ Νέων Πατρῶν ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Ἀθηναίων καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτῶν εἰς δύο Μητροπόλεις.

Ὡς ὁ Δωροθέος, οὕτω καὶ ὁ μετ' αὐτόν μητροπολίτης Ἀθηναίων Μακάριος δὲν ἠδυνήθη ἐπίσης νὰ παραμείνῃ ἐν Ἀθήναις, διότι κατηγορήθη καὶ οὗτος, ὅτι συνεννοεῖτο μετὰ τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Φραίγκων, συνελήφθη δὲ καὶ ἐφυλακίσθη ἐπὶ δεκαετίαν. Ὁ μετ' αὐτόν μητροπολίτης Ἀθηναίων Γερβάσιος (1453) ἢ Θεόδωρος, ἐπειδὴ κατεπολέμει τὴν μετὰ τῶν Λατίνων ἔνωσιν ἐπαύθη, ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ λατινόφρονός τινος ὃν ὁ Μάρκος Εὐγενικός ἀπεκάλει «κοπελίδριον τοῦ Μονεμβασίας». Ἐν τῇ πραγματικότητι λοιπὸν ἔμεινε πάλιν ἀποίμαντος ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία Ἀθηναίων, διευθυνομένη ὑπὸ ἀπλῶν πολλὰκις ἱερέων. Χαρακτηριστικὴ δὲ εἶναι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κατὰ τὰ ἔτη 1421—1443 ἱερέως Μιχαὴλ Καλοφρενᾶ πρὸς τὸν λατινόφρονα Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνην Β' (1440—1443), ἐν ᾗ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἔγραψεν «ὑπερευχόμεθα καὶ ἀναφέρομεν τὸ ὄνομα τῆς σῆς Ἀγιότητος ἐν τῇ ἱερᾷ τελετῇ τῆς θείας μυσταγωγίας καὶ ἐν τοῖς διπτύχοις καὶ πανταχοῦ κατὰ τὸ ἔθος, μνημονεύοντες καὶ τὸν μακαριώτατον Πάπαν, ὡς ἡ ἀγία Σύνοδος διωρίσατο καὶ μᾶλλον ὅτι καὶ ἐπιστολὴν ἐδέξαμεθα τῆς σῆς Ἀγιότητος ἵνα μνημονεύωμεν αὐτόν ὡς καὶ ὑμεῖς. Ἐνιοὶ δὲ τῶν

[ἐναντιο]φρονούντων ἀμφιβάλλουσι λέγοντες ὅτι τοῦ Διακόνου μόνου ἐστὶ τὸ μνημονεύειν τὸν μακα[ριώτατον] Πάπαν ἐν τοῖς διπτύχοις καὶ εἰ οὐκ ἐστὶ διάκονος, οὐχί. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι πάντες οἱ ἱερεῖς καὶ ἰδίως μνημονεύειν χρὴ ἐν τῇ ἱερᾷ τελετῇ μετὰ τὸ «Ἐξαιρέτως», λέγοντες οὕτως: Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ μακαριώτατου πατρὸς ἡμῶν Εὐγενίου Πάπα Ρώμης καὶ τοῦ ἀγιωτ[άτου] ἡμῶν Πατριάρχου Μητροφάνους καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν Φαντίνου, οὓς χάρισαι ταῖς ἀγίαις σου Ἐκκλησίαις ἐν εἰρήνῃ, σάους, ἐντίμους, ὑγιεῖς, μακροημερεύοντας καὶ ὀρθοτομοῦντας τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας. Οὕτως ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς πόλεως ἡμῶν μνημονεύειν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἐν τοῖς διπτύχοις τὸν μακαριώτατον Πάπαν. Ἄλλ' οὖν ἱκετεύομεν τὴν σὴν μεγίστην ἀγιωσύνην, πέμψον εἰς ἡμᾶς ἐγγράφως πῶς δεῖ καὶ κατὰ [τίνα] τάξιν λέγειν καὶ μνημονεύειν, ἵνα καὶ ἐνίων στόματα σιωπήσωσι καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ ψάλωμεν τῷ Θεῷ». Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης φαίνεται ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐν Φλωρεντία Συνόδου (1439) ἐφηροδόθησαν ἐν Ἀθήναις, ὅτι ἐμνημόνευετο καὶ ὁ Ρώμης Πάπας καὶ ὁ λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ἄξιόσας τοῦτο παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐφημερίων, ὅτι τὸ μνημόσυνον τοῦτο προὐκάλει ἀντιρρήσεις καὶ ὅτι, ἐν πάσῃ περιπτώσει, οὐδεμία μνεῖα ἐγένετο ὀρθοδόξου μητροπολίτου Ἀθηνῶν, διότι πιθανῶς τοιοῦτος δὲν ὑπῆρχε. Τοιοῦτου μητροπολίτου γίνεται μνεῖα μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς περιόδου τῆς φραγκοκρατίας καὶ κατὰ τὰ πρῶτα τῆς τουρκοκρατίας. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ Ἰαίδωρος, φίλος τοῦ γνωστοῦ χρονογράφου Φραντζῆ. Εἰς τὸν μητροπολίτην δὲ τοῦτον ἀνῆκε καὶ ὁ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Μονάχου σωζόμενος κῶδιξ τῆς συγγραφῆς τοῦ Θουκυδίδου.

Ἡ ἐπελθοῦσα μετὰ μικρὸν τουρκικὴ κατάκτησις τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἔθηκε τέρας εἰς τὴν φραγκοκρατίαν καὶ ἀπὸ πολιτικῆς καὶ ἀπὸ ἐκκλησιαστικῆς ἐπόψεως. Ὁ τελευταῖος Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Νικόλας Προθυμὸς ἀπεμακρόνηθη εἰς Εὐβοίαν, μετατεθεὶς τῷ 1461 εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ναυπάκτου καὶ ἀποθανὼν τῷ 1483. Μετὰ τοῦτον μέχρι τοῦ 1875, ὅτε παρανόμως πάλιν ἐγκαθιδρύθη Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος ἐν Ἀθήναις, οἱ Πάπαι Ρώμης ἐξηκολούθουν ἀπονέμοντες τὸν ψιλὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν εἰς κληρικούς ἐν Ρώμῃ διατρίβοντας.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΘΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

(1456-1833)

Ἡ τουρκικὴ κατάκτησις. — Τρία ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453), ἦτοι τῇ 4 Ἰουνίου 1456, ἡμέρα Παρασκευῆ, οἱ Τοῦρκοι ἐγένοντο κύριοι καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ὑψώσαντες ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τὴν ἡμισέληνον. Μετὰ διατίαν (1458) εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν ὁ κατακτητὴς Σουλτᾶνος Μεχμέτ Β' (1453-1481), ὁ δὲ τότε ἡγούμενος τῆς Μονῆς Καισαριανῆς, ὑποδεχθεὶς αὐτὸν μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀθηναίων, παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὰς κλεῖδας τῆς πόλεως. Εἰς ἀντάλλαγμα ἡ Μονὴ ἀπηλλάγη φόρων. Ὁ κατακτητὴς, ὅστις δὲν ἦτο ξένος πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ἐφάνη ἀνεξιθρησκὸς πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐν γένει εὐνοὺς πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς παρέμεινε ἀμειγρῆς, διότι δὲν ἦλθον εἰς αὐτὴν ἔποικοι Τοῦρκοι. Ἐν τῇ Ἀκροπόλει παρέμεινε τουρκικὴ φρουρὰ ὑπὸ τὸν φρούραρχον «δαισάρη», ἀπεστέλλετο δ' ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Τοῦρκος διοικητὴς «βοεβόδας» καὶ δικαστὴς «καδῆς», συνήθως δ' ἐλάχιστοι Τοῦρκοι κατῴκουν ἐν Ἀθήναις. Οὐχ' ἦττον ὁ ναὸς τοῦ Παρθενῶνος καὶ πάντες οἱ δπωσοῦν ἐξέχοντες χριστιανικοὶ ναοί, ἐν οἷς καὶ ὁ καθεδρικός τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν, τὸ *Καθολικὸν* λεγόμενον, μετεποιεῖσθαι εἰς μουσουλμανικὰ τεμένη, ἐξαιρέσει μόνον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Θησειοῦ.

Πιθανῶς δὲ τοῦ ναοῦ τούτου ἐφείσθησαν οἱ Τοῦρκοι, διότι ὑπῆρχε παρ' αὐτὸν καὶ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἄλλ' ἀπαξ μόνον τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ τοῦτο ἀντὶ χρηματικοῦ δώρου πρὸς τὸν φρούραρχον τῆς πόλεως, ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Χριστιανοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐκκλησιάζωνται καὶ λειτουργῶσιν ἐν αὐτῷ. Βραδύτερον ἐν ἔτει 1660 οἱ Τοῦρκοι ἀπεπειράθησαν νὰ μεταποιήσωσι τὸν ναὸν εἰς τζαμίον, ἀλλὰ προέλαβον τὸ κακὸν τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι δι' ἐνεργειῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπειδὴ δὲ ἅμα τῇ κατακτῆσει οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον, ὡς εἵπομεν, καὶ τὸν ἀρχαῖον καὶ μέγαν ὀρθόδοξον ἐπὶ φραγκοκρατίας καθεδρικὸν ναόν, ὠρίσθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ὡς καθεδρικός ναὸς ὁ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ὅπου νῦν ἡ πλατεῖα Δημοπρατηρίου. Κατὰ

τὸν 17^{ον} αἰῶνα (1672) ὁ Ἰησοῦιτης Βαβῖνος ἔγραψεν ὅτι ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἦτο ὁ μεγαλύτερος τῶν ἐν Ἀθήναις ναῶν. Τὸ εἰκονοστάσιον αὐτοῦ, κατασκευασθὲν ἐν Ἑνετίᾳ, ἐκοσμεῖτο καὶ ὑπὸ δύο γ λ υ π τ ῶ ν πελαργῶν, τοῦτο δ' ἐνεποίησεν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ξένον ἐπισκέπτην τῆς πόλεως. Κατὰ τὰς πληροφορίας τούτου καὶ ἄλλων περιηγητῶν, ἐν Ἀθήναις περὶ τὰ μέσα τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ὑπῆρχον 52 ἐνοριακοὶ ναοί, ἔχοντες ἐφημερίου, ἀλλ' ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρχον καὶ ἕτεροι 200 περίπου ναοὶ καὶ παρεκκλήσια. Ἐν ὅλῃ τῇ ἐκκλησιαστικῇ Ἐπαρχίᾳ Ἀθηναίων ὑπελογίζοντο οἱ ἐνοριακοὶ ναοὶ εἰς 150, συνεισφέροντες ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιερέως. Ἐκ τῶν ἐν λόγῳ περιηγητῶν πληροφοροῦμεθα ὡσαύτως ὅτι μέχρι τέλους τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἡ κατοικία τοῦ Ἀρχιερέως Ἀθηναίων ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἡ αὐτή, οἷα καὶ ἐπὶ φραγκοκρατίας, παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον.

Ἐπικράτησις τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου. — Ἡ τουρκικὴ κατάκτησις τῶν Ἀθηναίων κατήργησε μὲν τὴν παρείσακτον λατινικὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηναίων, συνετέλεσε δὲ εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐπικράτησιν τῆς ὀρθοδόξου Ἱεραρχίας. Μετὰ δύο αἰῶνας, ἐν ἔτει 1658, οἱ Φραγκισκανοὶ μοναχοί, ἀγοράσαντες παρὰ τῶν Τούρκων τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους καὶ τινα παρακειμένην οἰκίαν, μετέβαλον αὐτὴν εἰς Μονήν, ἣτις ἐνίοτε καθίστατο κέντρον προσηλυτισμοῦ, ἄνευ ὅμως ἀποτελεσμάτων, διότι οὔτε ἐπὶ φραγκοκρατίας ἠδυνήθησαν οἱ λατῖνοι νὰ παρασύρωσι τοὺς ὀρθοδόξους Ἀθηναίους, ἥμισυ δὲ μετ' αὐτὴν. Ὁ ὀρθόδοξος Ἀρχιερεὺς Ἀθηναίων περιεβάλλετο διὰ τῶν γνωστῶν προνομίων, ἅτινα καὶ οἱ λοιποὶ Ἀρχιερεῖς εἶχον, ἕνεκα δὲ τῆς κοινοτικῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀθηναίων καὶ ἕνεκα τῶν ἰδιαιτέρων περιστάσεων, ὑφ' ἃς ἐπὶ τουρκοκρατίας εὐρέθη ἡ πόλις, ὁ Ἀρχιερεὺς, ὡς πρόεδρος τοῦ Κοινοτικοῦ Συμβουλίου, ἀπέκτησεν ἰδιαιτέραν πολιτικὴν ἰσχὴν καὶ ἀπέβη ἐν μικρῷ Ἐθνάρχης. Ἄλλ' ἐπειδὴ, παρὰ τὴν εὐνοίαν τοῦ Τούρκου κατακτητοῦ καὶ παρὰ τὸ γεγονός ὅτι κατ' ἰδιαιτέραν προνομίαν ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἐγένετο ἴδιον κτήμα τοῦ «κισιλάραγα», ἀρχηγοῦ τῶν εὐνούχων τοῦ Σεραγίου Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις ἐδέχετο εὐμενῶς τὰ παράπονα τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπροστάτευεν αὐτούς, ἡ ἐγκαθιδρουθεῖσα ἐν Ἀθήναις βάρβαρος τουρκικὴ ἐξουσία δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκδηλωθῇ οἷα ἦτο, ἄνευ ἠθικῆς δηλονότι ἐννοίας τοῦ δικαίου, ἀπεριόριστος

αὐθαιρεσία καὶ τυραννία. Ὁ βίος τῆς πόλεως, συνεπῶς καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν, ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπῆρξε μαρτυρικός, πλήρης τραγικωτάτων περιπετειῶν καὶ κακώσεων ἀνηκούστων, πολλῶ μᾶλλον διότι οἱ Ἱεράρχαι Ἀθηνῶν ἦσαν οἱ πρόμαχοι τοῦ καταδυναστευομένου λαοῦ, ἐπομένως πρῶτοι ὑφίσταντο τὰ πλήγματα τῶν ἐν Ἀθήναις ἀποστελλομένων τυράννων Τούρκων διοικητῶν.

Ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐβδομήκοντα δύο Μητροπόλεων καὶ ἑπτὰ Ἀρχιεπισκοπῶν, ἃς εἶχε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν περίοδον, ἡ Μητρόπολις Ἀθηνῶν κατεῖχε τὴν 21ην θέσιν, ἀναγραφομένη μετὰ τὰς ἐν Ἑλλάδι Μητροπόλεις Κορίνθου καὶ Μονεμβασίας καὶ πρὸ τῆς τῶν Παλαιῶν Πατρῶν. Ἦτο δὲ συνηνημένη μετὰ τῆς τῆς Λιβαδειάς, ὅθεν ἔφερεν ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὸν τίτλον «*Μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ Λιβαδειάς, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἑλλάδος*». Ὁ συνηθης οὗτος τίτλος παρουσιάζεται κατὰ τὸν ιη' αἰῶνα παρηλλαγμένος ὡς ἑξῆς: «*Μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ ἔξαρχος πάσης Ἑλλάδος καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων καὶ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ Καισαρείας*», ἀλλὰ φαίνεται ὅτι προσωρινῶς ἐγένετο ἡ μεταβολὴ αὕτη. Εἶχε δὲ ὑφ' ἑαυτὸν ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν τὰς γνωστὰς ἐκ τῆς προηγουμένης περιόδου Ἐπισκοπὰς Διαυλείας καὶ Ταλαντίου, Ἄνδρου, Σκύρου, Σάλωνος, Μενδενίτσης, ὧν ἡ μὲν Ἄνδρος ἐν ἀρχῇ τοῦ ιζ' αἰῶνος προεβιβάσθη εἰς Ἀρχιεπισκοπήν, αἱ δὲ Ἐπισκοπαὶ Διαυλείας καὶ Ταλαντίου, ὅτε μὲν συνηνοῦντο εἰς μίαν, ὅτε δ' ἐχωρίζοντο. Εἶχε δὲ χωρίσει αὐτὰς εἴτε ὁ κατὰ τὸν ιδ' αἰῶνα μητροπολίτης Ἀθηνῶν Δωρόθεος, εἴτε ἕτερός τις ὁμώνυμος ἔξαρχος, ὅλλ' ἠνώθησαν πάλιν ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μαξίμου Γ' (1477—1481). Ἐν ἔτει 1464 ἀναφέρεται μητροπολίτης Ἀθηνῶν «ἐκ νήσου Εὐθείου», ἔτι δὲ Ἐπίτροπος αὐτοῦ, ὀνόματι Γεώργιος πρεσβύτερος «κάτοικος τῆς ἁγίας Τριάδος». Ὡσαύτως ἐν ἔτει 1465 ὁ Ἀθηνῶν, ἀγνώστου ὀνόματος, ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκόμενος ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Μάρκου Εὐλοκαράβη (1465—1466) συμμετέσχε τῆς ἐκλογῆς μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως. Πιθανῶς ὁ μητροπολίτης ἐκεῖνος ἦτο ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Δωρόθεον, ὅστις ἐν ἔτει 1472, κατὰ τὴν β' πατριαρχίαν τοῦ Συμεὸν Τραπεζουντίου, ἐν Θεσσαλονίκῃ συγκροτήσαντος Σύνοδον, μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Τραπεζούντος. Μετ' αὐτὸν ἐγένετο γνωστὸς ὁ Ἄνθιμος, ὑπογράφας πρᾶξιν τοῦ Πατριάρχου ΚΠ. Νήφωνος β' (1486—89 τὸ α'),

ὁ δὲ μετὰ γνωστὸς μητροπολίτης Ἀθηνῶν Νεόφυτος Α' (1492) ἠθέλησε νὰ χωρίσῃ πάλιν τὰς ἐνωθείσας Ἐπισκοπὰς Διαυλείας καὶ Ταλαντίου. Ἄλλ' ὁ Διαυλείας Νεῖλος διὰ τοῦ Πατριάρχου Νήφωνος (1486—89, 1497—99) κατήργησε τὴν πράξιν τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ αἱ Ἐπισκοπαὶ ἔμειναν πάλιν ἡνωμέναι εἰς μίαν Ἐπισκοπὴν Διαυλείας καὶ Ταλαντίου. Ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐξελέγετο καὶ ἐχειροτονεῖτο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου, ἐξέλεγε δὲ ὁ ἴδιος καὶ ἐχειροτόνει τοὺς ὑποκειμένους αὐτῷ Ἐπισκόπους ἐν Ἀθήναις μετὰ τῆς ἥς προΐστατο Συνόδου τῶν Ἐπισκόπων. Ἐκτάκτως δὲ μόνον, ἐγκρίσει τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τῇ 19 Ἰουνίου 1671, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σύνοδος ἐξελέξατο Ἐπίσκοπον Διαυλείας καὶ Ταλαντίου.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ Ἐπισκοπὴ Διαυλείας καὶ Ταλαντίου ἐχορήγει εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Πατριαρχείου ἔτησίως τὸ ποσὸν 375 γροσίων, ἴσον πρὸς τὸ χορηγούμενον ὑπὸ τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν, ἡ Ἐπισκοπὴ Μενδενίτσης γρόσια 75, ἡ Σάλωνος 200, ἡ Σκύρου 25 μόνον, ἐνίοτε δὲ οὐδέν. Οἱ ἐκλεγόμενοι μητροπολίται Ἀθηνῶν ἀνελάμβανον τὰ χρηματικὰ βάρη τοῦ καταδυναστευομένου ὑπὸ τῶν Τούρκων Πατριαρχείου, ἐξοφλοῦντες ὠρισμένας ὁμολογίας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι μεσοῦντος τοῦ ἡ' αἰῶνος (1763-4) νεωστὶ ἐκλεγείς μητροπολίτης ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Πατριαρχείου τὸ ὑπέρογκον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ποσὸν 11480 γροσίων. Μητροπολιταὶ τινες ἠναγκάζοντο νὰ παραιτῶνται ἔνεκα τῆς ἀδυναμίας τῆς πληρωμῆς τῶν χρεῶν, ἅτινα προσωπικῶς ἀνελάμβανον, μὴ ἔχοντες ἱκανὰς προσόδους, πολλῶ μᾶλλον ὅτι αἱ Μοναὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ πολὺ ἦσαν Σταυροπηγικαί. Ὡς δὲ θὰ ἴδωμεν ἐπὶ τουρκοκρατίας, πολλαὶ μὲν ἀρχαῖαι Μοναὶ παρακμάσασαι διελύθησαν, τινὲς δὲ διεσώθησαν ὡς αἱ Μοναὶ Δαφνίου, ὁσίου Μελετίου, ἰδιαζόντως ἀκμάζουσα κατὰ τὸν 1στ' αἰῶνα, Καισαριανῆς καὶ ἡ πρὸ πολλοῦ ὡσαύτως ὑφισταμένη Μονὴ Κλειστῶν, παρὰ τὸ φρούριον τῆς Φυλῆς, προστετέθησαν δὲ καὶ νέαι τινὲς Μοναί. Ἀλλά, δυστυχῶς, λεπτομέρειαι τῆς ἐσωτερικῆς ἐκκλησιαστικῆς δράσεως τῶν μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἀποστολικῆς ταύτης Ἐκκλησίας δὲν ἐγγνώσθησαν. Σημειωτέον δὲ ὅτι περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνεδείχθη μέγας Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης ὁ ἐξ Ἀθηνῶν Ἰωακείμ

ὁ «*Πάνυ*» (1487-1567), περιάκουστος γενόμενος ἐπὶ τε τῇ ἀγιότητι τοῦ βίου καὶ ἐπὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ δράσει.

Ἐν ἔτει 1528 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ τότε ἐκλεγείς νέος μητροπολίτης Ἀθηνῶν *Λαυρέντιος*, χαρακτηριζόμενος ὑπὸ τῶν συγχρόνων ὡς «καλὸς ἀρχιερεὺς», ἀλλὰ παθὼν μετὰ τινα ἔτη ἐκ ποδαλγίας μετέβη εἰς Ἅγιον Ὅρος καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα μετέσχε τῷ 1546 τῆς Συνόδου ἐπὶ Πατριάρχου Διονυσίου Β' (1546-1555). Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου δὲ τούτου τῷ 1550 ἐξελέγη ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν *Κάλλιστος*. Πρὸς τε τὸν Λαυρέντιον καὶ πρὸς τὸν Κάλλιστον, μητροπολίτας Ἀθηνῶν σώζονται ἐπιστολαὶ τοῦ διαπρεποῦς Ζακυνθίου μοναχοῦ Παχωμίου Ρουσάνου (+1553). Τὸν Κάλλιστον τῷ 1564 διεδέχθη ὁ Ἀθηναῖος *Σωφρόνιος Α'* (1565—1570), ὅστις παραμείνας ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ συνυπογράψας τὴν καθαίρεσιν τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάσαφ Β' (1555-1565), ἐν ἔτει 1565 ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους ἐκείνου. Ὑπῆρξεν ἐλλογιμώτατος ἱεράρχης καὶ εὐργάσθη ὑπὲρ τῆς ἀναζωογονήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ βίου παρὰ τῷ λαῷ τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ἕξ ἐτῶν, ἀποφάσει τοῦ Πατριαρχείου ἀπεμακρύνθη τῆς Μητροπόλεώς του, εἴτε διότι καθυστέρει τὰς ὀφειλομένας εἰς αὐτὸ εἰσφοράς, εἴτε διότι ἐνήργησε κατ' αὐτοῦ ὁ Ἀθηναῖος πολυπραγμῶν κληρικὸς Θεοφάνης Καρούκης.

Διάδοχος τοῦ Σωφρονίου ἐχρημάτισεν ὁ *Νικάνωρ* (1570—1592), ὅστις τὸν ἐν Ἀθήναις τότε παρεπιδημοῦντα ἐκ Ζακύνθου ἅγιον Διονύσιον τὸν Σιγοῦρον προέτεινεν εἰς τὴν χηρεύουσαν θέσιν Ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης, ἐγκρίσει δὲ τοῦ Πατριαρχείου ἐχειροτόνησεν ἐν Ἀθήναις. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ χωρισμοῦ τῶν Ἐπισκοπῶν Διαυλείας καὶ καὶ Ταλαντίου, ὑποκινηθὲν κατὰ τὰ προηγουμένα ἔτη, ἐπὶ τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου Β' (1546—1555) καὶ Μητροφάνους Γ' (1555—72 τὸ α'), προὐκλήθη καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἀθηνῶν Νικάνωρος. Διότι τῷ 1572 ὁ Πατριάρχης Ἱερεμίας Β' (+1595) ἀνενέωσε τὰς πράξεις τῶν προκατόχων του περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἐπισκοπῶν εἰς μίαν. Ὁ Νικάνωρ ἐξεπλήρωσεν ἐπιτυχῶς καὶ τινα ἀποστολὴν τοῦ Πατριαρχείου, μεταβάς εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐκλέξας μητροπολίτην Χριστιανουπόλεως, ἀλλ' ὑπέστη μεγάλας ἐνοχλήσεις καὶ στενοχωρίας ἐξ ἀπλήστων τινῶν ἀνθρώπων ἐν Ἀθήναις καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ ἐκ τῶν Τούρκων. Τὸ Πατριαρχεῖον ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς ἀπολογίαὶν ἐνώπιον ἀρχιερα-

τικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκ τοῦ Θηβῶν, τοῦ Εὐρείπου καὶ τῶν ὀρισθέντων πατριαρχικῶν ἐξάρχων, καὶ ἠθωώθη μὲν, ἀλλ' αἱ κατ' αὐτοῦ διαβολαὶ ἐξηκολούθησαν.

Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐξελέγη μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀπὸ Φιλιππουπόλεως ὁ εἰρημένος Ἀθηναῖος λόγιος καὶ μουσικὸς κληρικὸς Θεοφάνης Καρύκης (1592—1596), μέγα σημαίνων τότε ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἱεραρχίᾳ. Ὡς μητροπολίτης Ἀθηνῶν μετέσχε τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐνδημούσης Συνόδου τοῦ 1593, ἐξεπλήρωσε διαφόρους σπουδαίας ἐκκλησιαστικὰς ἀποστολάς, καθ' ἃς παροδικῶς μᾶλλον διῆλθε τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἐν τῇ πολυπραγμοσύνῃ αὐτοῦ καταλαβὼν τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον Κωνσταντινουπόλεως (1596—1597) οἰκτρῶς ἐτελεύτησε τὸν βίον. Διάδοχος αὐτοῦ ἐν τῇ Μητροπόλει Ἀθηνῶν ὑπῆρξεν ἕτερος Ἀθηναῖος κληρικὸς ὁ Νεόφυτος Β' (1596—1602), ὅστις ὡσαύτως, μετὰ βραχυχρόνιον διαποιμάνσιν τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν, ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης (1602—1603, 1608—1612) δις μὲν πατριαρχεύσας, ἐξορισθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Ρόδον.

Ἡ Ἁγία Φιλοθέη.—Ὡς μητροπολίτης Ἀθηνῶν συνυπέγραψεν ὁ Νεόφυτος μετὰ τῶν ἀρχιερέων Κορίνθου καὶ Θηβῶν καὶ τοῦ ἐπαρχιακοῦ Κλήρου ἀναφορὰν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον περὶ τοῦ «*κανονισμοῦ*» (κατατάξεως ἐν τῷ χορῷ τῶν ἁγίων) τῆς ὁσίας Φιλοθέης (1522 1589). Αὕτη ὑπῆρξε θυγάτηρ τοῦ ἐκ τῶν προυχόντων τῶν Ἀθηνῶν Ἀγγέλου Μπενιζέλου καὶ τῆς Συρίγης ἢ Σηριγιανῆς, πιθανῶς Παλαιολόγου, ὀνομαζομένη πρότερον Ρηγίλλη, ἔτυχε δέ, τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ πατρὸς της, λαμπρᾶς παιδεύσεως. Μικρὰ τὴν ἡλικίαν, μόλις δωδεκάετις, ἐξηναγκάσθη νὰ συζευχθῇ Γεωργιὸν τινα, κακότροπον ἄνθρωπον καὶ σκληρόν, ὅστις ὅμως μετὰ τριετίαν ἐτελεύτησε. Ζητηθεῖσα καὶ αὐθις εἰς γάμον ἢ Ρηγίλλη δὲν ἔστεργε, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν γονέων της, παρ' ὧν ἱκανὴν ἐκληρονόμησε περιουσίαν, ἀπεφάσισε νὰ μονάσῃ.

Περὶ τὸ 1550 ᾠκοδόμησε τὴν γυναικείαν Μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, εἰς ἣν ἠκολούθησαν αὐτὴν πολλαὶ Ἀθηναῖαι κόραι. Ἡ Μονὴ εὐρίσκετο ὅπου νῦν ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, τὸ Ἐπισκοπεῖον Ἀθηνῶν καὶ τὰ Γραφεῖα τῆς Ἱεραῶς Συνόδου, ἐν ὁδῷ Φιλοθέης. Ἡ Φιλοθέη, ὡς μετωνομάσθη ἐν τῷ μοναχικῷ σχήματι, κατέστησε τὴν Μονὴν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου μοναδικὸν θρησκευτικὸν ἄμα

καὶ φιλανθρωπικὸν κέντρον. Διότι πλουτίσασα αὐτὴν διὰ πολλῶν κτημάτων καὶ Μετοχιῶν, ἐν Πατησίοις, ἐν τῇ μεταξύ Ἀθηνῶν καὶ Ἡρακλείου τοποθεσίᾳ Καλογρέζῳ, ἐν Κέῳ καὶ ἐν Αἰγίνῃ, ἔκτισε, παρὰ τὴν κεντρικὴν Μονήν, Νοσοκομεῖον καὶ Ξενοδοχεῖον, ἡ ἰδίᾳ ἐπισκεπτομένη τοὺς νοσοῦντας καὶ παραμυθοῦσα τοὺς πάσχοντας. Φαίνεται ὅτι προστριβαὶ τινες ἐγεννήθησαν μεταξύ αὐτῆς καὶ τῶν Ἀθηναίων κτηματιῶν ἢ ἄλλων κακῶν ἀνθρώπων, πρὸς ἄρσιν δὲ αὐτῶν ἀπεστάλη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ μέγας Λογοθέτης τοῦ Πατριαρχείου Ἰερόξε, πρὸς ὃν σῶζεται ἐπιστολὴ τῆς ἔλλογιμοσύνης ὁσίας Φιλοθέης, δυσαρέστως ἐκφραζομένης περὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτῆς.

Ὁ λαὸς ὅμως περιέβαλλε δι' ἀπείρου σεβασμοῦ τὴν «κυρὰ Φιλοθέην», ὡς ἐκάλει αὐτήν, διὰ τοῦ ἑναρέτου καὶ ἁγίου βίου της καὶ διὰ τῶν αὐστηροτάτων ἀσκήσεων ἐλκύνουσαν πολλὰς Ἀθηναίας κόρας, εἰς αἷς ἐδίδασκεν αὐτὴ γράμματα καὶ διάφορα ἐργόχειρα, καὶ τὰς μὲν ἐπιθυμούσας νὰ παραμείνωσιν ὀριστικῶς ἐν τῷ μοναχικῷ βίῳ ἐκράτει, τὰς δὲ ἄλλας ἐβροῆθει ὅπως ἀποκαθίστανται οἰκογενειακῶς. Ἐν μέσῳ τῆς ἐκ τῆς τουρκικῆς τυραννίδος κακοδαιμονίας τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν παρουσιάσθη ἡ Μονὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ὡς πνευματικὴ ἐστία καταλαμπομένη ὑπὸ τῆς ἁγίας φυσιογνωμίας τῆς Φιλοθέης. Βοηθοῦσα ὅμως αὐτὴ τὰς κινδυνεύουσας καὶ πασχούσας γυναῖκας, προὐκάλεσέ ποτε τὴν μανιώδη καταδίωξιν τῶν Τούρκων, διότι τέσσαρες Ἑλληνίδες κρατούμεναι ὑπ' αὐτῶν καὶ βιαζόμεναι ν' ἀρνηθῶσι τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ἀσπασθῶσι τὸν ἰσλαμισμὸν, ἐκρύβησαν ὑπ' αὐτῆς ἐν κρύπταις τῆς Μονῆς καὶ ἐφυγάδεύθησαν ὕστερον εἰς τὴν νῆσον Κέῳ.

Οἱ Τούρκοι συλλαβόντες τὴν ἁγίαν Φιλοθέην, ἔκλεισαν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν. Καὶ τότε μὲν ἡ ἁγία ἐσώθη, τῇ ἐπεμβάσει τῶν προϋχόντων Ἀθηναίων. Ἀλλὰ τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Ὀκτωβρίου τοῦ 1588, πιθανῶς, καθ' ἣν ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἐν Πατησίοις Μετοχίου ἐτέλει ἀγρυπνίαν, ἐπὶ τῇ εορτῇ τοῦ ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Ἐπισκόπου Ἀθηνῶν, οἱ Τούρκοι ὄρμησαν καὶ πάλιν κατ' αὐτῆς, ὑπέβαλον αὐτὴν εἰς φορικτὴν μαστίγωσιν καὶ βασάνους καταπληγῶσαντες αὐτήν, ἐκ τῶν φορικτῶν δὲ βασάνων ἐκείνων μετὰ τινὰς μῆνας, τῇ 19 Φεβρουαρίου 1589, ἡ ὁσία Φιλοθέη ἐτελεύτησε τὸν βίον. Τὸ ἱερὸν αὐτῆς λείψανον ἀπετέθη ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, ὑπῆρχε δ' ἐπὶ τοῦ τάφου τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα :

Φιλοθέης ὑπὸ σῆμα τόδ' ἀγνῆς κεύθει σῶμα
Ψυχὴν δ' ἐν μακάρων θήκετο ὑψιμέδων.

Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν μητροπολιτῶν Ἀθηνῶν, Κορίνθου καὶ Θηβῶν, τοῦ Κλήρου καὶ τῶν προκριτῶν Ἀθηναίων, τὸ λείψανον αὐτῆς, ὡς λέγεται ἐν σχετικῷ πατριαρχικῷ ἐγγράφῳ, «εὐωδίας πεπληρωμένον ἐστὶ καὶ μῦρον διηνεκῶς ἐκκεῖται, ἀλλὰ καὶ τοῖς προσιοῦσιν ἀσθενεῖσι τε καὶ δεομένοις θεραπείας τὴν ἴασιν δίδουσι, ἣτις καὶ ζῶσα νηστείας καὶ ἀγρυπνίας κατετήξαστο ἑαυτὴν, τέλους τετύχηκεν ἀμύνητος». Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ματθαῖος Β' (1595-1600-τὸ β') μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν Ἱερᾶς Συνόδου κατέταξεν αὐτὴν «τῷ χορῷ τῶν ὁσίων καὶ ἁγίων γυναικῶν» καὶ ὥρισεν ὅπως ἐτησίως τῇ 19 Φεβρουαρίου τιμᾶται ἡ μνήμη αὐτῆς. Σημειωτέον δ' ὅτι πρὸ τῆς ὁσίας Φιλοθέης ἐτιμῶντο ἐν Ἀθήναις δι' ἐτησίας μνήμης αἱ ὄσiai γυναῖκες Ἀγαθόκλεια καὶ Θεοδούλη, προφανῶς Ἀθηναῖαι, ἀναφέρεται δὲ καὶ ὁ ὄσιος Μελέτιος ἀσκήσας μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐν Ἀθήναις. Ἡ δὲ Μονὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου παρέμεινεν ὡς ἐνοριακὴ Μονή, ὑφισταμένη τὰς κοινὰς περιπετείας τῆς πόλεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ὅτε τὸ λείψανον τῆς ὁσίας Φιλοθέης μετηνέχθη εἰς τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου, ἐσχάτως δὲ ἀνωκοδομήθη, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου.

Ἱδρυσις Ἱερῶν Μονῶν.—Εἰς τὰς ὑπαρχούσας παλαιὰς Μονὰς τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν, συγχρόνως σχεδὸν μετὰ τῆς ἰδρυθείσης ὑπὸ τῆς ὁσίας Φιλοθέης Μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, προσετέθησαν νέαι Μοναί. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ περὶ τὸ 1570 ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ἀναδρομάρη καὶ Ἰωάννου Ντούτζη τοῦ Ἀλεξηναῖ, ἐπὶ τοῦ μητροπολίτου Σωφρονίου Α' καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοφάνους Καρύκη, ἡ Μονὴ Παντοκράτορος ἐν θέσει Ταῶ (Νταοῦ Πεντέλης) ἐπὶ τοῦ Πεντελικοῦ, ἣτις προήχθη μὲν εἰς μεγάλην ἀκμὴν, ἀλλὰ δὲν διετηρήθη ἐπὶ μακρόν. Διότι πειραταὶ ἐπιδρομόντες κατ' αὐτῆς κατὰ τινα νύκτα τοῦ Πάσχα κατέσφαξαν πάντας τοὺς μοναχοὺς, ἀνερχομένους εἰς 150 καὶ πλέον, ἑνὸς μόνου διασωθέντος, διήρπασαν δὲ καὶ κατέστρεψαν αὐτήν. Ἡ Μονὴ Παντοκράτορος Ταῶ προσηρητήθη ὡς Μετόχιον εἰς τὴν Μονὴν Πεντέλης μετὰ τῆς μικρᾶς Μονῆς Ἁγίου Νικολάου ἐν Καλησίοις.

Ἰδρῦθη δὲ ἡ Μονὴ Πεντέλης τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐν ἔτει 1578 ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἀττικῆς καταγομένου ἁγίου Τιμοθέου Ἐπισκόπου Εὐβοίας, φυγόντος ἐκ τῆς ἔδρας του ἕνεκα διαγμοῦ τῶν Τούρκων. Ἡ Μονὴ ἀνεκηρύχθη Σταυροπηγιακὴ καὶ παρέμεινε πάντοτε τοιαύτη, ἠρίθμει δὲ κατὰ τὸν 15 αἰῶνα περὶ τοὺς 100 μοναχοὺς, ζῶντας κοινοβιακῶς καὶ εἶχε πλουσίαν Βιβλιοθήκην.

Αἱ Μοναὶ αὗται ὡς καὶ αἱ προστεθεῖσαι, ὡς θὰ ἴδωμεν βραδύτερον, χρησιμεύουσαι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς τυραννίας ὡς ἄστυλα τῶν καταδυναστευομένων καὶ καταδιωκομένων Χριστιανῶν, ἐξεπλήρωσαν μεγάλην ἀποστολήν.

Ἐσωτερικαὶ ἀνωμαλίαι.—Διάδοχος τοῦ Νεοφύτου ἐξελέγη τῇ 2 Ἀπριλ. 1602 ὁ ἐξ Ἀθηνῶν ἱερομόναχος Σαμουὴλ Πριμπέτος, ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος, ἀλλὰ τελευτήσας τὸν βίον προώρως, πιθανῶς κατὰ Νοέμβριον τοῦ ἔτους ἐκείνου, μετ' ὀλίγων μηνῶν ἀρχιερατείαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ μετ' αὐτὸν ἐπίσης Ἀθηναῖος τὴν καταγωγὴν μητροπολίτης Ἀθηνῶν *Ναθαναήλ*, Ἐμπορος ἐπονομαζόμενος, ἐκλεγείς τῇ 3 Δεκεμβρίου 1602, δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ μακρὸν νὰ ποιμάνῃ τὴν Ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν, ἅτε μετὰ τετραετίαν ἀποθανῶν. Βραχυχρόνιος ὑπῆρξεν ἡ ἀρχιερατεία καὶ τῶν ἐφεξῆς μητροπολιτῶν *Ἀνθίμου Β'* καὶ *Κυρίλλου Α'*, τοῦ μὲν τῷ 1606 ἐκλεγέντος, τοῦ δὲ ἐν Συνοδικῇ πράξει τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1611 ὑπογραφομένου.

Ἐπ' αὐτῶν, ἐν ἔτει 1607, συνεταράχθη ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἐκ τῶν τραγικῶν ἐπεισοδίων τοῦ Χριστοφόρου Ἀγγέλου († 1538), ὅστις ἔλθων εἰς Ἀθήνας ἵνα σπουδάσῃ καὶ φέρων τὸ ἔνδυμα, ὅπερ συνήθως ἔφερον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἠγούμενοι, συνελήφθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῶν Ἀθηνῶν, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἦτο κατάσκοπος Ἰσπανός, καί, παρὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ ὅτι ἦτο Ἕλλην σπουδαστής, ὑπεβλήθη εἰς φρικτὰς βασάνους, ἐξαναγκασόμενος ν' ἀρνηθῇ τὸν Χριστιανισμόν. Ἀλλ' ἐγκατερέσας ἐφυλακίσθη, μέλλων δὲ νὰ ὑποβληθῇ εἰς νέας βασάνους καὶ νὰ φονευθῇ κατώρθωσε νὰ δραπέτευσῃ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἐσπούδασε καὶ ἀφηγήθη τὰ παθήματά του.

Ἐδίδαξε δ' ἐν Ἀθήναις μικρὸν μετὰ τὰ ἐπεισόδια ταῦτα (περὶ τὸ 1615) ὁ διαπρεπὴς Ἀθηναῖος διδάσκαλος Θεόφιλος Κορυδαλεὺς († 1646), πρῶτος μὲν εἰσαγαγὼν τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσοφι-

κῶν μαθημάτων παρ' ἡμῖν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τοὺς νέους χρόνους, περιάκουστος δὲ γενόμενος διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ δράσεώς του καὶ τῆς περιπετειώδους ζωῆς.

Σύγχρονος τοῦ Κορυδαλέως ἦτο ὁ περὶ τὸ 1619 μητροπολίτης Ἀθηνῶν *Μητροφάνης Α'* οὐτινος ἡ ἀρχιερατεία πιστοῦται ἐξ ἐπιγραφῆς ἐν τῷ ἐν Ὁρωπῷ ναῷ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Μετ' αὐτὸν ἐχορημάτισε μητροπολίτης Ἀθηνῶν ὁ *Θεοφάνης Β'*, ἀρχιερατεύσας μέχρι τοῦ 1633. Ἐν Κωνσταντινουπόλει οὗτος εὐρισκόμενος κατὰ τὰ ἔτη 1620—24 ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως (κατὰ τὴν β' 1620—1623 καὶ τὴν γ' πατριαρχίαν 1623—1630) ὑπέγραψε τέσσαρας πράξεις ἐπὶ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων.

Ἐφεξῆς παρουσιάσθησαν σοβαραὶ ἀνωμαλίαι ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν, ὀφειλόμεναι, τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν καθόλου δυσάρεστον αὐτῆς κατάστασιν ἐπὶ τῆς τουρκικῆς τυραννίας. Ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφάνους Β' ἐκλεγείς ἐν ἔτει 1633 μητροπολίτης Ἀθηνῶν, μέγας πρωτοσύγκελλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου *Σωφρόνιος Β'* εὔρε τὴν Μητρόπολιν καταβεβαρημένην ὑπὸ δυσβαστάτων χρεῶν, εἰς ἃ συνήθως ὑπεβάλλοντο τότε αἱ Μητροπόλεις καὶ αἱ Ἐπισκοπαί, ἔνεκα τῶν ἀπαιτήσεων τῶν ἀπλήστων Τούρκων καὶ ἔνεκα τῶν ὑποχρεώσεων πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπερ πιεζόμενον ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπεβάρυνε τὰς ἐπαρχίας. Ἐκαστος δὲ ἀρχιερεὺς ἦτο ὑποχρεωμένος πάντοτε ν' ἀναλάβῃ ὠρισμένον χρέος. Ὁ Σωφρόνιος, μὴ δυνάμενος ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὰ εἰρημένα χρέη, ἐγκατέλιπε μετὰ τριετίαν τὴν θέσιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπήκουσεν εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Πατριαρχείου, καθηρέθη (1626) τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ἐπὶ εἰκοσαετίαν περίπου διατελέσαντος Ἐπισκόπου Διαυλείας καὶ Ταλαντίου *Δανιήλ*, μοναχοῦ χορημάσαντος τῆς Μονῆς Πεντέλης. Ὁ Σωφρόνιος ὁμως διεμαρτυρήθη, διότι ἀναπολόγητος ἐξώσθη τῆς Μητροπόλεως, χωρὶς καὶ ν' ἀπαλλαγῆ τῆς ὑποχρέωσης πληρωμῆς χρεῶν, προσωπικῶς αὐτὸν βαρυνόντων. Τὸ Πατριαρχεῖον ἀπήλλαξεν αὐτὸν τοιαύτης ὑποχρέωσης καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ κανονικὴν παραίτησιν (1638).

Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν λογαριασμῶν ὁ Δανιήλ δὲν ἠθέλησε ν' ἀναλάβῃ πάντα τὰ χρέη, ἰδίως τὰ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν Λεβαδείας καὶ Σάλωνος, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει, ὅπου μετέβη ὁ

Δανιήλ, διεδραματίζοντο τὰ μεγάλα γεγονότα περὶ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κύριλλον Λούκαριν, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει τὴν διευθέτησιν τοῦ ζητήματος τούτου. Θανατωθέντα τὸν Λούκαριν (20 Ἰουνίου 1638) διεδέχθη ὁ ἀπὸ Βεροῦσίας Κύριλλος τὸ γ' (1638-1639) συγκροτήσας ἀμέσως τὴν κατὰ τοῦ Λουκάρεως Σύνοδον, ἧς τὰς ἀποφάσεις ὑπέγραψε καὶ ὁ Ἀθηῶν Δανιήλ, ἀλλ' ἀπεμακρύνθη ὁ Κύριλλος μετὰ τινὰς μῆνας, οἰκτρὸν καὶ αὐτὸς εὐρῶν τέλος. Ὁ μετ' αὐτὸν δὲ Πατριάρχης Παρθένιος Α' (1639-1644), οὗτινος τῆς ἐκλογῆς συμμετέσχε καὶ ὁ Ἀθηῶν Δανιήλ, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτι διατρέβων, ἐπιληφθεὶς τοῦ ζητήματος τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν ἀπέσπασε τὴν κανονικὴν παραίτησιν τοῦ Σωφρονίου, ὁ δὲ Δανιήλ ἠδυνήθη ἐπὶ δέκα καὶ ἑννέα ἔτη νὰ ποιμάνῃ τὴν Ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν μετὰ πολλῆς τῆς ικανότητος, ἀπέβη δὲ δημοφιλέστατος ἐν Ἀθήναις. Ὁ Δανιήλ εἰς Κωνσταντινουπόλιν μεταβαίνων, κατὰ τὸ ἰκανῶς μακρὸν διάστημα τῆς ἀρχιερατείας του, δι' ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, συμμετείχε καὶ τῶν Πατριαρχικῶν Συνόδων. Κατὰ μῆνα Μάιον τοῦ 1641 ἐπὶ Παρθενίου Α' συνυπέγραψε Πατριαρχικὸν Τόμον καταργοῦντα τὰς λεγομένας «ζητείας» τοῦ Κλήρου, ὡς ἀναλαβόντος τὸ ὅλον χρέος τοῦ Πατριαρχείου τοῦ ἡγεμόνος Μολδοβλαχίας Βασιλείου.

Ἡ Ἀσωμάτων - Πετράκη καὶ ἄλλαι Μοναί. — Ἐπὶ τοῦ Ἰωαννικίου Β' τὸ β' πατριαρχεύσαντος (1650-1651) ὁ Δανιήλ συνυπέγραψε κατὰ μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1651 πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν Σιγίλλιον, ἐπικυροῦν τὴν διαθήκην τοῦ Ἀθηναίου ἱερέως Δημητρίου Κολοκύνθη, ὅστις ἀφιέρωσε τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς περὶ τὸν ἰδιόκτητον ναὸν τῶν ἁγίων Ἀναργύρων (πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅπου νῦν τὸ Μετόχιον τοῦ Παναγίου Τάφου) γυναικείας Μονῆς τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσης. Ὑπὲρ τῆς Μονῆς ταύτης τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἐξέδωκε Σιγίλλιον καὶ ὁ Πατριάρχης Διονύσιος Δ' (1677). Ὁ Δημήτριος Κολοκύνθη, οὗτινος τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ιγ' αἰῶνα, εἶχε μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν πρὸς δυσμὰς τοῦ Κολωνοῦ, ὅπου νῦν ὁ ναὸς τῆς Παναγίας ἐν τῇ περιοχῇ «Κολοκυνθοῦς». Ἡ Μονὴ τῶν ἁγίων Ἀναργύρων βραδύτερον μετεβλήθη εἰς Μονὴν ἀνδρῶν, ἀποβάσα κέντρον παιδείας ἐν Ἀθήναις καὶ πνευματικῆς κινήσεως, ἀλλὰ κατὰ τὸν ιη' αἰῶνα παρακμάσασα κατέστη Μετόχιον τοῦ Παναγίου Τάφου.

Διὰ τοῦ Μετοχίου τούτου ἀνεπτύχθησαν ἰδιαιτεροὶ δεσμοὶ τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἱερῶν Προσκυνημάτων.

Ἔτη τινὰ μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Μονῆς τῶν Ἁγίων Ἀναγύρων, παρουσιάσθη ἐν Ἀθήναις νέα Μονή, περιάκουστος καταστάσα, ἡ Μονὴ Ἀσωμάτων—Πετράκη. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑφίστατο ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ἐν θέσει Καρέα ἡ Μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἐν ἣ περὶ τὴν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἐποχὴν ἐμόνασεν ὁ ἐκ Πελοποννήσου ἰατροφιλόσοφος Παρθένιος Πετράκης († 1686). Ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν θέσει Κουκοπούλι, ὅπου νῦν ἡ εἰρημένη Μονή, ὑπῆρχε Μετόχιον μετὰ ναοῦ τῶν Ἀσωμάτων, ὁ δὲ Παρθένιος Πετράκης, ἐπισκευάσας τὸ Μετόχιον τῶν Ἀσωμάτων, κατέστησεν αὐτὸ κυρίαν Μονήν, τὴν δ' ἐν Καρέα Μονήν, Μετόχιον τῆς νέας Μονῆς Ἀσωμάτων Πετράκη ἔκτοτε καλουμένης. Μετὰ τὸν Παρθένιον πρὸς ἀνάδειξιν τῆς Μονῆς εἰργάσθη ὡς ἡγούμενος ὁ ἀνεπιὸς αὐτοῦ Ἰωακείμ Πετράκης († 1706), καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐκ τῆς οἰκογενείας Πετράκη ἐλαμβάνοντο οἱ ἡγούμενοι τῆς Μονῆς. Τὴν μεταποίησιν τοῦ τέως Μετοχίου Ἀσωμάτων εἰς Μονήν Ἀσωμάτων ἐκύρωσαν οἱ Πατριάρχαι Σωφρόνιος Β' (1774—1780) ἐν ἔτει 1777 καὶ Γεράσιμος Γ' (1794—1797) ἐν ἔτει 1796, διὰ Σιγίλλιον ἀναγνωρίσαντες αὐτὴν ὡς Σταυροπηγιακὴν. Εἰς τὴν νέαν Μονήν προσηρτήθησαν βραδύτερον ἡ Μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐπὶ τῆς Πάργης καὶ ἡ Μονὴ τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου, κειμένη πιθανῶς ἐπὶ τοῦ Πεντελικοῦ. Παρήκμασαν δ' ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀρχαιοτάται Μοναί, κείμεναι ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ, ὡς ἡ Μονὴ Ταξιαρχῶν (Ἀστέρι), τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Θεολόγου, τοῦ Προδρόμου (Κυνηγοῦ) καὶ ἄλλαι. Ἀλλὰ παρέμεινεν ἀκμάζουσα ἔτι ἡ Μονὴ Καισαριανῆς.

Συγχρόνως σχεδὸν μετὰ τῆς ἀναδείξεως τῆς Μονῆς Ἀσωμάτων ἀνεκαινίσθη ἡ ἐν Σαλαμίῃ παλαιὰ Μονὴ τῆς Μεταμορφώσεως ὑπὸ τοῦ ἐκ Μεγάρων Λαυρεντίου Κανέλλου († 9 Μαρτίου 1707), ἀνευρόντος τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἐν τινι παρεκκλησίᾳ, ἐξ ἧς ὠνομάσθη Μονὴ τῆς Φανερωμένης. Ὁ ἐξ Ἀργους ζωγράφος Γεώργιος Μάρκου, ὅστις ἐζωγράφησε τὰς εἰκόνας τῆς Μονῆς Ἀσωμάτων, ἐζωγράφησε καὶ τὸν περικαλλέστατον ναὸν τῆς Μονῆς Φανερωμένης.

Ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχε Μετόχιον τῆς Μονῆς Καισαριανῆς, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μονὴ τῆς Παντανάσσης, ἥτις πρὸς ταῖς Μοναῖς ἁγίου Ἀνδρέου τῆς δσίας Φιλοθέης καὶ ἁγίων Ἀναγύρων, ἦτο κατὰ τὸν ἰσ' αἰῶνα ὡσαύτως γυναικεία Μονή. Ἡ Μονὴ αὕτη

ἔκειτο ὅπου νῦν τὸ λεγόμενον «*Μοναστήρακι*», μεταβληθεῖσα ἐν τέλει τοῦ 15' αἰῶνος εἰς ἐνοριακὸν ναόν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δ' ἐκείνην καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς Λυκοδήμου (Ἁγίου Νικοδήμου) ἔκειτο ἐντὸς Μονῆς, εὗρισκομένης εἰς τὸ ἄκρον τῆς πόλεως. Ἐκ σημειώματος μοναχοῦ τινος, ἀναγράψαντος ὅτι ἐκ σειμοῦ κατεκρημνίσθησαν τὰ κελλία τῆς Μονῆς ταύτης, μανθάνομεν ὅτι τότε ἐκαλεῖτο «*Μονὴ τοῦ Σωτήρος Νικοδήμου*».

Προσωρινὴ προαγωγὴ τῆς Ἐπισκοπῆς Διαυλείας καὶ Ταλαντίου εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν.—Ἐκ τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν, ὡς εἶδομεν, αἱ Ἐπισκοπαὶ Διαυλείας καὶ Ταλαντίου ἄλλοτε συνεχωνεύοντο εἰς μίαν καὶ ἄλλοτε ἐχωρίζοντο. Ἐπὶ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Δανιήλ, θανόντος τοῦ Ἐπισκόπου Διαυλείας καὶ Ταλαντίου Ἰσαάκ, διάδοχος αὐτοῦ ἐξελέγη ὁ ἐκ Δημητσάνης ἱερομόναχος Ἀνθιμος. Ἐξ ὅμως εἰσέτι ὁ πρόφην Ἐπίσκοπος Διαυλείας καὶ Ταλαντίου Μητροφάνης, ὅστις, παραιτηθεὶς ἔνεκα γῆρατος ὑπὲρ τοῦ Ἰσαάκ, ἀπηλλάγη τῶν χρεῶν τῆς Ἐπισκοπῆς. Ὁ νέος Ἐπίσκοπος Ἀνθιμος δὲν ἠθέλησε ν' ἀναγνωρίσῃ τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ προκατόχου του ὑπὲρ τοῦ γέροντος Μητροφάνους, ὅστις ἐν τῇ ἀπογνώσει του ἐπικαλεσθεὶς τὴν ἐπέμβασιν μεγάλως ἰσχύοντος Τούρκου μεγιστάνου, τοῦ Μεχμέτ Δερβίς, κατώρθωσεν ὅπως τὸ Πατριαρχεῖον προβῇ οὐ μόνον εἰς τὸν ἕξωσιν τοῦ Ἀνθίμου ἀπὸ τῆς Ἐπισκοπῆς καὶ εἰς τὴν ἐκ νέου ἐκλογὴν τοῦ Μητροφάνους, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν προβιβασμὸν τῆς Ἐπισκοπῆς Διαυλείας καὶ Ταλαντίου εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν, ἀποσπασθεῖσαν ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν, ἐν ἔτει 1653, ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωαννικίου Β' (1652-1654 τὸ γ'). Ἀλλὰ μετὰ διετίαν (1655) ἐκπεσόντος τοῦ Μεχμέτ Δερβίς ὁ αὐτὸς πάλιν Πατριάρχης κατήργησε τὴν βία καὶ δυναστεία γενομένην προηγουμένην πρᾶξιν καὶ ὑπεβίβασε τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Διαυλείας καὶ Ταλαντίου εἰς Ἐπισκοπὴν, ὑποκειμένην τῇ Μητροπόλει Ἀθηνῶν.

Δυστυχῶς ὅμως, ἄγνωστον διατί, μόλις ἔληξε τὸ ζήτημα τοῦτο ἡ Ὑ. Πύλη ἐστράφη κατὰ τοῦ καλλίστου Ἀρχιερέως Ἀθηνῶν Δανιήλ, ἀπαιτοῦσα παρὰ τοῦ Πατριάρχου τὴν παῦσίν του. Ὁ Δανιήλ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως τὸν διαδεχθῇ ὁ εἰρημένος Διαυλείας καὶ Ταλαντίου Ἀνθιμος. Καὶ ἐξελέγη μὲν οὗτος, ὅλλὰ δὲν ἠθέλησε ν' ἀναλάβῃ τὰς χρηματικὰς ὑποχρεώσεις τοῦ Δανιήλ

ὡς μητροπολίτου Ἀθηνῶν. Τότε ὁ Δανιὴλ προσεπάθησε ν' ἀνακαταλάβῃ τὴν Μητρόπολιν, ἀλλ' ἡ διένεξις προὐκάλεσε, δυστυχῶς, καὶ τῶν τουρκικῶν δικαστηρίων τὴν ἐπέμβασιν, κατεδικάσθη δὲ ὁ Δανιὴλ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν χρεῶν. Κινδυνεύσας νὰ κρατηθῇ καὶ προσωπικῶς, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωαννίκιον, κομίζων καὶ ἀναφορὰν τοῦ Κλήρου καὶ τῶν προϋχόντων Ἀθηνῶν, οἵτινες θερμότατα ἐξεφράζοντο ὑπὲρ τοῦ ποιμενάρχου αὐτῶν, ἐνῶ ἀντιθέτως παρεπονοῦντο κατὰ τοῦ Ἀνθίμου, ἐζήτουν δὲ ὅπως ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν θέσιν του ὁ γέρον μητροπολίτης Δανιὴλ. Ἄλλ' οὗτος, μὴ δυνηθεὶς νὰ κατορθώσῃ τι, ὑπέβαλε τῇ 6 Ἀπριλίου 1655 κανονικὴν παραίτησιν, ἐν ἐπιστολῇ δὲ αὐτοῦ πρὸς τινὰ ἱερέα τῶν Ἀθηνῶν Λαυρέντιον, ἐξέφραξε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας καὶ ἐφησυχάσῃ, τοῦτο δὲ καὶ ἔπραξεν. Ὁ ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Guillet χαρακτηρίζει τὸν ἐν Ἀθήναις σχολάζοντα πρῶην μητροπολίτην Δανιὴλ ὡς ἄνθρωπον βίου παραδειγματικῶν καὶ προσέθετεν ὅτι διήθνησε τὴν μίαν ἐκ τῶν τριῶν ἐν Ἀθήναις γυναικείων Μονῶν, πιθανῶς τὴν τῆς ὁσίας Φιλοθέης, καὶ ὅτι ἦτο εἰς τῶν τεσσάρων ἐξομολογητῶν, ὅτι συνεδέετο φιλικῶς μετὰ τοῦ Φραγκισκανοῦ μοναχοῦ Σίμωνος, τοῦ ἐκ Κομπιένης, πρὸς ὃν ἐνίστε καὶ ἐξομολογεῖτο, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ συνέβαινε κατὰ ἐποχὴν ἐκείνην, ἔλληνες ὁρθόδοξοι Ἀρχιερεῖς νὰ ἐξομολογῶνται εἰς λατίνους μοναχοὺς. Προχωρῶν ὁ Guillet λέγει, ὅτι ὁ μητροπολίτης Δανιὴλ ἐπεθύμει πολὺ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ὅτι, δῆθεν, ἂν αὕτη συνετελεῖτο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του, ἦτο πρόθυμος νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ Λατίνου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν.

Ὁ μητροπολίτης Ἀνθιμος Γ'.—Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Δανιὴλ, ἐξελέγη κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1655 κανονικὸς μητροπολίτης Ἀθηνῶν ὁ ἀπὸ Διαυλείας καὶ Ταλαντίου Ἀνθιμος Γ' ὅστις παρὰ τὰ προηγουμένα παράπονα τῶν Ἀθηναίων, ἀνεδείχθη ἄξιος Ἱεράρχης, διαποιμάντας τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ μακρὰ ἔτη. παρ' ἀπάντων τιμώμενος διὰ τε τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ. Ἐπήνεσαν δὲ αὐτὸν καὶ οἱ ἐπισκεφθέντες τὰς Ἀθήνας ξένοι, Βέλλερος, Ράνδολφ καὶ Σπόν, ὡς ἀξιοπρεπεῖ καὶ ἐνάρετον Ἱεράρχην, ἐλλογιμώτατον, ἔχοντα πλουσίαν Βιβλιοθήκην καὶ συλλογὴν ἀρχαίων χειρογράφων. Οἱ ξένοι οὗτοι περιέγραψάν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὴν τε-

λετήν τοῦ Νιπτῆρος, ἦν ὁ Ἄνθιμος ἐτέλεσε κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην (1675), νήσας τοὺς πόδας δώδεκα Πρεσβυτέρων. Μόνον ὁ Guillet ἐμέμφθη αὐτόν, διότι ἀντέδρα κατὰ τῶν προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Φραγκισκανοῦ μοναχοῦ Σίμωνος. Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι μᾶλλον πρὸς ἔπαινον τοῦ Ἱεράρχου. Ὁ γραμματεὺς αὐτοῦ, ἱερομόναχος Δαμασκηνός, εἰδήμων τῆς λατινικῆς, τῆς ἰταλικῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς γαλλικῆς καὶ ἐντριβέστατος περὶ τὰ θεολογικά, ἦτο ταυτοχρόνως καὶ δημόσιος διδάσκαλος, διότι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1647 εἶχεν ἰδρυθῆ ἐν Ἀθήναις Σχολή, ἐπήνεσε δὲ ὁ Guillet τὴν διδασκικὴν αὐτοῦ μέθοδον. Ἐν τῇ Σχολῇ ἐδίδασκε καὶ ὁ μητροπολίτης Ἄνθιμος, ὅστις κατάκει παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον, ἐγγὺς τοῦ ἀρχαίου καὶ εἰς ἐρείπια μεταβεβλημένου ναοῦ τοῦ ἁγίου Διονυσίου, καὶ ὅστις ἐν γένει διὰ τῆς καθόλου δράσεως αὐτοῦ καὶ τῆς μακρᾶς ἀρχιερατείας ἀνεδείχθη ἐξέχουσα φυσιογνωμία ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Ἱεραρχῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλὰ καὶ τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων μετέσχεν, εἰς Κωνσταντινούπολιν πολλάκις προσκληθεῖς. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι διατρέψαν ἐκεῖ τῷ 1670, κατὰ μῆνα Νοέμβριον, ὡς μέλος τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου ἐπὶ Πατριάρχου Μεθοδίου Γ' (1668—1671) υπέγραψε Σιγίλλιον Πατριαρχικὸν καὶ Συνοδικὸν ἀνακηρῦττον Σταυροπηγιακὴν τὴν παρὰ τοῦ ἡγεμόνος Μολδοβλαχίας Ἰωάννου Δούκα ἰδρυθεῖσαν Μονὴν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων Τζατατζούρας. Κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1671 ὁ αὐτὸς Πατριάρχης Μεθόδιος, αἰτήσει τοῦ κτίτορος, ἐξέδωκε Σιγίλλιον, δι' οὗ ἡ ἐν λόγῳ Μονὴ μετὰ τῶν κτημάτων αὐτῆς ἐδωρήθη εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον. Ὑπέγραψε καὶ τοῦτο τὸ Σιγίλλιον ὁ Ἀθηναίων Ἄνθιμος, κατὰ δὲ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1672 συνυπέγραψεν ὡσαύτως, μετ' ἄλλων Ἀρχιερέων, τὴν εἰς τοὺς Καλβινιστὰς ἀπόκρισιν τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου Δ' (1671-1673 τὸ α'). Ἄλλὰ καὶ πάλιν μετὰ τριετίαν εὐρίσκομεν αὐτόν ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι τῷ 1675, ὡς μέλος τῆς Ἱεραρχίας Συνόδου, υπέγραψε τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Παρθενίου Δ' (1675—1676 τὸ β') ἐκδοθεῖσαν ὁμολογίαν πίστεως.

Φαίνεται δὲ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ γέρον μητροπολίτης, διότι ἔστρεψε τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολὴν Πρεσβείας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀθηναίου προὔχοντος Μιχαὴλ Λίμπονα ἐναντίον τοῦ ἀπλήστου βοεβόδα τῶν Ἀθηναίων Ἀμπδῆ Ἀγῆ, καταπιέζοντος τὸν λαὸν διὰ νέων φόρων. Ὁ Λίμπονας ἐπέτυχεν ἐν τῇ ἀποστολῇ του, παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τῶν ἐν Ἀθήναις

Τούρκων καὶ τινων Ἑλλήνων, δυστυχῶς, ἐν οἷς ὁ Ἰωάννης Μπενιζέλος, πενθερός του, καὶ ὁ Χειλᾶς. Καὶ ἐπανῆλθε μὲν θριαμβεύων εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἐκρεουργήθη τῇ 23 Δεκεμβρίου 1678. Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, μεσοῦντος τοῦ 1676, ὁ συνεργήσας εἰς τὴν ἀποστολὴν ἐκείνην καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Λίμπωνα μητροπολίτης Ἄνθιμος εἶχεν ἀποθάνει, μετὰ μακρὰν καὶ λαμπρὰν ἀρχιερατικὴν δρασίαν. Ἀντὶ τοῦ προαποθανόντος γραμματέως αὐτοῦ Ἱεροδιδασκάλου Δαμασκηνοῦ εἶχε προσλάβει τὸν λίαν πεπαιδευμένον Ἰεζεκιήλ Στεφάνην, ὅστις κατόπιν διωρίσθη καὶ Ἡγούμενος τῆς Καισαριανῆς, ἧς ἦτο μοναχός. Μετ' αὐτὸν ἐδίδασκεν ἐν Ἀθήναις κατὰ τὰ ἔτη 1683—1689 ὁ Διονύσιος Πρεσπῶν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μητροπολίτου Ἀνθίμου.

Ἐπὶ τῆς ἐνετικῆς ἐπιδρομῆς.—Ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἰακώβου Α' (1676—1686), Ἱεράρχου ἑλλογίμου καὶ δραστηρίου, συνεργάτου καὶ φίλου τοῦ Λίμπωνα, ὃν εἶδε κατακρεουργηθέντα, ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ὑπέστη μεγάλην δοκιμασίαν ἐκ φθοροποιοῦ λοιμικῆς ἐπιδημίας κατ' ἀρχὰς (1682), ἀλλὰ καὶ τελείαν ἐρήμωσιν ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἐνετῶν ὑπὸ τὸν Φραγκῖσκον Μοροζίνην, τὸν καταστροφέα τοῦ Παρθενῶνος (16 Σεπτεμβρίου 1687). Οἱ Ἀθηναῖοι, ἡγουμένου τοῦ μητροπολίτου Ἰακώβου, ἐλπίσαντες ὅτι ἔμελλον ν' ἀπαλλαγῶσι τῆς τουρκικῆς τυραννίας, ἐχαίρεισαν ὡς σωτήρας τοὺς ἐπιδραμόντας Ἐνετούς. Ὁ Ἰάκωβος ἐπὶ κεφαλῆς ἀθηναϊκῆς Πρεσβείας μεταβὰς εἰς Ναύπλιον καὶ παρουσιασθεὶς ἐνώπιον τοῦ Μοροζίνη ὑπέβαλε τὴν ὑποταγὴν τῆς πόλεως, ὑποσχεθεὶς ἐκ μέρους αὐτῆς νὰ συνεισφέρῃ ἑτησίως ἑννέα χιλιάδας γρόσια ὡς φόρον ὑποτελείας, παρεκάλεσε δὲ αὐτὸν νὰ προστατεύσῃ τὴν πόλιν κατὰ τῆς τουρκικῆς ἀγριότητος. Τὸ γεγονός τοῦτο γνωσθὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει προὐκάλεσε κατ' ἀπαίτησιν τῆς Ὑ. Πύλης τὴν καθάραισιν τοῦ Ἰακώβου ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπερ ἐξαναγκασθὲν καὶ ἀφορισμὸν ἐξέδωκε κατὰ τῶν ἀποστατῶν Ἀθηναίων. Ἐξέλεξε δὲ νέον μητροπολίτην Ἀθηνῶν τὸν Ἀθανάσιον Β' (1687—1689) καὶ μετὰ τοῦτον, παραιτηθέντα, τὸν Μακάριον Β' Πελεκᾶνον (1689—1693), παυθέντα καὶ τοῦτον ἀξιώσει τῆς Ὑ. Πύλης, ὑποπτεισάσης αὐτὸν ὡς συνεννοούμενον μετὰ τῶν Ἐνετῶν. Ἀμφότεροι οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς Ἀθήνας. Ὁ Ἀθανάσιος κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1686, ὡς μέλος τῆς Ἱεραῆς Συνόδου

τοῦ Πατριαρχείου, ἐπὶ Διονυσίου Δ' (1686—7 τὸ δ') συνυπέγραψε Σιγίλλιον προσαρτῶν τῇ Μονῇ Σινᾶ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τοῦ Τιμίου Προδρόμου. Ἐκτὸς τῶν δύο ἀνωτέρω καὶ τρίτος μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὁ ἄνθιμος Δ', φαίνεται ὅτι παρέμεινε ἐν Κωνσταντινουπόλει, χωρὶς νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας. Διότι τῷ 1699 συνυπέγραψεν ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐπὶ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου Β' (1694—1702 τὸ β') γράμμα σχετικὸν πρὸς τὴν Μητρόπολιν Δέρκων. Καὶ κατελήφθη μὲν, ὡς γνωστὸν, μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς, ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ἐμφανίσασα πάλιν ὄψιν φραγκοκρατουμένης πόλεως, ἀνέπνευσαν δὲ πρὸς στιγμὴν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τοὺς νέους δεσπότης, διότι ὅπωςδήποτε οὗτοι ἦσαν Χριστιανοί, ἀλλ' ὁ Μοροζίνης ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν πόλιν καὶ μετακομίσῃ ἀλλαχοῦ τοὺς Ἀθηναίους.

Τριετὴς ἐρημωσις τῶν Ἀθηνῶν.— Ἡ ἀπόφασις αὕτη, παρὰ τὰς ἐντόνους διαμαρτυρίας καὶ ἰκεσίας τῶν Ἀθηναίων, ἐξετελέσθη. Καὶ ἄλλοι μὲν κατέφυγον εἰς Σαλαμίνα, ἄλλοι δὲ ἐπὶ ἐνετικῶν πλοίων μετεκομίσθησαν εἰς Ναύπλιον, Αἴγιναν, Ζάκυνθον καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἔμεινε ἐρημος, καταληφθεῖσα πάλιν μετὰ μικρὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες συνεχῶς ἐπιτιθέμενοι καὶ κατὰ τῆς Σαλαμίνας ἐφόνεον καὶ ἐβλαπτον τοὺς ἐκεῖ καταφυγόντας. Οὐχ ἦττον οἱ Τούρκοι προσεπάθουν νὰ ἐλκύσωσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐρημον πόλιν τοὺς Ἀθηναίους. Ἀνέθηκαν δὲ καὶ εἰς τὸν Μπέην τῆς Μάνης Λιβέριον Γερακάρην (τὸν γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Λυμπεράκη) νὰ πράξῃ ὅ,τι ἠδύνατο πρὸς τοῦτο. Δι' ἐγκυκλίου του οὗτος προσεκάλεσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐπιστρέψωσιν ὑποσχόμενος ἀμνηστειάν, ἄλλως ἠπείλει νὰ ἐξολοθρεύσῃ αὐτούς. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔδωκαν πίστιν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Λυμπεράκη, οἱ δὲ Τούρκοι ἐκδικούμενοι, διὰ νέας ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἐν Σαλαμίνι Ἀθηναίων προσφύγων, κατέσφαξαν ἱκανοὺς καὶ ἀνῆρπασαν τριακόσια πενήκοντα γυναικόπαιδα. Ἀλλὰ τέλος ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψωσιν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν καταστραφεῖσαν καὶ ἐρημωθεῖσαν πόλιν. Ἐξ ὀνόματος δὲ αὐτῶν ὁ εἰς Ναύπλιον καταφυγὼν διδάσκαλος Ἀργυρὸς Μπεναλδῆς συνέταξεν ἰκετήριον ἀναφορὰν πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ἵνα μεσιτεύσῃ ὑπὲρ τῶν ἀτυχῶν Ἀθηναίων παρὰ τῇ Ἐ. Πύλῃ καὶ ἄρῃ τῶν κατ' αὐτῶν

ἀφορισμόν. Σχετική ἀναφορά διεβιβάσθη καὶ πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὃ δὲ κυβερνῶν τότε τὸ τουρκικὸν Κράτος Μ. Βεζύρης Μουσταφᾶ Κιοπροουλῆς ἀνέθηκεν εἰς τὸν Ἀβδουλλὰχ πασᾶν νὰ κανονίσῃ τὰ τῆς ἐπανόδου τῶν Ἀθηναίων. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1691 ἀφίκετο οὗτος εἰς Ἀθήνας, στήσας τὰς σκηνάς του παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ, πλησίον τοῦ Ὀλυμπείου. Προσκαλέσας τοὺς εὐρισκομένους ἐν τῇ κατηρειπωμένη πόλει προκρίτους Ἀθηναίους ἠρώτησεν αὐτοὺς ἐὰν θέλωσιν οἱ συμπολίται αὐτῶν νὰ ἐπανέλθωσιν. Εἰς καταφατικὴν δὲ ἀπάντησιν αὐτῶν ἐδήλωσεν ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου ὅτι ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς τὰ κτήματά των καὶ τριετὴ ἀτέλειαν.

Οὕτως ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ διασωθῶσι, κατὰ τὸν τριετῆ ἐκπατρισμόν, ἐπανῆλθον καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας, ὧν ὁ πληθυσμὸς ἀριθμούμενος κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα μόλις εἰς 12,000, ἠλαττώθη νῦν κατὰ τὸ ἐν τέταρτον τοῦλάχιστον, τὸ δὲ Πατριαρχεῖον ἀπέστειλε μητροπολίτην Ἀθηνῶν τὸν *Κύριλλον Α'* ὅστις μετὰ τινα ἔτη ἀπεμακρύνθη τῶν Ἀθηνῶν (1703) περιελθὼν εἰς ἔριδας πρὸς τινὰς τῶν προϋχόντων, προσεξάρχοντος τοῦ Σωτηρίχου Λατίνου, μετετέθη δὲ εἰς τὴν Μητρόπολιν Παροναξίας.

Ὁ Μελέτιος Β'.—Τὸν Κύριλλον διεδέχθη ὁ διαπρεπὴς Μελέτιος Β' (1703-1713) μετατεθεὶς ἐκ τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Ὁ Μελέτιος, Μιχαὴλ πρότερον καλούμενος, Μῆτρος, ἐγεννήθη καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἰωαννίνοις, συμπληρώσας δὲ τὰς σπουδὰς του ἐν Ἐνετίᾳ, ἐδίδαξε κατόπιν ἐν Ἰωαννίνοις. Τῷ 1691 ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης. Ἀλλὰ μετὰ πενταετίαν ὁ γνωστὸς Λυμπεράκης, συνεργαζόμενος τὴν φορὰν ταύτην μετὰ τῶν Ἐνετῶν, ἐπιδρομῶν κατὰ τῆς Ἄρτης καὶ καταστρέψας αὐτήν, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς συκοφαντίας κατὰ τοῦ Μελετίου πρὸς τοὺς Τούρκους, ὅτι αὐτὸς προὐκάλεσε τὸν ἐπιδρομέα. Ὅθεν ὁ Μελέτιος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ναύπακτον, κατεχομένην ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν καὶ πνευματικῶς ὑπαγομένην εἰς αὐτόν. Τῷ 1701, γενομένης μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἐνετῶν εἰρήνης, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀκριβῶς καθ' ἃς ἡμέρας οἱ ἐκ τῶν προϋχόντων τῶν Ἀθηνῶν δυσηρεστημένοι κατὰ τοῦ μητροπολίτου Κυρίλλου ἐζήτησαν τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ. Ὁ Πατριάρχης Γαβριὴλ Γ' (1702-1707) ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησιν προέβη καθ' Ὀκτώβριον τοῦ 1703 εἰς τὴν μετάθεσιν τοῦ Μελετίου, ὅστις ἐλθὼν εἰς

Ἀθήνας κατώρθωσε διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ μορφώσεως καὶ τῆς ἰκανότητος νὰ συμβιβάσῃ τὰ διεστῶτα. Μετὰ τὸν Μιχαὴλ Ἀκομιναῖτον τὸ πρῶτον ἤδη ἔβλεπεν ἡ Μητροπόλις Ἀθηνῶν τοιοῦτον Ἱεράρχην πεπραιοισμένον διὰ μεγάλης μορφώσεως, συγγραφέα δοκιμώτατον, ἀποτελοῦντα φυσιογνωμίαν ἐξέχουσαν ἐν τῇ καθόλου ὀρθοδόξῳ Ἱεραρχίᾳ. Πρὸς τοὺς ἄλλοις δὲ ὁ πεφωτισμένος Ἱεράρχης, μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν καταστροφὴν, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐν Ἀθήναις. Διωρίσθη δὲ ὑπ' αὐτοῦ ὁ Ἀθηναῖος ἱερομόναχος Καβαλλάρης διδάσκαλος τῆς Σχολῆς. Ἀθηναῖοί τινες λόγιοι κληρικοί, ὡς οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Γεώργιος Πατούσας καὶ Λιβέριος Κολλέτης, ἠσχολοῦντο περὶ τὰ γράμματα ἐν Ἐνετίᾳ καὶ ἄλλαχοῦ. Ἄλλ' οἱ προκαλέσαντες τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κυρίλλου, καὶ δὴ ὁ Σωτήριχος Λατῖνος, ἐνόμισαν ὅτι ὁ νέος μητροπολίτης ἔμελλε νὰ καταστῇ ὄργανον αὐτῶν. Ἀπατηθέντες δ' ἐν τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ ἤρξαντο πολεμοῦντες τὸν σοφὸν Ἱεράρχην διὰ συκοφαντιῶν καὶ ραδιουργιῶν καὶ σκανδάλων.

Ὁ τότε Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (1669—1707), ὅστις ἐγκαθίδρυσε τὸ Μετόχιον τοῦ Παναγίου Γάφου ἐν τῇ Παλαιᾷ Μονῇ τῶν Ἁγίων Ἀναργύρων, γράψας τῷ 1706 πρὸς τοὺς προὔχοντας τῶν Ἀθηναίων ἐμακάριζεν αὐτούς, διότι ἀπέκτησαν τοιοῦτον Ἱεράρχην «τιμώτατον, σοφώτατον καὶ εὐγενῆ κατὰ τε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ὅπου τὴν σήμερον βέβαια εἰς πᾶσαν τὴν Ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ὑπερβαίνει πάντας τοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰς τὴν σοφίαν καὶ εἰς τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν», προέτρπε δὲ αὐτοὺς νὰ ὁμονοήσωσιν, Ὁ Μελέτιος ὅμως ἠναγκάσθη ν' ἀπομακρυνθῇ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ διὰ τὰς μὴ κατασταλείσας ἔριδας καὶ διὰ τὰς ἀνωμαλίας, αἵτινες προῦκλήθησαν ἐκ τῶν τυραννικῶν καταπιέσεων τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς καταστολὴν τῶν καταπιέσεων τοῦ τυράννου μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰδικὴ Πρεσβεία, ἧς ἠγεῖτο ὁ Δημήτριος Παλαιολόγος Μπενιζέλος. Οὗτος δὲ τόσον εὐγλώττως παρέστησε τὰ παράπονα τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν ἀρχιενουῦχον τοῦ σουλτανικοῦ χαρεμίου, εἰς ὃν ὑπήγοντο αἱ Ἀθῆναι, ὥστε διωρίσθη αὐτός, πρὸς κοινὴν κατάπληξιν, διοικητῆς (βοεβόδας) τῶν Ἀθηνῶν. Ὑπῆρξεν ὅμως ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος ὑπὸ τοὺς Τούρκους Ἕλληνας τῶν Ἀθηνῶν διοικητῆς, διότι οἱ ἐν Ἀθήναις Τούρκοι ἐξεμάνθησαν κατὰ τοῦ «ἀπίστου» Δημητρίου Παλαιολόγου Μπενιζέλου, ἡμέραν δὲ τινα ἐφόνευσαν αὐτὸν ἐντὸς τῆς οἰκίας τοῦ Παλαιολόγου Μπενιζέλου.

Ἐκ τοιούτων ἀνωμαλιῶν ἀπογοητευθεὶς ὁ Μελέτιος ἐξίτηι εὐκαιρίαν ν' ἀπομακρυνθῆ ἔξ Ἀθηνῶν, ἐδέχθη δὲ ἀσμένως παρακλήσιν τῶν συμπολιτῶν του ὅπως διαδεχθῆ τὸν ἀποθανόντα μητροπολίτην Ἰωαννίνων Κλήμεντα. Καὶ ἀπῆλθε μὲν ἔξ Ἀθηνῶν κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1713 ἵνα μεταβῆ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἠσθένησεν ἐν Λαρίσῃ, ἀναγκασθεὶς νὰ παραμείνῃ ἐκεῖ ἐπὶ πολὺ. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν παρέμεινεν ἐφησυχάζων καὶ μετέχων τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, ὑπέγραψε δὲ Συνοδικὸν γράμμα ἀπαγορεύον τὰς ἀρπαγὰς τῶν εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον γενομένων ἀφιερωμάτων, ἀλλὰ ὑπὸ βαρύτερας νόσου προσβληθεὶς καὶ μόλις τὸ ἕξον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἄγων ἀπέθανε τῇ 12 Δεκεμβρίου 1714. Ὁ Μελέτιος κατέλιπε μέγα ὄνομα, συγγράφας, ἐκτὸς ἄλλων θεολογικῶν, ἰατρικῶν καὶ φιλοσοφικῶν πραγματειῶν, σπουδαιότατην διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τρίτομον Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, συμπληρωθεῖσαν διὰ τετάρτου τόμου ὑπὸ τοῦ ἐκδόντος αὐτὴν Γεωργίου Βενδότου. Τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν συνέγραψεν ἐν Ἀθήναις, συμπληρώσας τὸ ἔργον ἐν ἔτει 1710, ἐν μέσῳ τῶν ἀπεριγρόπτων στενοχωριῶν, ἃς ὑπέστη.

Ἡ πρώτη δημοσία Σχολή.—Ὑπερμεσοῦντος τοῦ 1713 ἐξελέγη νέος μητροπολίτης Ἀθηνῶν ὁ Ἰάκωβος Β' (1713-1734), θεοσεβῆς μὲν, πρῶτος καὶ ἀνεξίκακος καὶ ἐλεήμων, ἀλλὰ παιδείας ἄμοιρος, ποιμάνας τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀθηνῶν ἐπὶ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη ἐν εἰρήνῃ. Ἐπ' αὐτοῦ πρῶτος ἀποδομήσθη Σχολὴ ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀθηναῖος ἱερομόναχος Γρηγόριος Σωτηριανός, ὅστις γενόμενος ὕστερον μητροπολίτης Μονεμβασίας ἐξησφάλισε τὴν Σχολὴν διὰ Πατριαρχικοῦ Σιγιλλίου γράμματος (1728), ἀφιερῶσας εἰς αὐτὴν καὶ τὴν ἰδίαν βιβλιοθήκην ἔξ ἑξακοσίων τόμων. Ἡ Σχολὴ προήχθη εἰς ἀκμὴν, ἀποκτήσασα, πρὸς τοῖς ἄλλοις, διδασκάλους τὸν ἱερομόναχον Παΐσιον καὶ τὸν Ἀγάπιον Βουλυσμᾶν ἔξ Ἰθάκης, φίλον τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ἀκαδημίας Πάτμου Μακαρίου.

Ὁ Παΐσιος ἐχρημάτισε καὶ ἠγοούμενος τῆς Μονῆς Καισαριανῆς. Ἐγένοντο δὲ ὁ Ἰάκωβος Β' ἰδρυτῆς τῆς ἐν Πόρῳ Μονῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, οἰκοδομήσας αὐτὴν μετὰ τὴν θεραπείαν ἐκ λιθιάσεως, καὶ κατώρθωσεν ὅπως αἱ Μοναὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἐκτὸς τῆς Πεντέλης, περιέλθωσι καὶ πάλιν ὡς ἐνεργηκαὶ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν

τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν (1716) διὰ Πατριαρχικοῦ Σιγλλίου τοῦ Ἱερεμίου Γ' (1716-1726). Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ Γ' εἶχον ὑπαχθῆ αἱ Μοναὶ αὗται ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, πλὴν τῆς Μονῆς Πεντέλης, ἀλλὰ τῇ ἐνεργείᾳ τῶν μοναχῶν ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Δ' (1711-1713), ἐν μέσῳ τῶν προκληθεισῶν ἐπὶ τοῦ μητροπολίτου Μελετίου ἀνωμαλιῶν, εἶχον κηρυχθῆ πάλιν Σταυροπηγιακαί, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ὁ ἐν Ἀθῆναις ναὸς τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἐκηρύχθη Μειόμιον τῆς Μονῆς Πεντέλης. Διὰ τῆς πράξεως τοῦ Ἱερεμίου Γ' πᾶσαι αἱ Μοναί, πλὴν τῆς Πεντέλης, ὑπήχθησαν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ὁ δὲ ναὸς τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἐκηρύχθη ἐνοριακός. Ὁ ἀγαθὸς καὶ ἐνάρετος μητροπολίτης Ἰάκωβος εἰς βαθὺ κατανήσας γῆρας παρήτησε τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον ἵνα ἐφησυχάσῃ, ἐζήτησε δὲ παρὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ εἰδικὸν συγγωρητικὸν γράμμα εἴ τι ὡς ἄνθρωπος ἐπλημμέλησε.

Διάδοχος δ' αὐτοῦ ἐξελέγη ὁ Ζαχαρίας (1734-1740) μόλις ἐπὶ ἐξαετίαν ἀρχιερατεύσας, διότι ἀπέθανεν ἐκ λοιμικῆς νόσου, ἣν αὐτὸς ἐκ τινος περιοδείας μετέδωκεν εἰς Ἀθήνας. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων καλῶν ἔργων του, ὁ προῶρος ἐκλιπὼν Ἱεράρχης προῦκάλεσε Πατριαρχικὸν καὶ Σύνοδικὸν γράμμα τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου ΣΤ' (1734-1740 τὸ α') ἐν ἔτει 1737, δι' οὗ ἐκανονίζοντο ἐπὶ τὸ μετριοτέρον τὰ τῆς προικοδοσίας τῶν Ἀθηναίων. Ὁ διαπρεπὴς Ἀθηναῖος κληρικὸς Ἐφραίμ, ὁ κοσμήσας ὕστερον τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον Ἱεροσολύμων (1765-1771), μετ' ἄλλον Ἀθηναῖον Πατριάρχην Ἱεροσολύμων, τὸν Παρθένιον Γερένην (1737-1766), ὅστις ἐν Ἀθῆναις ἀπέθανεν, ἔγραψεν ἐκ Πάτμου περὶ τοῦ Ζαχαρίου, «ἐν τούτῳ οἶδα ὅτι κατὰ τὸν τρέχοντα αἰῶνα οὐκ ἔστιν εὐρεῖν τοῦ ἀναπαυσαμένου καὶ τὸν μακάριον ὕπνον ὑπνώσαντος βελτίονα καὶ φιλόθεον».

Ἀνθιμος Ε' καὶ Βαρθολομαῖος. — Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ζαχαρίαν μητροπολίτης Ἀθηνῶν Ἀνθιμος Ε' (1741—1764), ἐκ Δημητσάνας καταγόμενος, ἦτο μόλις 25 ἐτῶν, ὅτ' ἐξελέγη τῇ 4 Ἰανουαρίου 1741· ὄθεν ὑπὸ φιλομαθείας κινούμενος κατὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἀφίξιν του ἐφοίτα εἰς τὸ δημόσιον σχολεῖον, ἐν ᾧ ἐδίδαξαν περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ διαπρεπὴς θεολόγος Βησσαρίων Ροῦφος, ὁ ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ ὁ ἐκ Λήμνου ἱερομόναχος Κοσμάς, ἀμφοτέρωι μα-

θηται τοῦ Μακαρίου Πατιμίου, († 1737), ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἀθανάσιος Μπουσόπουλος καὶ ἄλλοι, μορφώσαντες πολλοὺς μαθητάς, ἐν οἷς διεκρίθησαν ὁ Γρηγόριος Γαλανὸς († 1797), μητροπολίτης Σβορνικίου τῆς Βοσνίας καὶ εἶτα Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, καὶ ὁ διάσημος Δημήτριος Γαλανὸς ἀνεπιθὸς αὐτοῦ, ὅστις διέπρεψεν ἐν Ἰνδίας ὡς φιλόσοφος καὶ ἐρευνητὴς τῆς διδασκαλίας τῶν Βραχμάνων. Ὁ Δημήτριος Γαλανὸς δὲν ἐλησμόνησε τὴν πατρίδα μακρὰν αὐτῆς ζῶν, ἀφιέρωσε δὲ τὴν περιουσίαν αὐτοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

Ἐν ἔτει 1754 ἐξεργάγη αἱματηρὰ στάσις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ διοικητοῦ (βοεβόδα) τῆς πόλεως, διότι φαίνεται, ὅτι οὗτος, συνεννοούμενος μετὰ τοῦ πασᾶ τῆς Χαλκίδος, ἐπέβαλε βαρυτάτας φορολογίας ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ μητροπολίτης Ἀνθιμος κατὰ διαταγὴν τοῦ πασᾶ συλληφθεὶς ἐφυλακίσθη, κατορθώσας δὲ ν' ἀποφυλακισθῆ διὰ πληρωμῆς λύτρων καὶ παραλαβῶν τινὰς τῶν προὔχόντων μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐπέτυχεν ν' ἀπαγορευθῆ πᾶσα ἐπέμβασις τοῦ πασᾶ τῆς Χαλκίδος εἰς τὰ τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τὰ ἴδια ἐπανέκαμψεν ὁ Ἀνθιμος μετὰ νέου διοικητοῦ ἐν ἔτει 1760. Μόλις δὲ πεντηκοντούτης τὴν ἡλικίαν μετὰ εἴκοσι καὶ δύο ἔτων εὐδόκιμον ἀρχιερατείαν ἐτελεύτησεν ὁ μητροπολίτης Ἀνθιμος ἐν Λεβαδείᾳ τῇ 12 Ἰανουαρίου 1764.

Ἀντίθετος ὑπῆρξε πρὸς αὐτὸν ὁ μητροπολίτης Βαρθολομαῖος (1764—1780), ἀνὴρ δραστήριος καὶ πολυπράγμων, ἐλθὼν κατ' ἀρχὰς εἰς προστριβὰς καὶ πρὸς τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ὅπερ κατέθλιψε διὰ φορολογιῶν, καὶ πρὸς τὰς τουρκικὰς Ἀρχάς, ὧν δὲν ἠνείχετο τὰς καταπιέσεις, ὑπερμυνηόμενος τοῦ λαοῦ. Ἐνεκα δε τοιούτων προστριβῶν ἐσυκοφαντήθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του διὰ τινος προσποιουμένου τὸν δερβίσην τυχοδιώκτου, ὅτι συνεννοεῖτο μετὰ τῶν Ἐνετῶν ὄθεν συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ὑπὸ τῶν ἐκμανέντων ἐναντίον αὐτοῦ Τούρκων. Μόλις δὲ διὰ πολλῶν χρημάτων πρὸς τὸν πασᾶν Χαλκίδος κατώρθωσε ν' ἀπαλλαγῆ. Μεταβὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπως ἀποκρούσῃ νέας καθ' ἑαυτοῦ ραδιουργίας παρὰ ταῖς τουρκικαῖς Ἀρχαῖς, διανοήθη ν' ἀνατρέψῃ τὸν ἐπιφανῆ Πατριάρχην Σαμουήλ Χαντζερῆν (1763-68, 1773-74) διὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Μ. Βεζύρου Μεχμέτ, ἀλλὰ διετάχθη ὑπὸ τούτου νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Ἀθήνας. Τοῦτο δὲ ἔπραξεν, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ κατώρθωσε νὰ συνδιαλλαγῆ μετὰ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν μεταβάντος ἐναντίον

αὐτοῦ Νικολάου Λατίνου, ὅπως ἐνεργήσῃ ἐναντίον τοῦ βοεβόδα Ἀθηναίων Ἀβδίμπεη. Συνοδεύόμενος ὑπὸ Τούρκου ὑπαλλήλου ἐντεταλμένου ὑπὸ τοῦ Μ. Βεζύρου νὰ ἐγκαταστήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ Ἐπισκοπῇ του, ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας, ὃ δὲ Ἀβδίμπεης τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος ὑπεδέχθη αὐτὸν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπισημότητος διατάξας τοὺς μουσικοὺς νὰ συνοδεύσωσιν αὐτὸν μέχρι τῆς κατοικίας του.

Ἐκεῖτο δὲ ἡ κατοικία τοῦ μητροπολίτου κατὰ τὴν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν περίοδον ἐκεῖ ὅπου σήμερον εὔρηται ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἐθαγγελισμοῦ. Ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ εὕρισκετο τότε Μετόχιον τῆς Μονῆς Καισαριανῆς ἐντὸς τοῦ περιβόλου αὐτοῦ περικλείον καὶ δύο ναοὺς, τὸν τοῦ ἁγ. Νικολάου καὶ τὸν τῆς Παναγίας Γοργοπήκου (Γοργοεπηκόου), τὸν νῦν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου. Διότι ἡ παλαιὰ κατοικία τοῦ μητροπολίτου παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Διονυσίου εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ, παθοῦσα ἐκ σεισμοῦ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῶν Ἀθηναίων ἐν ἔτει 1691. Ὁ μητροπολίτης Βαρθολομαῖος ἰδίαις δαπάναις ἐπεσκεύασε τὴν νέαν μητροπολιτικὴν κατοικίαν ἐν ἔτει 1767. Ὁ δὲ Πατριάρχης Σαμουὴλ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀνεγνώρισεν ὡς Σταυροπηγιακὴν τὴν ἐν Πειραιεῖ περὶ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰδρυθεῖσαν Μονὴν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, μικρὸν δὲ πρότερον (1773) ἔλυσε διαφορὰν τινα μεταξὺ τῶν Μητροπόλεων Ἀθηναίων καὶ Κορίνθου περὶ δύο χωρίων ἐν τοῖς ὄρεισι αὐτῶν. Ταυτοχρόνως παρεχωρήθη εἰς τοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς Σινᾶ, ἵνα χρῆσιμύσῃ ὡς Μετόχιον, ὃ παρὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους ναὸς τῶν ἁγίων Θεοδώρων. Ὑπὸ τῶν Σιναῖτῶν ᾠκοδομήθη καὶ ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, πολιούχου τῆς Μονῆς Σινᾶ, ὅστις βραδύτερον κατὰ τὸν 18ῶν αἰῶνα ἐγένετο ναὸς ἐνοριακός.

Ἀθηναῖοι νεομάρτυρες. — Ὁ μητροπολίτης Βαρθολομαῖος κατὰ τὴν ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάστασιν γενομένην τῇ ὑποκινήσει τῶν Ρώσων, καθ' ἣν πολλὰ ἔπαθε καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων, ἠναγκάσθη ν' ἀπομακρυνθῆ κατ' ἀρχὰς εἰς Λεβάδειαν, εἶτα δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι κατηγορεῖτο ὅτι συνεννοεῖτο μετὰ τοῦ ἀρματωλοῦ Ἀνδρούτσου.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ συνελήφθη ὁ ἀγαθὸς καὶ εὐσεβὴς Ἀθηναῖος κηπουρὸς Μιχαὴλ Πακνανᾶς, ὅστις κατεδικάσθη ἀδίκως εἰς θάνατον, διότι κατηγορήθη ὅτι συνεννοεῖτο μετὰ τῶν ἐν Πελοπον-

νήσφ ἐπαναστατῶν. Ὁ Τοῦρκος καθῆς προέτεινεν εἰς αὐτὸν ν' ἀρνηθῆ τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν ὅπως ἀποφύγῃ τὸν θάνατον. Ὁ Μιχαὴλ μετ' ἀποτροπιασμοῦ ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν καὶ ἤκουσεν ἀταράχως ὅτι ἔμελλε ν' ἀποκεφαλισθῆ. Ὁδηγηθεὶς εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης ἐγονυπέτησε καὶ κλίνας τὸν αὐχένα ἀνέμενε χαίρων τὸν θάνατον ὡς νέαν ζωὴν. Ὁ Τοῦρκος δῆμιος ἐκτύπησεν αὐτὸν εἰς τὸν λαιμόν, χωρὶς ν' ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἐκ δειλίας ἠδύνατο νὰ δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμὸν. Ἄλλ' ἐκεῖνος εἶπε πρὸς αὐτὸν «κτύπα διὰ τὴν πίστιν». Πάλιν ὁ δῆμιος ἐλαφρῶς ἐπλήγωσεν αὐτόν, περιμένων νὰ μεταβάλλῃ γνώμην, ἀλλ' ἐκεῖνος μεγαλοφώνως ἔκραξε «κτύπα διὰ τὴν πίστιν» καὶ ὁ δῆμιος θορυβηθεὶς ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ νεομάρτυρος. Ἐν τῷ πρώτῳ κίονι τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὀλυμπιείου ὑπάρχει τὸ ἐξῆς ἐπιγραφικὸν χάραγμα: «1771, Ἰουλίου 9, ἀπεκεφαλίσθη ὁ Πακνανᾶς Μιχαήλης».

Μετὰ τετραετίαν, τῇ 5 Φεβρουαρίου 1775, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον καὶ ἕτερος Ἀθηναῖος, ὁ Ἀντώνιος, ὅστις κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος σιλληφθεὶς αἰχμάλωτος ὑπὸ τινος Τουρκαλβανοῦ, ἐπωλήθη ἐπανειλημμένως εἰς δύο Τοῦρκους προσπαθήσαντας νὰ ἐξισλαμῆσωσιν αὐτόν. Ὁ Ἀντώνιος κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ' ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τινος τῶν εἰρημένων Τοῦρκων κατηγγέλθη ὅτι ὑπέρξε ποτε μουσουλμᾶνος. Τὸ ζήτημα ἔφθασε μέχρι τοῦ Σουλτάνου Χαμίτ Α' (1774-89), ἐπειδὴ ὁ Μ. Βεζύρης προσεπάθει ν' ἀθώωσῃ τὸν νεαρὸν Ἀθηναῖον χριστιανόν. Ὁ Σουλτᾶνος ὅμως ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, καθ' ἣν ὁ Ἀντώνιος ὄφειλε νὰ δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμὸν ἢ τὸν θάνατον. Ὁ νεομάρτυς προὔτιμησε τὸ δεύτερον.

ὑπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Χασεκῆ.—Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀθηναίων διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ μητροπολίτου ἔμεινε ἀποίμαντος. Ἀπεστάλησαν δὲ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὰ ἔτη 1772 καὶ 1773 ἔξαρχοι εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ παραμυθίαν τῶν Ἀθηναίων, πρὸς εἰσπραξίν τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰσοδημάτων καὶ πρὸς ἐξέτασιν τῶν κατὰ τοῦ Βαρθολομαίου αἰτιάσεων. Ὑπάρχει δὲ τις πληροφορία, μὴ δυναμένη ὅμως ν' ἀποδειχθῆ, ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, παυθέντος τοῦ μητροπολίτου Βαρθολομαίου, ἐξελέγησαν δύο ἄλλοι μητροπολίται Ἀθηναίων, ὁ Νεόφυτος παρατηθεὶς τῷ

1775, και ὁ Γαβριήλ· ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Βαρθολομαῖος κατὰ 'Ιούνιον τοῦ 1776 ἐπανέκαμψεν εἰς τὴν ἔδραν αὐτοῦ, ἔχων μάλιστα μεθ' ἑαυτοῦ ὡς γραμματέα καὶ διδάσκαλον τὸν 'Αθανάσιον Κύπριον, ὡς ἐν ἐνεργείᾳ μητροπολίτης 'Αθηνῶν, τοιοῦτος δὲ ὑπῆρξε μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὁ διδάσκαλος 'Αθανάσιος ἐγένετο ὕστερον μητροπολίτης Νικομηδείας καὶ ἐν ἔτει 1821 ὑπέστη ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τοῦ Γρηγορίου Ε' καὶ ἄλλων 'Ιεροσολων μαρτυρικὸν θάνατον. Ὁ ἐγκωμιάσας αὐτοὺς Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων († 1857), ἐπληροφόρησεν ὅτι ὁ 'Αθανάσιος «ἔτι νέος ἐδίδασκε τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ ἐκήρυττε τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἐν 'Αθήναις, ἐξηγῶν πρὸς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Δημοσθένους καὶ τούτου τοὺς λόγους καὶ τὸ ὕψος τῆς ἀπλότητος τοῦ 'Αποστόλου Παύλου, τοῦ μεγάλου τῶν 'Αρεοπαγιτῶν διδασκάλου καὶ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας καθηγητοῦ» καὶ «παρ' ὀλίγον ἐξεσχίσθη ἐν 'Αθήναις σπεύδων νὰ εἰρηνεύσῃ δύο διαφερομένης φατριάς». Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι καὶ ὁ Γρηγόριος Ε' εἶχε σπουδάσει ἐπὶ διετίαν ἐν 'Αθήναις, ἔχων ὡς διδάσκαλον τὸν ἱεροκέρυκα 'Αθηνῶν Δημήτριον Βόδαν.

Ὁ μητροπολίτης Βαρθολομαῖος διῆλθε τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ἀρχιερατείας του ἐν 'Αθήναις, ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτων καὶ τραγικωτάτων ἀνωμαλιῶν, τὸ μὲν ἐκ τῶν ἐπιθέσεων τῶν 'Αλβανῶν, τὸ δὲ ἐκ τῆς τυραννίας τοῦ ἀπὸ τοῦ 1775 καταλαβόντος τὴν διοίκησιν τῶν 'Αθηνῶν Χατζῆ 'Αλῆ Χασεκῆ, τὸν ὁποῖον κατ' ἀρχὰς μὲν περιποιήθη, ἀλλ' ὕστερον ἐπολέμησε μετὰ τῶν καταδυναστευομένων 'Αθηναίων. Ἐβδομηκοντούτης τὴν ἡλικίαν ἠγήθη πρεσβείας 'Αθηναίων εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐναντίον τοῦ Χασεκῆ, ὃν κατώρθωσε τέλος ν' ἀπομακρύνῃ ἐξ 'Αθηνῶν. Ἐπιστρέφων ὁ γέρον μητροπολίτης εἰς τὴν ἔδραν του, ἠσθένησε κατὰ τὸν πλοῦν καὶ παρέμεινεν ἐν Χίῳ, ὀλίγους δὲ μῆνας μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς 'Αθήνας, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς μετὰ πολλῆς τῆς στοργῆς, διότι ἀπήλλαξε τὴν πόλιν τοῦ ἀνθρωπομόρφου τέρατος Χασεκῆ, ἐτελεύτησε τὸν βίον ἐν τέλει τοῦ 1781.

Τὸν Βαρθολομαῖον διεδέχθη ὁ Βενέδικτος (1781-1785), ὅστις παρέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει μῆνας τινὰς μετὰ τὴν ἐκλογὴν του, συνυπογράψας κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1781 Πατριαρχικὸν καὶ Συνδικὸν Σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Γαβριήλ Δ' (1780—1785) προσηλοῦν τῇ Μονῇ Σινᾶ τὴν ἐν τῇ 'Επισκοπῇ Ταλαντίου, ὑπαγο-

μένην ὑπὸ τὴν Μητροπόλιν Ἀθηνῶν, Σταυροπηγιακὴν Μονὴν τῆς Θεοτόκου «*Ἱεροσαλήμ*» ἀφίκετο δὲ εἰς Ἀθήνας τῇ 14 Φεβρουαρίου 1782. Ὁ Βενέδικτος ἐστραφείτο παιδεύσεως, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἀνεθάρρησεν ἢ ἐν Ἀθήναις μερὶς τοῦ ἀπαισίου τυράννου Χασεκῆ, ὅστις καὶ πάλιν κατώρθωσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας, ὑποστηριζόμενος, δυστυχῶς, καὶ ὑπὸ τινων Χριστιανῶν προεστώτων, ἐπὶ τριετίαν δὲ ὄλην κατετυράννησε τοὺς δυστυχεῖς Ἀθηναίους. Ὁ μητροπολίτης Βενέδικτος ἐπὶ κεφαλῆς ἑξηκονταμελοῦς καὶ πλέον προεβείας Ἀθηναίων, οὐ μόνον Χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ Τούρκων, μεταβάς εἰς Κωνσταντινούπολιν (1785) κατώρθωσε ν' ἀπαλλάξῃ τὴν πόλιν τοῦ Τούρκου τυράννου, οὕτινος τοὺς φίλους καὶ ὄπαδους προεστώτας ὁ λαὸς ἀπεδοκίμασε, ρίψας κατ' αὐτῶν λίθον ἀναθέματος παρὰ τὸν ἅγιον Δημήτριον ἐν τῇ χρησιμοποιουμένῃ ὑπὸ τῶν Τούρκων δι' ἱππικὸν ἀγῶνας (*τζιρίτι*) πλατεία, πρὸ τῆς πύλης τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν ἣ ἔσχηματίσθη σωρὸς λίθων τοῦ ἀναθέματος. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη καὶ ἡ ἐξέγερσις τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῆς τυραννίας, ἐστοίχισεν εἰς τὸν καλὸν Ἱεράρχην τῶν Ἀθηνῶν τὸν θρόνον. Διότι τὸ Πατριαρχεῖον, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρισκομένου τυράννου Χασεκῆ, προέτρεψε τὸν Βενέδικτον νὰ ὑποβάλλῃ παραίτησιν, ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἠρνήθη, καθηρέθη ἀδικιώτατα τοῦ ἀξιώματος καὶ ἐξωρίσθη εἰς Ἅγιον Ὅρος ἐν ἔτει 1785.

Δυστυχῶς εἰς τὴν ἀδικωτάτην ταύτην προᾶξιν, ἥτις ἔτι μᾶλλον ἀνέδειξε τὸν παθόντα Ἱεράρχην, συνήργησεν ὁ ἐκ Ραιδεστοῦ Πρωτοσύγκελλος τοῦ Πατριαρχείου Ἀθανάσιος ὅστις ἐξελέγη μητροπολίτης Ἀθηνῶν († 7 Σεπτεμβρίου 1799). Ἦτο δὲ οὗτος λόγιος κληρικός, εἰδήμων τῆς τε ἑλληνικῆς καὶ τῆς τουρκικῆς γλώσσης, εὐγλωττος δὲ καὶ εὐφραδῆς ρήτωρ. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμως ἀπέκρουσαν αὐτὸν ὡς ὄργανον τοῦ Χασεκῆ, ἤρξατο δὲ σφοδρὸς ἀγὼν καὶ ἐμφύλιος, αἰματηρὸς πολλακίς, πόλεμος, μεταξὺ τῆς φίλα φρονούσης τῷ Χασεκῆ μερίδος καὶ τῶν ἀντιθέτων. Ὁ Ἀθανάσιος ἐπιβραδύνας τὴν ἀφίξιν του εἰς Ἀθήνας, ἠναγκάσθη, μόλις ἀφικόμενος, νὰ μεταβῇ εἰς Λεβάνειαν. Καὶ ἐτόλμησε μὲν νὰ ἔλθῃ πάλιν εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ Βενέδικτου κατώρθωσαν νὰ ἐξωσθῇ μὲν εἰς Ἅγιον Ὅρος ὁ Ἀθανάσιος ν' ἀποκατασταθῇ δὲ εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ὁ κανονικὸς μητροπολίτης Βενέδικτος, ὅστις ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας τῇ 22 Νοεμβρίου 1787. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὠφείλετο εἰς τὴν ἐξασθένεισιν τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Χασεκῆ, ὅστις πρὸς στιγμὴν ἐφάνη ὅτι

ὀριστικῶς κατεστράφη, διότι ἀπέθανεν ἡ εὐνοοῦσα αὐτὸν σουλτὰνα Ἄσμά (1788).

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠλάλαξαν ἐκ τῆς χαρᾶς, διότι ἐνόμισαν ὅτι ἀπηλλάγησαν τοῦ τυράννου, ἀλλ' οὗτος κατορθώσας διὰ πολλῶν χρημάτων ν' ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοιαν τοῦ ἀρχιναυάρχου Χασάν πασᾶ, δι' οὗ οἱ Ἀθηναῖοι καταπολέμουν τὸν Χασεκῆν, πρὸς κατάπληξιν αὐτῶν ἐπεφάνη καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1789 παντοδύναμος δυνάστης, φέρων τὸν τίτλον τοῦ φρουράρχου. Οἱ φίλοι αὐτοῦ, μόλις μαθόντες τὴν ἐπικειμένην ἀφίξιν του, ἤρξαντο ἀντεκδικούμενοι τοὺς ἀντιθέτους, συλλαβόντες δὲ καὶ τὸν μητροπολίτην Βενέδικτον ἐνέκλεισαν ἐν τῇ κατοικίᾳ του καὶ ἐφύλαττον αὐστηρῶς. Ἄλλ' ὁ Βενέδικτος κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς Λεβάδειαν.

Τὴν ἀφίξιν τοῦ ἀνθρωπομόρφου τέρατος Χασεκῆ συνώδευσε καὶ ἐπιδημία πανώλους, ἀποδεκατίσασα τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' ὁ τύραννος ἔστησεν ἀγχόνην διὰ τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ Ἑλληνας καὶ Τούρκους, καί, ἀφοῦ πολλοὺς μὲν, εἴτε δι' ἀγχόνης εἴτε δι' ἄλλων τρόπων, ἐθανάτωσε, πολλοὺς δ' ἐμαστίγωσε καὶ κατεβασάνισε, συνεκάλεσε τοὺς ἄνδρας τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, φίλους καὶ ἐχθροὺς, καὶ ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἐζήτησε νὰ ὑπογράψωσι χρεωστικὴν ἀλληλέγγυον ὁμολογίαν 400.000 γροσίων, καταβλητέαν πρὸς αὐτόν. Ἀφοῦ δὲ ὑπεγράφη ἡ ὁμολογία καὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ καδῆ, ἐκλείσθησαν αἱ πύλαι τῆς πόλεως καὶ εἰσεπράχθη τὸ ποσὸν εἰς χρήματα καὶ εἰς ἔλαιον. Οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ καταβάλωσι τι ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακὰς, μαστιγούμενοι ἀνηλεῶς καθ' ἑκάστην. Ἐρρίφθησαν εἰς τὰς φυλακὰς καὶ αἱ γυναῖκες, ὧν οἱ ἄνδρες κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι, μαστιγούμεναι καὶ αὐταὶ ἀνηλεῶς καθ' ἑκάστην. Ἀλλὰ καὶ παῖδες ἐφυλακίσθησαν, διδόμενοι ὡς ἐνέχυρα ὑπὸ δυστυχῶν γονέων, μέχρις οὗ ἔξοικονομήσωσι ποσὸν τι. Κτήματα ἀκίνητα, κοσμήματα, σκευή, ἐδόθησαν ἀντὶ εὐτελεστάτης τιμῆς, πρὸς ἔξοικονόμησιν τοῦ ποσοῦ. Κυριακὴν τινα, ἀφοῦ οἱ Τούρκοι συνέλαβον καὶ ἀπήγαγον τοὺς ἐκ κλησιαζομένους τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου, εἷς Τούρκος στρατιώτης ἀπήγαγεν εἰς τὴν φυλακὴν μαστιγῶν ἀνηλεῶς καὶ τὸν ἱερέα τοῦ ναοῦ, ἐνδεδυμένον τὴν ἱερατικὴν στολὴν καὶ κρατοῦντα τὸ θυμιατόν! Ἡ ἀπαισία αὕτη πράξις συνεκίνησε καὶ τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἐγένοντο θεαταὶ αὐτῆς.

Ἄπας ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηναίων περιήλθεν εἰς ἀνεκδιήγητον ἀθλιότητα καὶ ἀπόγνωσιν.

Ὡς ἦτο δὲ ἐπόμενον, ὁ τύραννος Χασεκῆς, διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλων του, ἐξηνάγκασε τὸ Πατριαρχεῖον ἵνα ἐξώσῃ πάλιν τὸν μητροπολίτην Βενέδικτον καὶ ἐπαναγάγῃ τὸν ἐπίσκακτον Ἀθανάσιον. Μόλις ἔφθασαν εἰς Ἀθήνας ἐν τέλει τοῦ 1789 τὰ σχετικὰ Πατριαρχικὰ γράμματα, διωρίσθη μὲν τοποτηρητὴς τοῦ Ἀθανασίου ὁ ἐν Ἀθήναις διαμένων Ἐπίσκοπος Κορωνείας, ὄλοφοροι δὲ Τοῦρκοι συλλαβόντες τὸν περιηγούμενον ἀνὰ τὰ χωρία κανονικὸν μητροπολίτην Βενέδικτον ἐνέκλεισαν σιδηροδέσμιον εἰς τὴν εἰρκτὴν. Ἄλλ' αἴφνης κατὰ θεῖαν δίκην, τὸ Πατριαρχεῖον, διορθοῦν τὴν ἔνεκα τῆς τουρκικῆς πιέσεως γενομένην ἀδικίαν, κατώρθωσεν ὥστε τῇ ἐπεμβάσει τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ καθαιρεθῇ μὲν καὶ ἀφορισθῇ ὁ Ἀθανάσιος, ν' ἀποκατασταθῇ δὲ ὡς μόνος νόμιμος καὶ κανονικὸς μητροπολίτης Ἀθηναίων ὁ Βενέδικτος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τύραννος Χασεκῆς καταστρέψας πρὸ ἐτῶν ἤδη (1780) τὴν Μονὴν τοῦ Σωτῆρος Νικοδήμου, νῦν ἔθηκε χεῖρα ἐπὶ τῶν ἐν Ἀθήναις Μετοχιῶν, τοῦ Σιναΐτικοῦ καὶ τοῦ Ἀγιοταφτικοῦ, σκοπῶν νὰ καταλάβῃ καὶ τὰς Μονάς, παρεχωρήθη ἡ Σταυροπηγιακὴ Μονὴ Καισαριανῆς εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηναίων ἀντὶ 3.250 γροσίων χρέους αὐτῆς, ὅπερ ἐπλήρωσεν εἰς τὸν ἀπληστον Χασεκῆν, καὶ διὰ Σιγιλλίου γράμματος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου Ζ' (1787-94 τὸ α') προσηρητήθη εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τῇ Ἀγιοτάτῃ Μητροπόλει Ἀθηναίων, ὡς κτῆμα αὐτῆς ἀναφαίρετον. Δυστυχῶς οἱ διάδοχοι τοῦ Βενέδικτου ἀφῆκαν αὐτὴν νὰ καταρρεύσῃ. Τὰ δὲ πολύτιμα μεμβράνινα χειρόγραφα τῆς Βιβλιοθήκης αὐτῆς ἐδωρήθησαν ἢ ἐπωλήθησαν εἰς Ἄγγλους, ἢ ἄλλως κατεστράφησαν. Ἡ δὲ Μονὴ Ἀσωμάτων Πετράκη ἐγένετο Βακούφιον, τεθὲν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς σουλτάνας Μιχρισάχ, μητρὸς τοῦ Σουλτάνου Σελημ Γ' (1770—1807) καὶ προσηρητήθη εἰς τι ἐν Κωνσταντινουπόλει πτωχοκομεῖον, ὑπὸ τὸν ὄρον ἐτησίας εἰσφορᾶς χιλίων ὀκάδων μέλιτος καὶ ἐλαίου.

Ὁ τύραννος Χασεκῆς ἐξακολουθῶν τὸ ὀλοθρευτικὸν του ἔργον ἤρπασεν ἢ ἠγόρασεν ἀντὶ εὐτελοῦς τιμήματος τὰς οἰκίας καὶ τὰ κτήματα τῶν πολιτῶν, ἔκτισεν ὁ ἴδιος δι' ἀγγαρειῶν ἀνάκτορα, οἶον τὸ σεράγιον, ὅπου σήμερον αἱ φυλακαὶ τοῦ παλαιοῦ στρατιῶνος, καὶ ὁ ἐξοχικὸς πύργος ἐν τῷ παρὰ τὴν Ἀγίαν Τριάδα τοῦ Κε-

ραμεικοῦ κήρω, ὅστις μέχρι σήμερον φέρει τὸ ὄνομά του, ὅπου νῦν τὸ δημόσιον δενδροκομεῖον καὶ ὁ βοτανικὸς κήπος, καὶ ἐν γένει κατεβασάνισε τὸν λαὸν διὰ σκληρότητος ὑπερβαινούσης πᾶσαν περιγραφὴν. Ἡ τυραννία του, πλήρης τραγικῶν περιπετειῶν καὶ ἐπεισοδίων, ὑπῆρξε χαρακτηριστικὴ τῆς καθόλου καταστάσεως τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τοὺς Τούρκους. Περὶ τὸ 1795, τοῦ τυράννου εὐρισκομένου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπεστάλη πρεσβεία Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς Ἀσωμάτων Πετράκη, Διονύσιον Πετράκη, προφασισθεῖσα ἄλλους λόγους τῆς μεταβάσεως αὐτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὁ Χασεκῆς μαθὼν τὸν πραγματικὸν σκοπὸν αὐτῆς προσεκάλεσε τὸν ἡγούμενον Πετράκη καὶ, ἀφοῦ φιλοφρόνως ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Ἀθηναίων, προσέφερεν εἰς αὐτὸν καφὲν περιέχοντα δηλητήριο. Ὁ Πετράκης ἐννοήσας τοῦτο, ἀφοῦ ἔπιεν ὀλίγας σταγόνας, μόλις ἐσώθη λαβὼν ἀμέσως δραστήριον ἀντίδοτον. Τέλος μετὰ μεγάλους ἀγῶνας κατέστη δυνατόν νὰ ἐξορισθῇ ὁ τύραννος εἰς Κῶ, ἐκεῖ δὲ ἐφονεύθη ὑπὸ τινος Τούρκου, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ Μ. Βεζύρου, ἐποφθαλμιῶντος τὴν περιουσίαν του. Ἡ κεφαλὴ του μετηνέχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξετέθη εἰς Παρμὰν Καπί. Οὕτω δὲ αἱ Ἀθῆναι ἀπηλλάγησαν τοῦ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὄλην κατατυραννήσαντος αὐτὰς ἀνημέρου θηρίου.

Εἰς τὰς τραγικὰς περιπετείας τῆς τυραννίας του συμπεριελήφθη καὶ ἡ Ἐκκλησία Ἀθηνῶν, ὑποστᾶσα καὶ αὐτὴ ἀνεκδιηγῆτους κακώσεις. Ἀλλὰ παραδόξως πῶς μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ δράματος Χασεκῆ ὁ τὰ μάλιστα συντελέσας εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπ' αὐτοῦ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν σεβάσμιος μητροπολίτης Βενέδικτος, προλαβὼν νέας συμφορὰς τῆς πόλεως, εἰς ἃς ἠθέλησαν νὰ παρασύρῳσιν οἱ Τούρκοι τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους, κατηγορήθη αὐτῆς καὶ ἐξώσθη τῆς ποιμένης αὐτοῦ, ἐν τέλει τοῦ 1796. μετατεθεὶς κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1801 εἰς τὴν Μητρόπολιν Βιδύνης καὶ ἀποθανὼν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν, ἦλθε δὲ εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ ὁ ἐπίσκοπος καὶ πολυτάραχος Ἀθανάσιος, κινήσας τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν φιλοχρηματίαν αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν αὐθαιρεσίαν. Ἀλλὰ τέλος ἀπέθανε τῇ 17ῃ Σεπτεμβρίου 1799.

Διάδοχος αὐτοῦ ἐξελέγη ὁ Γρηγόριος Γ' (1799—1820), ἀπαίδευτος καὶ δεσποτικὸς, ἀφικόμενος εἰς Ἀθήνας τῇ 29 Ἰανουαρίου 1800 καὶ παρατείνας τὴν ἀρχιερατείαν του μέχρι τῶν παραμονῶν

τῆς παλιγγενεσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1808 ὁ Γρηγόριος εὐρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει συμμετέσχε τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Πολυκάρπου (1808—1827) συνυπογράφας τὴν σχετικὴν πράξιν. Ὅμοίως δὲ κατὰ Ἰούνιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους συνυπέγραψε πράξιν περὶ τῆς Ἑξαρχίας Μετσόβου.

Σχολαὶ καὶ Βιβλιοθήκαι.—Ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας σπουδαιότατος παράγων τῆς παλιγγενεσίας ὑπήρξεν ἡ ἐκπαίδευσις, ἣν καὶ ἐν Ἀθήναις, ὡς εἶδομεν, ἐκθύμως ἡ Ἐκκλησία ὑπεστήριξεν. Ἐκτὸς δὲ τῆς δημοσίας Σχολῆς, ἐλειτούργει ἐνταῦθα ἡ Σχολὴ τοῦ Ἰωάννου Ντέκα, Ἀθηναίου, ζήσαντος ἐν Ἑνετίᾳ, ἰδρυθεῖσα περὶ τὸ 1750. Ὁ ἠγούμενος τῆς Μονῆς Ἀσωμάτων Διονύσιος Πετράκης ἀπεφάσισε νὰ συντηρήσῃ τὴν Σχολὴν ταύτην ἰδίῳι ἀναλώμασιν, ὡς ἐπίτροπος καὶ ἔφορος αὐτῆς. Τῇ 1ῃ Μαΐου 1806 συνετάχθη τὸ σχετικὸν ἔγγραφο, ὑπογραφὲν ὑπὸ τοῦ ἠγουμένου, δέκα ἐπὶ μοναχῶν τῆς Μονῆς καὶ ἕξ προϋχόντων Ἀθηναίων, ἐπικυρωθὲν δὲ ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Γρηγορίου, δι' οὗ ὁ Πετράκης ἔμελλε νὰ δίδῃ ἐτησίως εἰς τὴν Σχολὴν διὰ μισθὸν διδασκάλου γρόσια πεντακόσια, δεκαπέντε κοιλὰ σιτάρι, ἕν καντάρι τυρὶ καὶ ἕξ ξυστὰ ἐλαίου. Ὑπέσχετο ὡσάυτως νὰ δίδῃ εἰς δώδεκα πτωχὰ παιδιὰ ἕξ Ἀθηνῶν ἀπὸ ἕξ κοιλὰ σιτάρι καὶ τὸ χαράτζι τους, ἐὰν ἐξακολουθῶσι τακτικῶς τὰ μαθήματα. Ἐν τῇ Σχολῇ Ντέκα ἐδίδαξεν ὁ ἱερομόναχος Σωφρόνιος Μπάρμπανος καὶ ὁ Ἰωάννης Μπενιζέλος, ὅστις κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο ὑπέσχετο νὰ ἐξακολουθήσῃ διδάσκων «τὰ ἀναγκαῖα ἑλληνικὰ μαθήματα καὶ τὰ χρηστὰ ἥθη», ἔχων ἄδειαν νὰ διακόπτῃ τὰ μαθήματα ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας κατ' ἔτος. Τὸ ὑποσχετικὸν ἔγγραφο ἐπεκυρώθη κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος καὶ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε', τοῦ ἐν Ἀθήναις, ὡς εἶπομεν, ἐκπαιδευθέντος. Μετὰ παρέλευσιν ἑτῶν τινῶν (1813) ὁ ἐν τῇ Σχολῇ τῶν Ἀθηνῶν διδάσκων ἀρχιμανδρίτης Δανιὴλ Πύρρος συνέστησε «κῆπον βοτανικὸν μὲ 300 εἰδῶν βότανα καὶ μουσεῖον μὲ 300 εἰδῶν μέταλλα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Δημητρίου Καλλιφουρνᾶ».

Μετὰ τὸν Γρηγόριον Γ' μετατεθέντα εἰς τὴν Μητρόπολιν Χαλκηδόνος, μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀνεδείχθη ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' Διονύσιος Β' (1820-1823), ὅστις κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἐκόμισεν εἰς τὴν τότε κατοι-

κίαν τοῦ μητροπολίτου (ἔπου γῦν ὁ ναὸς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ) τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Μονῆς Καισαριανῆς. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει Τούρκων (10 Ἰουνίου 1822) μετεκομίσθησαν εἰς αὐτὴν αἱ Βιβλιοθήκαι Καισαριανῆς, Πεντέλης καὶ τῆς Σχολῆς Ντέκα. Μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὅμως τῶν Τούρκων αἱ Βιβλιοθήκαι κατεστράφησαν. Ἀσφαλέστερον ἄσυλον ὑπῆρξεν ἢ ἐν Σαλαμῖνι Μονῇ τῆς Φανερωμένης, ἐν ἣ διεσώθησαν καὶ κειμήλια καὶ πνευματικοὶ θησαυροὶ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

Τὸ τέλος τῆς τουρκικῆς τυραννίδος. — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διονυσίου (23 Μαΐου 1823) διωρίσθη ἐπὶ μικρὸν τοποτηρητὴς τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν ὁ δευτερεύων ἱεροδιάκονος καὶ συγγενῆς τοῦ ἀποθανόντος Δανιήλ, μετὰ τοῦτον δὲ τῷ 1824 ὁ Ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος. Κατὰ τὴν ἐκ νέου ὅμως πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν ὁ Ταλαντίου Ἐπίσκοπος μετέβη εἰς Αἴγινα, παρέμεινε δ' ἐν Ἀθήναις ὁ Ἐλασσῶνος καὶ εἶτα Αἰγίνης Σαμουήλ. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάληψιν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἑκανοῦ μέρους τῆς Ἀττικῆς (24 Μαΐου 1827) τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως ἀνέθηκεν ἐξαρχικῶς τὴν ἐπιστάσιαν τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν εἰς τὸν πρῶην Εὐρύπου Γρηγόριον (1828), ἀλλὰ τούτου μετὰ μικρὸν ἀποβίωσαντος ἐν Χαλκίδι, τὸ Πατριαρχεῖον διώρισε Πρόεδρον τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν τὸν ἀπὸ Ἄρτης Ἀνθιμον. Οὗτος ἐξόριστος ὦν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὰ Μετέωρα τῆς Θεσσαλίας, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ κατέχοντος τὰς Ἀθήνας Ρεσίτ πασᾶ (Κιουταχῆ) ἀφέθη ἐλεύθερος, διὰ Πατριαρχικοῦ δὲ γραμματος ἄνευ Συνοδικῆς πράξεως μεταθέσεως, ἀντέθη εἰς τὸν Ἀνθιμον ἢ ἐπιστάσιαν τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν ἀλλ' οὗτος ἀπομακρυνθεὶς τῷ 1830, κατὰ διαταγὴν τοῦ Δ. Ὑψηλάντου, εἰς Ναύπλιον, ἠναγκάσθη καὶ ἐκεῖθεν νὰ φύγῃ εἰς Μ. Σπήλαιον καὶ ἀλλαχοῦ. Φαίνεται δὲ ὅτι μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἦλθε πάλιν εἰς αὐτὴν ὁ τοποτηρητὴς Ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος καὶ ἀνέλαβε μετὰ τῆς δημογεροντίας τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, ἀπολαουούσης αὐτονομίας.

Ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἐξηκολούθει νὰ κατέχη τὴν Ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν καὶ μετὰ τὴν διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς ἐν Λογδίφ διασκέψεως τῶν Δυνάμεων (1830) ἴδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἀλλὰ τέλος τῇ 19 Μαρτίου 1833 ἀπεμακρύνθη εἰς Εὐβοίαν, οὕτω

δὲ κατελύθη ὀριστικῶς ἡ τυραννικὴ κυριαρχία τῶν Τούρκων ἐν Ἀθήναις καὶ ἔληξεν ἡ μαρτυρικὴ αὕτη περίοδος τῆς Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν.

Δ΄.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

(1833-1923)

Ἡ νέα Μητρόπολις Ἀθηνῶν.— Κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (27 Ἰουλίου 1833) ἡ Μητρόπολις Ἀθηνῶν εὐρέθη ἔχουσα ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς τὰς ἐξῆς Ἐπισκοπὰς: Ταλαντίου καὶ Διαυλείας, Σαλόνων, Μενδενίτσης, Σκύρου, Θηβῶν, Νέων Πατρῶν, Ναυπλίου (καὶ Ἄρτης, μὴ συμπεριληφθείσης ἔτι). Ἀλλὰ πότε προσετέθησαν αἱ τελευταῖαι Ἐπισκοπαὶ δὲν εἶναι κατ' ἀκριβείαν γνωστόν. Ἀξιοσημείωτον δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐν Ναυπλίῳ συνέλευσιν τῶν ἀρχιερέων πρὸς κύρωσιν τοῦ ἐπιβληθέντος ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας διοικητικοῦ καθεστώτος ὑπὸ τῆς Ἀντιβασιλείας τοῦ Ὄθωνος, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ συνεδρίᾳ τῆς 15 Ἰουλίου 1833 ὑπεγράφη «ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος, Τοποτηρητῆς Ἀθηνῶν», ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ συνεδρίᾳ «ὁ Ἀθηνῶν καὶ Λεβαδείας Ἀνθιμος», ὅστις φαίνεται ἀπουσίαζε τὴν προτεραιάν, ὠνομάσθη δὲ τῷ ἔτει ἐκείνῳ Ἐπίσκοπος Εὐβοίας, οὐδὲ διώκησεν ἐπὶ πολὺ, πράγματι τὴν Ἐκκλησίαν Ἀθηνῶν.

Νεόφυτος Μεταξᾶς.— Ταύτην διώκει ὡς Τοποτηρητῆς ὁ Ἐπίσκοπος Ταλαντίου Νεόφυτος Μεταξᾶς, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Νοεμβρίου 1762, μετὰ δὲ τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτοῦ εἰσῆχθη εἰς τὴν Μοῆν Πεντέλης, ἐν ἧ καὶ διδάσκαλος ἐχημάτισε, χειροτονηθεὶς Διάκονος τῇ 7 Αὐγούστου 1792. Προσκληθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ του μητροπολίτου Καισαρείας Γρηγορίου, παρέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ ἰκανὸν διάστημα, μεθ' ὃ προσελήφθη ὡς ἀρχιδιάκονος ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ταλαντίου Γαβριήλ, ὃν καὶ διεδέχθη τῷ 1803. Ἡ ἐπισκοπικὴ καὶ ἐθνικὴ αὐτοῦ δραῖσις ὑπῆρξε λαμπρὰ καὶ πρὸ τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, πολὺ δὲ περισσότερον κατ' αὐτήν. Διότι ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος Μεταξᾶς ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγάλων ἀγωνιστῶν Ἱεραρχῶν, ἐνεργῶς συμμετασχὼν τοῦ

ιεροῦ ἀγῶνος. Ἐν διαρκείᾳ τῆς Ἐπαναστάσεως προσέθηκεν εἰς τὸν τίτλον αὐτοῦ καὶ τὸν τοῦ Ἐπισκόπου Θερμοπυλῶν (1823), διηύθυνε δὲ τὰς Ἐπαρχίας Πάρου καὶ Νάξου (1824) καὶ δις τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν ὡς τοποτηρητῆς. Ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην τῇ 19 Δεκεμβρίου 1824 ἔγραψε πρὸς τὸν ἡγούμενον τῆς Μονῆς Πετροῦκη Διονύσιον, παραινῶν τοὺς μοναχοὺς, ὅπως ἐκπληρῶσιν ἐπιμελῶς τὰ καθήκοντα αὐτῶν καὶ ἐργάζωνται ἀόκνως τὰς χριστιανικὰς ἀρετὰς πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν. Ἦτο δὲ ὁ ἴδιος παράδειγμα ἀρετῆς, ἔργῳ μὲν καὶ λόγῳ ταύτην διδάσκων, διακρινόμενος δ' ἐπὶ τῷ ζήλῳ αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ θείου κηρύγματος καὶ ὑπὲρ τῶν γραμμάτων. Ἐλλογιμώτατος δὲ ὢν ἐδημοσίευσε καὶ συγγράμματα διάφορα, ἐν οἷς καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἁγίας Φιλοθέης. Παραστάς, ὡς εἴπομεν, κατὰ τὴν ἐν Ναυπλίῳ συνέλευσιν τῶν Ἀρχιερέων, πρὸς ἀνακήρυξιν τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, ὡς Τοποτηρητῆς Ἀθηνῶν, διορίσθη καὶ ἀναπληρωματικὸν μέλος τῆς πρώτης Ἱερᾶς Συνόδου τῆς νέας Ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ δέ, κατὰ τὴν τότε διαρροῦθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κατηγορήθησαν μὲν αἱ ὑπάρχουσαι 48 Μητροπόλεις καὶ αἱ ὑπ' αὐτὰς ὑπαγόμεναι Ἐπισκοπαί, ἰδρῦθησαν δ' ἐν Ἑλλάδι διὰ Διατάγματος τῆς 3 Ἀπριλίου 1833 μόνον δέκα μόνιμοι (ἐκτὸς τῶν προσωρινῶν) Ἐπισκοπαί, συμφάνως πρὸς τὴν πολιτικὴν διαίρεσιν τοῦ Κράτους, ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος ὠνομάσθη Ἐπίσκοπος Ἀττικῆς. Ἀλλὰ τῇ 6 Σεπτεμβρίου 1834 ἀνεκηρύχθησαν αἱ Ἀθῆναι πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, τῇ δὲ 1 Δεκεμβρίου 1834 ὁ Βασιλεὺς Ὅθων καὶ ἡ Κυβέρνησις μετόκησαν ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔμελλε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀνάδειξιν τῆς ἀπλῆς Ἐπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς εἰς περίοδον μεγάλης ἀκμῆς. Δυνάμει δὲ τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, διὰ Διατάγματος τῆς 2 Σεπτεμβρίου 1850 ὁ Ἐπίσκοπος Ἀττικῆς Νεόφυτος ὠνομάσθη μητροπολίτης Ἀθηνῶν καὶ ὠρίσθη ὡς μόνιμος Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τελευτήσας τὸν βίον πλήρης ἡμερῶν τῇ 29 Δεκεμβρίου 1861, μετὰ λαμπρὰν ποιμαντορικὴν δρασίαν.

Μισαήλ Ἀποστολίδης.—Εἷς διαδοχὴν τοῦ Νεοφύτου ἐκλήθη ὁ Μισαήλ Ἀποστολίδης (1861—1862) κληρικὸς μίαν διακεκριμένος, ἐπὶ μικρὸν μὲν ἀρχιερατεύσας, ἀλλὰ διὰ τῆς καθόλου ἐκκλη-

σιαστικῆς δράσεώς του καταλαβὼν ἐπιφανῆ θέσιν ἐν τῷ νεωτέρῳ ἑλληνικῷ Κλήρῳ. Ὁ Μισαήλ ἐγεννήθη ἐν Χανίοις τῆς Κρήτης τῷ 1789, μικρὸς δὲ τὴν ἡλικίαν εἰσήχθη εἰς τὴν Μοῦνην τῆς Γωνίας, ἐν ἣ καὶ τὰ πρῶτα ἐδιδάχθη γράμματα καὶ ἐν ἣ ὡς φαίνεται ἐχειροτονήθη Διάκονος καὶ Πρεσβύτερος. Πρὸς ἀριωτέραν μόρφωσιν μετέβη εἰς Σμύρνην, φοιτήσας εἰς τὸ «φιλολογικὸν Γυμνάσιον» ἐν τῷ ὁποίῳ ἐκτὸς ἄλλων ἐδίδασκε τότε ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος.

Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου τῆς Σμύρνης προσεκλήθη εἰς Βιέννην τῷ 1815 ὑπὸ τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος ὡς ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος. Ἡὺδοκίμησε δὲ μεγάλως, ἐπὶ διετίαν ἐργασθεὶς ἐν Βιέννῃ καὶ ἀποκτήσας τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων, ὅψ' ὄν καὶ συστηθεὶς εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρον Α' ἐτιμήθη διὰ παρασήμου. Ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότης Τεργέστης κατώρθωσε νὰ ἐλκύσῃ αὐτὸν τῷ 1817 εἰς Τεργέστην ὡς διευθυντὴν τῆς Σχολῆς καὶ ἐφημέριον τοῦ ἑλληνικοῦ ναοῦ. Εἰργάσθη δὲ ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ θέσει ὁ Μισαήλ ἐπὶ δεκαπενταετίαν, καθ' ἣν ἐξέμαθεν ἐκτὸς τῆς Ἱταλικῆς, τὴν Γαλλικὴν, τὴν Λατινικὴν καὶ τὴν Γερμανικὴν γλῶσσαν. Καθ' ὃν χρόνον εὗρίσκειτο ἐν Τεργέστη ὁ Μισαήλ ἔλαβεν ἐκ Παρισίων ἐπιστολήν, ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1827, τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου, παρακαλοῦντος αὐτὸν ἵνα προτρέψῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς συνδρομὰς πρὸς ἴδρυσιν Ὀρφανοτροφείου διὰ τοὺς Ἑλληνοπαῖδας ἐν Εὐρώπῃ, τὸ δὲ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον διὰ τὴν εὐδόκιμον αὐτοῦ ὑπηρεσίαν προήγαγε τὸν Μισαήλ εἰς Ἀρχιμανδρίτην. Ἐκ Τεργέστης τῷ 1832 ὁ Μισαήλ μετέβη εἰς Μόναχον ἵνα διδάξῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὸν νεωστὶ ἐκλεγέντα Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνα, μεθ' οὗ, ἀρχομένου τοῦ 1833, κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξήντησε δὲ ἑαυτὸν εἰς ποικίλην ἐκκλησιαστικὴν καὶ διδασκαλικὴν δράσιν ἐπὶ τριάκοντα περίπου ἔτη.

Κατ' ἀρχὰς εἰργάσθη ὡς διδάσκαλος διαφόρων Σχολείων τῶν Ἀθηνῶν, κατὰ δὲ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου (1837) διωρίσθη πρῶτος Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἧς καὶ πρῶτος Κοσμήτωρ («Σχολάρχης») ἐχορημάτισεν ὁμιλήσας ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην κατὰ τὴν ἐπίσημον ἔναρξιν τῆς λειτουργίας τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐδίδαξε δὲ ἐν αὐτῇ Δογματικὴν καὶ Ἠθικὴν. Ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ του πραγματεία ὡς Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου ὑπῆρξε περὶ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ (ἐν Ἀθήναις 1837), ἐξέδωκε

δὲ καὶ «Ἐγχειρίδιον Ἠθικῆς» ὅπερ ἐπεκρίθη ὡς μετάφρασις προ-
 τεσταντικῆς συγγράμματος. Ἄλλ' ἐν γένει κατηγορεῖτο ὡς ἐλευθε-
 ριάζων θεολόγος, ἐντεῦθεν δὲ ἀπεκρούετο καὶ ὁ διορισμὸς αὐτοῦ ὡς
 ἱεροκήρυκος οὐδ' ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἢ προτα-
 θεῖσα ὑπὸ τοῦ Προϋπουργοῦ Ἀρμαναμπεργ ὑποψηφιότης του ὡς
 Ἐπισκόπου Εὐβοίας. Εἰς τοῦτο πάντως συνετέλει τὸ γεγονός ὅτι
 ἐν τοῖς ζητήμασι τῆς διοργανώσεως τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας
 τῆς Ἑλλάδος ἠσπάζετο τὰς ἰδέας τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου.
 Κατὰ τὸ ἔτος 1842—1843 ἐξελέγη Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου,
 ἀλλὰ ταυτοχρόνως συμμετέσχε τῶν κατὰ τὴν ἰδρύσιν καὶ ὀργάνωσιν
 τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησ. Σχολῆς, διορισθεὶς μέλος τοῦ Διοικητικῆς
 Συμβουλίου αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ Γεωργίου Ριζάρη. Συνετάξε
 τὸν πρῶτον Κανονισμόν τῆς Σχολῆς καὶ ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν
 διεύθυνσιν αὐτῆς. Τῇ 15 Μαΐου 1844 ἐγένετο ἡ ἐπίσημος ἔναρξις
 τῆς λειτουργίας τῆς Σχολῆς, ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ Βασιλέως Ὁθω-
 νος, ἀπήγγειλε δὲ ὁ Μισαήλ προσφυσέτατον λόγον. Καίτοι τὸ
 Ὑπουργεῖον δὲν ἐνέκρινε τὸν διορισμὸν αὐτοῦ ὡς Διευθυντοῦ τῆς
 Σχολῆς, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὗτος δὲν διέμενεν ἐντὸς τῆς Σχολῆς,
 πρὸς διαρκῆ ἐπιτήρησιν τῶν μαθητῶν, ὁ Μισαήλ ἐξηκολούθησε
 διευθύνων αὐτὴν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη καὶ διδάσκων ἐν αὐτῇ.

Συμμετέχων δὲ καὶ τῶν πρὸς διοργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας ζωη-
 ρότατα ἐπασχολούντων τὴν κοινὴν γνώμην ζητημάτων, ἐν ἡμέραις
 κρισιμοτάταις διὰ τὰ ζητήματα ταῦτα, καθ' ἃς ἔμελλε νὰ συζητηθῆ
 ἐν τῇ νεοσυστάτῃ Βουλῇ ὁ Καταστατικὸς Νόμος τῆς Ἐκκλησίας,
 καταρτισθεὶς ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου, ἐδημοσίευσεν αἴφνης πραγμα-
 τεῖαν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Διατριβὴ αὐτοσχέδιος περὶ τῆς ἀρχῆς
 καὶ ἐξουσίας τῶν Πατριαρχῶν καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἐκκλησια-
 στικῆς ἀρχῆς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν». Ἡ πραγματεία ἐδημο-
 σιεύθη ἀνωνύμως κυκλοφορήσασα τὴν νύκτα τῆς 2 Ἰανουαρίου
 1844 ἀλλ' ἀμέσως ἐγνώσθη ὅτι συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Μισαήλ. Σκο-
 πὸς δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξε νὰ προκαταλάβῃ τοὺς Βουλευτὰς πρὸ τῆς ἐνάρ-
 ξεως τῆς συζητήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καὶ ν' ἀναι-
 ρέσῃ μὲν τὸ ὑποβληθὲν ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου σχέδιον Καταστατικῶ
 Νόμου νὰ ὑποστηρίξῃ δὲ τὴν ἰδέαν ὅτι καλῶς ἀνεκηρύχθη αὐτοκέ-
 φαλος ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ὅτι τοῦτο πράξασα εἰς οὐδὲν δόγμα
 ἠσέβησε οὔτε κανόνας ἠθέτησεν, ὅτι τέλος πάντοτε ὁ αὐτοκράτωρ
 τῆς ΚΠόλεως ἦσκει ἀπόλυτον ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσίαν. Ἐντὸς

δύο ἡμερῶν ἀπὸ τῆς διαδόσεως τῆς πραγματείας τοῦ Μισαήλ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐδημοσίευσεν ἀναίρεσιν αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀπάντησις εἰς τὴν αὐτοσχέδιον διατριβὴν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τῶν Πατριαρχῶν κτλ. ὑπὸ χ. χ. χ.» Οὐχ ἦττον τῷ ἐπομένῳ ἔτει καθ' ὃ καὶ πάλιν ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ριζαρείου Σχολῆς συμμετέσχεν ὁ Μισαήλ τῆς ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἰωάννου Κωλέττη καταρτισθείσης μεγάλης Ἐπιτροπῆς πρὸς ἐκπόνησιν τῶν νομοσχεδίων ἐκείνων, ἐξ ὧν προῆλθον μετὰ πολλῶν τροποποιήσεων καὶ διαστροφῶν οἱ περίφημοι νόμοι τοῦ 1852 Σ' καὶ ΣΑ' εἰς τὸν Μισαήλ δ' ἔλαχεν ἡ δυσχεροστάτη ἀποστολὴ εἰς ΚΠολιν κατὰ τὴν πρώτην ἐπικοινωνίαν τῆς ἀναγκοχθείσης Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ μὴ ἀναγνωρίζον ἔτι τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῆς Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, οὐκ ὀλίγον δὲ συνετέλεσεν ὁ Μισαήλ εἰς τὴν λύσιν τοῦ πολυκρότου ἐκείνου ζητήματος τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου. Κατὰ τὴν ἐν τῷ τότε Μητροπολιτικῷ Ναῷ τῶν Ἀθηνῶν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης τελεσθεῖσαν παρούσης καὶ τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας, τῇ 20 Αὐγούστου 1850, δοξολογίαν ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ λύσει τοῦ ζητήματος, ὁ Μισαήλ ἀνέγνω τὸν Συνοδικὸν Τόμον καὶ διὰ λόγου ἐξῆρε τὸ μέγα γεγονός. Ὅτε δὲ ὁ Φαρμακίδης ἐδημοσίευσεν τὸ πολυκρότον σύγγραμμά του κατὰ τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου. («Ὁ Συνοδικὸς Τόμος ἢ περὶ ἀληθείας») ὁ Μισαήλ Ἀποστολίδης ἔγραψε κατ' αὐτοῦ. Διότι δὲν ἠσπάζετο τὰς ὑπεβολὰς τοῦ Φαρμακίδου.

Ὁ Μισαήλ Ἀποστολίδης κατὰ τὸ Πανεπιστημιανὸν ἔτος 1850—1851 ἐξελέγη τὸ δεύτερον Πρύταμις τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλ' ἀπουσίασεν ἐπὶ μῆνας, διότι ἀνέλαβεν ἀποστολὴν εἰς Ρωσίαν παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, σχετικὴν πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκεφάλου. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δ' ἐκείνη παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ δύο νέους μαθητὰς τῆς Ριζαρείου, τὸν Ἀλέξιον Παπαδάκην καὶ τὸν Παναγιώτην Ρομπότην, οἵτινες εἰσῆχθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰς Ρωσικὰς Ἀκαδημίας. Ἐν Ρωσίᾳ δὲ εὐρισκόμενος ὁ Μισαήλ ἔσχε διαφόρους συνομιλίαις μετ' ἐπιφανῶν κληρικῶν. Ὁ Φαρμακίδης ἔν τινι φυλλαδίῳ του (Ἀντίδοτον) ἔψεξε τὸν Μισαήλ καὶ τοὺς ἐν Ρωσίᾳ λόγους του.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Μισαήλ ἀνέλαβε πάλιν τὰ πολυλαπλᾶ καθήκοντά του ὡς Γραμματέως τῆς Συνόδου, Καθηγητοῦ

καὶ Πρωτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου, Συμβούλου τῆς Ριζαρείου Σχολῆς. Ἐκ τοῦ Πρωτανικοῦ δὲ λόγου του πρὸς τοὺς ἄλλοις μανθά-
νομεν ὅτι κατὰ τὸ Πανεπιστημιακὸν ἐκεῖνο ἔτος ἑπτὰ μόνον (7)
φοιτηταὶ τῆς Θεολογίας ὑπῆρχον, Διότι, ὡς ἔλεγεν ὁ Μισαήλ, πολλοὶ
τῶν φοιτητῶν γινώσκοντες ὅτι μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν των
οὔτε διδακτορικὸν δίπλωμα ἐλάμβανον ἀμέσως, οὔτε λαβόντες αὐτὸ
ἠδύναντο νὰ διορισθῶσιν εἰς θέσιν τινὰ καὶ νὰ εὔρωσι πόρον ζωῆς,
ὅθεν προὔτιμων νὰ ἐγγράφωνται εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν.

Μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Ἀυτοκεφάλου τῆς Ἐκκλησίας τῆς
Ἑλλάδος καὶ τὴν ἔκδοσιν τῶν Νόμων Σ' καὶ ΣΑ'. ἐγένοντο χειρο-
τονία νέων Ἐπισκόπων ἐν Ἑλλάδι. Πρῶτος δὲ ὁ Μισαήλ Ἀπο-
στολίδης ἐκλεγείς Ἐπίσκοπος Πατρῶν καὶ Ἡλείας ἐχειροτονήθη τῇ
7 Σεπτεμβρίου 1852 ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης
παρισταμένης καὶ τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας. Ὡς Μητροπολίτης
Πατρῶν ἐξηκολούθει νὰ εἶναι καὶ μέλος τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ρι-
ζαρείου Σχολῆς, μετὰ πολλῆς τῆς στοργῆς μεριμνῶν περὶ αὐτῆς.
Μετὰ ἑννέα ἐτῶν καλὴν ποιμαντορίαν, τῇ 30 Δεκεμβρίου 1861 με-
τετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἐπὶ μικρὸν μόνον ἀρχιε-
ράτευσεν ἐνταῦθα. Τῇ 21 Μαΐου 1862 ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου
Μητροπολιτικοῦ ναοῦ «ὁ Εὐαγγελισμός», ἐξηκολούθει δ' ἐργαζό-
μενος καὶ ὡς μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ριζαρείου Σχολῆς. Τὸ
ὑστατον ὑπεγράφη ἐν τοῖς πρακτικοῖς τοῦ Συμβουλίου τῇ 10 Μαΐου
1862, αἰφνηδῶς δὲ ἀπεβίωσε τῇ 21 Ἰουλίου 1862 ἐν ἡλικίᾳ 73
ἐτῶν.

Ὁ Μητροπολίτης Θεόφιλος.—Μετὰ τὸν Μισαήλ εἰς τὴν ἀρ-
χιερατικὴν ἔδραν Ἀθηνῶν μετετέθη τῇ 8 Αὐγούστου 1862 ἐκ τῆς
ἔδρας τῆς Αἰτωλοακαρνανίας ὁ Θεόφιλος Βλαχοπαπαδόπουλος
(1862—1871). Ὁ Θεόφιλος γεννηθεὶς τῷ 1790 ἐν Πάτραις, διὰ
τῆς προστασίας τοῦ ἀειμνήστου μητροπολίτου Πατρῶν Γερμανοῦ
(†1826) εἰσήχθη μετὰ τὴν πρώτην παιδείυσίν του εἰς τὴν Πατριαρ-
χικὴν Ἀκαδημίαν ΚΠόλεως, λειτουργοῦσαν τότε ἐν τῷ προαστείῳ
Ξηροκρήνης. Χειροτονηθεὶς δὲ τῷ 1819 Διάκονος ἐπανέκαμψεν εἰς
τὴν Ἑλλάδα καὶ συμμετέσχεν ἐνεργῶς τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλληνικῆς
παλιγγενεσίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γερμανοῦ διηύθυνεν ὡς το-
ποτηρητῆς τὴν Ἐπισκοπὴν Πατρῶν. Τῷ δὲ 1852 μετὰ τὴν ψήφισιν
τοῦ Καταστατικοῦ νόμου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐχειροτο-

νήθη Ἀρχιεπίσκοπος Αἰτωλοακαρνανίας καὶ μετὰ δεκαετίαν, ὡς εἶπομεν, μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν.

Τὴν Μητρόπολιν ταύτην διόκησεν ἐπὶ ἑνδεκαετίαν ἐν ἐποχῇ μεγάλων ἐσωτερικῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν, διότι δύο μόλις μῆνας μετὰ τὴν ἐκλογὴν του ἐγένετο ἡ ἔξωσις τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος. Κατὰ τὰς ἀνωμαλίας ἐκείνας ὁ Θεόφιλος διὰ τῶν μεγάλων αὐτοῦ χριστιανικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς προσηνείας τῶν τρόπων πολλάκις ἀνεφάνη ἄγγελος εἰρήνης ἐν μέσῳ τῶν διαπληκτιζομένων. Ὅτι δὲ κατ' ἐξοχὴν αὐτὸν ἐχαροκτήρισεν ὑπῆρξεν ἡ ἀρετὴ τῆς Ἐλεημοσύνης. Ἐδαπάνα πᾶσαν αὐτοῦ πρόσδοτον πρὸς συντήρησιν πενομένων οἰκογενειῶν, κατακτίσας οὕτω τὴν γενικὴν συμπάθειαν καὶ τὸν κοινὸν σεβασμὸν, Πλὴν εὐρέθησαν ἄνθρωποι μοχθηροὶ καὶ κατάπτυστοι, οἵτινες ἀπεπειράθησαν νὰ θυπάνωσι τὴν φαινήν φυσιογνωμίαν τοῦ Ἱεράρχου διὰ κατηγοριῶν, δημοσιεύσαντες (1866) καὶ βδελυρὸν λίβελλον κατ' αὐτοῦ, ἀποκύημα ἐσχάτης κακοθηθείας. Ἀλλ' οὐδὲν ἴσχυσαν οἱ συκοφάνται.

Ὁ μητροπολίτης Θεόφιλος μετὰ δραστηριότητος εἰργάσθη καὶ ὑπὲρ τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ὡς Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ εἰδικώτερον ὑπὲρ τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν. Πολὺς δ' ἐγένετο ἐπ' αὐτοῦ λόγος ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ ἐνοριακοῦ Κλήρου, διὰ τῆς μορφώσεως καὶ τῆς ἀξιοπρεποῦς αὐτοῦ συντηρήσεως. Ἀξιοσημείωτος ὅμως προσπάθειά τις τοῦ ἐφημεριακοῦ Κλήρου Ἀθηνῶν πρὸς κοινωφελῆ δράσιν δὲν ἐπέτυχε, δυστυχῶς, ἀνακοπεῖσα ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Θεοφίλου. Ἡ προσπάθεια αὕτη συνίστατο ἐν τοῖς ἑξῆς.

Τῷ 1870 ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις «Σύναξις Πρεσβυτέρων», ἧς σκοπὸς ἦτο α) «ἡ καθίδρυσις Κυριακῶν Σχολείων πρὸς χριστιανικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν διὰ τὸ τέλος τῆς θρησκευτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ» β) ἡ βελτίωσις τοῦ κοσμοκῶν Κλήρου τὸ μὲν διὰ τῆς θεολογικῆς παιδεύσεως τῶν τέκνων αὐτοῦ (ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ), τὸ δὲ, διὰ τῆς τακτικῆς περιθάλψεως τῶν ἐν γήρατι ἢ ἀν' ἀτῶ νοσήματι περιελευσομένων ἱερέων καὶ ἐν θανάτῳ αὐτῶν, διὰ τῆς τακτικῆς βοήθειας πρὸς τὰς οἰκογενείας τῶν». Ἡ Σύναξις τῶν Πρεσβυτέρων τοιοῦτον ἐπιδιώκουσα σκοπὸν ἀπέκτησεν ἀμέσως τὴν συμπάθειαν τῆς κοινωνίας, πλεῖστοι διακεκριμένην ἐν αὐτῇ κατέχοντες θέσιν ἐνεγράφησαν εἰς αὐτὴν ὡς ἐπίτιμα μέλη, ὁ δὲ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεόφιλος τῇ 7 Ν)βρίου 1870 διὰ λαμ-

προῦ αὐτοῦ ἐγγράφου ἐνέκρινε τὸν καταρτισμὸν τῆς Συνάξεως. «Ἡ ψυχὴ μου, ἔγραφεν ὁ μητροπολίτης, εἶναι ὀλόκληρος ἐν τῷ ἔργῳ ὑμῶν, ἵνα μεταδώσῃ αὐτῷ τῆς παρεχομένης μεγάλης γενεᾶς τὴν κληρονομίαν. Ὅταν οἱ ἐν τῷ ἱερῷ προκατόχοί σας μετέδιδον πρὸς τοὺς πιστοὺς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὰς ἐχθρικὰς σφαίρας, δὲν ἐσκόπουν νὰ δημιουργήσωσιν ἡμέρας ὀκνηρᾶς ἐλευθερίας! Εἴσθε οἱ φυσικοὶ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ. Τὰ Κυριακὰ σας Σχολεῖα ἔσονται εἰσαγωγή εἰς τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν πανταχόθεν οἱ παρόντες καιροὶ περιμένουσιν ἐκ τοῦ Ἱεροῦ». Ὑπὸ αὐτάς ἐνθουσιώδεις ἐνθαρρύνσεις τοῦ Μητροπολίτου ἡ Συνάξις τῶν Πρεσβυτέρων ἤρξατο μετὰ μεγάλων ἐλπίδων τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, ἰδρῦσασα Κυριακὰ Σχολεῖα. Πρῶτον τοιοῦτο Σχολεῖον ἤρξατο λειτουργεῖν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, μετὰ δύο Κυριακὰς ἐν τῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ναοῖς. Τὴν τρίτην Κυριακὴν πάντες σχεδὸν οἱ ναοὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶχον Κυριακὸν Σχολεῖον ἐκτὸς μόνον ἐκείνων, ἐν οἷς ἐφημέριοι ἦσαν ἱερομόναχοι. Καὶ ἐν τῷ Ναῷ ἔτι τοῦ Νεκροταφείου σεβάσμιος ἐφημέριος ἴδρυσεν Κυριακὸν Σχολεῖον, χάριν τῶν περιουκούντων παιδῶν. Τὴν ἐφορείαν τῶν Σχολείων ἀνέλαβον καὶ γυναῖκες εὐσεβεῖς, μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν ἤρξαντο λειτουργοῦντα Κυριακὰ Σχολεῖα καὶ ἐν Πειραιεῖ καὶ ἐν τοῖς περιχώροις τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἐφημέριοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ καταρτίζωνται καταλλήλως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν μαθημάτων συνερχόμενοι τακτικῶς καὶ συνδιδασκόμενοι. Δυστυχῶς ὅμως οἱ ἐν Ἀθήναις ἐφημερεύοντες ἱερομόναχοι, μὴ γενόμενοι δεκτοὶ ὡς μέλη τῆς Συνάξεως τῶν Πρεσβυτέρων, πάντα ἐκίνησαν λίθον πρὸς διάλυσιν αὐτῆς. Προσεπάθησαν νὰ διαβάλωσιν αὐτὴν διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἀλλ' ἡ κοινωνία ἠῦξανε τὴν συμπάθειαν αὐτῆς πρὸς τὴν Σύναξιν τῆς ὁποίας τὰ μέλη μετὰ μείζονος ζήλου ἐπεδίδοντο εἰς τὸ θαυμάσιον ἔργον αὐτῆς. Τότε οἱ κατήγοροι τῆς Συνάξεως κατέφυγον πρὸς τὸν μητροπολίτην Θεόφιλον, παραστήσαντες αὐτὴν ὡς ἀντιπειθαρχικὴν καὶ ὑποπτον, ὃ δὲ γέρον μητροπολίτης ἔσπευσε δι' ἐγγράφου αὐτοῦ νὰ διατάξῃ τὴν διάλυσιν τῆς Συνάξεως.

Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ ἐκ τῆς διαταγῆς ταύτης τοῦ μητροπολίτου συγκίνησις καὶ ταραχὴ τῆς Ἀθηναϊκῆς Κοινωνίας. Καὶ οἱ μὲν Πρεσβύτεροι ἠγαγκάσθησαν νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ μητροπολίτου τὰ δὲ λαϊκὰ μέλη συνελθόντα τῇ 7 Μαρτίου 1871 εἰς συνεδρίαν ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ τῆς Μ. Βρετανίας συνε-

ζήτησαν διὰ μακρῶν περὶ τοῦ προκληθέντος ἐκ τῆς διαταγῆς τοῦ μητροπολίτου ζητήματος ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ, προέβησαν δὲ εἰς τὸν καταρτισμὸν Ἐπιτροπείας πρὸς συνεννόησιν μετὰ τοῦ μητροπολίτου. Ἡ Ἐπιτροπεία μεταβᾶσα πρὸς αὐτὸν δὲν κατώρθωσε νὰ μεταπείσῃ αὐτόν. Καὶ περὶ μὲν τῶν Κυριακῶν Σχολείων οὐδὲ νὰ συζητήσῃ ἠθέλησεν ὁ μητροπολίτης μετὰ τῆς Ἐπιτροπείας μόνον δὲ περὶ τοῦ Ταμείου τῶν Πρεσβυτέρων ἀντήλλαξε σκέψεις τινάς, δηλώσας ἐν τέλει ὅτι αὐτὸς ἔχει ἀρμοδιότητα νὰ κανονίσῃ τὰ περὶ τούτου καὶ ὅτι ἔλαβεν ἤδη πρόνοιαν σχετικὴν. Μὴ δυνηθεῖσα νὰ μεταπείσῃ τὸν μητροπολίτην ἡ Ἐπιτροπεία ἀπηύθυνεν αὐτῷ τῇ 21 Μαρτίου 1871 ἔγγραφον, δι' οὗ ἐξήγησε τὸν σκοπὸν τῆς ἰδρύσεως τῶν Κυριακῶν Σχολείων καὶ τοῦ ταμείου περιθάλψεως τῶν Πρεσβυτέρων. Ὁ μητροπολίτης ὁμως τῆς 23 Μαρτίου ἀπαντήσας ἠρνήθη μὲν τὴν σκοπιμότητα τῶν Κυριακῶν Σχολείων ἐδήλωσε δ' ὅτι ἔλαβεν ἡδὴ πρόνοιαν περὶ ἰδρύσεως ταμείου περιθάλψεως τῶν ἱερέων, ἐπομένως ἐθεώρει περιττὴν τὴν Σύναξιν τῶν Πρεσβυτέρων. Αἱ προφορικαὶ καὶ γραπταὶ αὐταὶ δηλώσεις τοῦ μητροπολίτου καὶ ἡ ἀπροκάλυπτος ἐπίθεσις κατὰ τῶν Κυριακῶν Σχολείων, πάντων δὲ μάλιστα ἡ ἄρνησις εἰς τοὺς λαϊκοὺς τοῦ δικαιώματος τοῦ φροντίζειν περὶ τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως τῶν παιδῶν καὶ περὶ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ Κλήρου προὑξένησαν λίαν δυσάρεστον ἐντύπωσιν. Συνεκροτήθη δὲ τῇ 30 Μαρτίου 1871 δευτέρα συνέδρια τῶν λαϊκῶν μελῶν τῆς Συνάξεως, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ, ἀνεκρινώθησαν τὰ μεταξὺ τῆς Ἐπιτροπείας καὶ μητροπολίτου προφορικῶς καὶ γραπτῶς ἀνταλλαγέντα, συνεζητήθη διὰ μακρῶν ἡ θλιβερὰ στάσις τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ἣτις ἀπεδείχθη ἐπιβλαβεστάτη διὰ τὴν θρησκευτικὴν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας κατάστασιν. Ἡ συζήτησις διεξαχθεῖσα ὑπὸ διαπρεπεστάτων ἀνδρῶν ἔθιξε τὴν ὅλην κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κράτει καὶ ἀπεφασίσθη μὲν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ αὐτὴ Ἐπιτροπεία τὰς ἐνεργείας αὐτῆς παρὰ τῇ Κυβερνήσει ἀλλὰ, δυστυχῶς, ἕνεκα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ μητροπολίτου ἡ Σύναξις τῶν Πρεσβυτέρων διελύθη ἐπὶ ἀνεπανορθώτῳ ζημίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἣτις πρώτην φορὰν εἶδε τοιοῦτο ζῶηρόν διαφέρον τῆς κοινωνίας πρὸς θρησκευτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ καὶ ἀνόρθωσιν τοῦ Κλήρου. Μετὰ τριετίαν (1875) καθ' ἣν ἀλλεπάλληλα Ὑπουργεῖα ὑπὸ τὸν Δεληγιώργην,

Κουμουνδοῦρον καὶ Βούλγαρον κατέλαβον τὴν ἀρχήν, ὁ ὑπὸ τὸν Βούλγαρον ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπουργὸς Δ. Βαλασσόπουλος εἰσήγαγεν εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον, δι' οὗ, πρὸς ἑξασφάλισιν τῆς μυσθοδοσίας τοῦ Κλήρου, ὀνειδίτετο εἰς αὐτὸν ἡ δημοτικὴ ἐκπαίδευσις. Τοιαύτη γνώμη εἶχε πολλοὺς τοὺς ὑποστηρικτὰς αὐτῆς, ἀλλὰ τὸ νομοσχέδιον τοῦ Βαλασσοπούλου προὐκάλεσεν ἀντιρροήσεις, οὐδ' ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Καὶ οὕτως ὁ Κλήρος ἔμεινεν ἐγκυριαστικὸς, παρὰ τὴν σοβαρὰν ὁμολογουμένως ὑπὲρ αὐτοῦ κίνησιν ἐπὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Θεοφίλου.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις δ' ἐπ' αὐτοῦ σπουδαῖον γεγονός συνετελέσθη, ἡ εἰς Ἀθήνας ἐκ Ρωσίας ἀνακομιδὴ τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου ΚΠόλεως Γρηγορίου Ε'. Ἦδη πολλάκις καὶ πρότερον ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ὀφειλομένης ὑπὸ τοῦ Ἔθνους ἐνδειξέως τῆς προεπούσης ἐξαιρετικῆς τιμῆς εἰς τὸν μέγαν Πατριάρχην. Τῷ 1845 λόγος ἐγένετο ἐν τῇ Βουλῇ περὶ ἀνεγέρσεως εἰς αὐτὸν μνημείου, ἀλλ' ἡ σκέψις ἐκείνη δὲν ἐπραγματοποιήθη τότε. Τῇ 10 Φεβρουαρίου 1871 ὁ μητροπολίτης Θεόφιλος καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ αἰοδίου Πατριάρχου Γ. Ἀγγελόπουλος ἐζήτησαν δι' ἀναφορᾶς αὐτῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἐκ τῆς Ὁδησοῦ μετακομιδὴν τῶν λειψάνων τοῦ Πατριάρχου. Ἡ Βουλὴ ἐνέκρινεν ὁμοθυμῶς τὴν αἴτησιν κατήρτισθη δὲ πενταμελὴς Ἐπιτροπεία ὑπὸ τοὺς Ἀρχιεπισκόπους Φθιώτιδος Καλλίνικον καὶ Ζακύνθου Νικόλαον, ἧτις μεταβάσα εἰς Ὁδησὸν τῇ 10 Ἀπριλίου 1871 παρέλαβε τὴν λάρνακα τὴν ἐγκλείουσαν τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου. Τῇ 14 Ἀπριλίου τὸ φέρον αὐτὴν ἀτμόπλοιον κατέφθασεν εἰς Πειραιᾶ, ἐν μέσῳ τῆς ἀπεριγράπτου συγκινήσεως τοῦ λαοῦ. Ἐμεινε δὲ τὸ λείψανον 11 ὅλας ἡμέρας ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου καὶ τῇ 25 μετὰ μεγάλης πομπῆς μετηνέχθη εἰς Ἀθήνας, ἀκολουθοῦμενον καὶ ὑπὸ τῶν ἐπιζώντων ἀγωνιστῶν, ὧν εἷς ἦτο καὶ ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεόφιλος, χαιρετίσας αὐτὸ διὰ προσλαλιᾶς ἐνθουσιώδους. Ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῶ, ὅπου ἀπετέθη τὸ λείψανον ἀπήγγειλεν ἀντάξιον τοῦ Πατριάρχου λόγον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου Ἀλέξανδρος Λυκούργος. Τῇ ἐπαύριον τελεσθέντος μνημοσύνου πάντων τῶν ἀγωνιστῶν ὁμίλησεν εὐφραδῶς ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Νικηφόρος Καλογεωρᾶς καὶ ἀπήγγειλε ποίημα αὐτοῦ ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος. Τῇ 29 Ἀπριλίου ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν Βασιλέων, τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς καὶ τῶν Ὑπουργῶν ὁ μητροπολίτης καὶ

ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἤνοιξαν τὴν λάρνακα καὶ συνέταξαν τὸ σχετικὸν πρωτόκολλον, ὑπογραφέν ὑπὸ τε τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν Ἀρχιερέων, εὐρέθη δὲ τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου κατὰ μέγα μέρος συγκρατούμενον. Καὶ προσωρινῶς μὲν ἀπετέθη τὸ λείψανον ἐντὸς ὑελίνης λάρνακος ἐν τῷ μικρῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου βραδύτερον δὲ ἐντὸς ὠραίας μαρμαρίνης λάρνακος ἐντὸς τοῦ νέου Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἔνθα καὶ σήμερον ἀνάκειται, ὡς πνευματικὸς θησαυρὸς ἀνεκτίμητος.

Προκόπιος α΄. Γεωργιάδης.—Τῆ 28 Ἰουλίου 1874 ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐκ τεσσάρων ἀπαρτιζομένη μελῶν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Προέδρου αὐτῆς Μητροπολίτου Θεοφίλου προέβη εἰς ἐκλογὴν διαδόχου αὐτοῦ προτείνασα τὴν μετάθεσιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας Ἀντωνίου Χαριάτου εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν. Ἄλλ' ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐνέκρινε τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Συνόδου, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι κατὰ τὸν Καταστατικὸν νόμον ἡ Σύνοδος εἶναι «πενταμελής» καὶ ὅτι, τούτου ἕνεκα, δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς τοιαύτην πρᾶξιν χωρὶς νὰ συμπληρωθῇ διὰ πέμπτου μέλους. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος προσήχθη πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς γενομένης προτάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐπεκράτησε δὲ νὰ θεωρῆται ἀπαραίτητος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μητροπολίτου ἡ συμπλήρωσις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ πέμπτου μέλους. Ἐνεκα τοῦ προκληθέντος ζητήματος ἡ ἐκλογὴ τοῦ νέου μητροπολίτου Ἀθηνῶν ἀνεβλήθη ἐπὶ τινὰς μῆνας ἕως οὗ τῆ 27 Μαΐου 1874 μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐξελέγη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μεσσηνίας *Προκόπιος Γεωργιάδης* (1874—1889). Ἄλλ' οὗτος δὲν ἐδέχετο τὸ ἀξίωμα, διότι καὶ ὑπὸ τριῶν μόνον ἐψηφίσθη καὶ ἔντονοι διετυποῦντο διαμαρτυρίαι κατὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς, ἐδέχεσε δὲ νὰ παρακαλέσῃ αὐτὸν ἐπιμόνωσ ὁ Βασιλεὺς ὅπως δεχθῇ.

Ὁ Προκόπιος Γεωργιάδης κατήγετο ἐξ Αἰγίου γεννηθεὶς τῷ 1813, δεκαοκταετῆς δὲ τὴν ἡλικίαν χειροτονηθεὶς Διάκονος ἐσπούδασε μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν Γυμνασιακῶν μαθημάτων τὴν θεολογίαν ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν αὐτοῦ ἐχορημάτισε Διδάσκαλος. Τῷ 1842 διωρίσθη Ἐφημέριος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ναῷ τῆς Βιέννης παρακολουθήσας μαθήματα καὶ ἐν τῷ ἐκεῖ Πανεπιστημίῳ, καὶ μετὰ δεκαετίαν ἐχειροτονήθη Ἀρχιεπίσκοπος Μεσσηνίας, ἐπὶ εἴκοσι καὶ δύο περίπου ἔτη θεαρέστως ποιμένας τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν ἐκεινήν.

Πρὸς τὴν καρδίαν, ἀπέριττος τοὺς τρόπους καὶ σεμνὸς τὸ ἦθος, ταπεινόφρων ὁ Προκόπιος εἴλκυε τὴν ἀγάπην καὶ τὸν σεβασμὸν πάντων, ἀλλ' ὡς μητροπολίτης Ἀθηνῶν, παρὰ τὴν ἀγαθὴν θέλησίν του, οὐδὲν γενναῖον ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ, πολλῶ μᾶλλον ὅτι τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀρχιερατείαν αὐτοῦ συνετάραξαν τὰ λεγόμενα «Σιμωνιακὰ» (1874) λίαν δὲ ἀνώμαλος ὑπῆρξε καὶ ὁ πολιτικὸς βίος τῆς Ἑλλάδος. Ἐξ ἀφορμῆς τῶν «Σιμωνιακῶν» Ἀρχιερέων ὁ μητροπολίτης Προκόπιος ὑπέστη πολλὰς ἐπιθέσεις, ἰδίως ἐκ μέρους τοῦ Ἀποστόλου Μακράκη († 1905) ὅστις ἐπὶ τοῦ Προκοπίου ἤρξατο τῆς πολυκρότου πνευματικῆς αὐτοῦ δράσεως, ἧς ἡ ἔκθεσις διαφεύγει τὰ ὄρια τῆς μετὰ χεῖρας πραγματείας καὶ ἦτις, ἐνεκα τῶν «Σιμωνιακῶν», ἀπέβη ἀντίθετος πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὑπῆρξε δὲ ὠφέλιμος αὕτη ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου.

Ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία ἐδεικνύετο ἀδιάφορος εἰ μὴ πολλάκις καὶ ἐχθρική πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἧς ἡ θέσις ἦτο οὕτω δεινὴ, ὥστε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1883 ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Προκόπιος ἐπὶ τῇ ἐνάξει τῶν ἐργασιῶν τῆς νέας Συνόδου, ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Δ. Βουλπιώτου, ἔλεγεν «ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι καὶ πολιτευόμενοι μάλιστα, οἵτινες δοξάζουσιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε ταπεινὴ ὅπως μὴ οἱ λειτουργοὶ αὐτῆς ἀναπτυσσόμενοι ἐπιδράσωσιν εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Πολιτείας». Ἀποκρούων τὴν πλάνην ταύτην καὶ τὴν δεινὴν θέσιν τῆς Ἐκκλησίας περιγράφων ὁ μητροπολίτης ἐπέλεγεν, «ἐπέστη πλέον ὁ καιρὸς, ἀναβολὴ δὲν εἰσχωρεῖ πλέον, ὁ κώδων τῆς τελευταίας κρίσεως ἐσήμανεν, ἢ θὰ ὑπάρξωμεν ἢ θὰ πέσωμεν ὀλοσχερῶς». Εἰς τὴν γοερὰν ταύτην κραυγὴν τοῦ μητροπολίτου ὁ Ὑπουργὸς ἔδωκεν ὑποσχέσεις τινὰς παρασυρθείσας ὅμως ὑπὸ τοῦ ἀνέμου. Ἀντὶ δὲ νὰ εἰσακουσθῇ ἡ Ἐκκλησία, ζητοῦσα ἐπιμόνως τὴν μόρφωσιν καὶ μισθοδοσίαν τοῦ Κλήρου, λόγος ἐγένετο ἐν τῇ Βουλῇ περὶ καταργήσεως τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων, χάριν οἰκονομίας, δὲν ἐβράδυνε δὲ ἡ Κυβέρνησις νὰ καταργήσῃ τὰς ὑφισταμένας Ἱερατικὰς Σχολὰς.

Ἀντὶ νὰ βελτιωθῇ ἐπεδεινοῦτο μᾶλλον ἢ τῆς Ἐκκλησίας κατάστασις. Ὅθεν τῷ 1887 ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Διαλησιᾶ, († 1921), ἀποσπασθέντος ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου Μακράκη, καὶ ἐτέρων ζηλωτῶν χριστιανῶν ἰδρύθη ὁ Σύλλογος τῆς «Ἀναπλάσεως» σκοπὸν ἔχων τὴν

ἀνάπλασιν μὲν τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας τὴν ὑποστήριξιν δὲ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἴδρυσις τοῦ Συλλόγου ἐχαιρετίσθη καὶ ἐπὶ πολὺ ἐσχολιάσθη ὡς γεγονός μεγάλης σπουδαιότητος, τοιοῦτο δὲ πράγματι καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη. Εὐθύς δ' ἀμέσως ἡ «Ἀνάπλασις» ὑπεκίνησε ζωηρῶς τὸ ζήτημα περὶ τῆς μορφώσεως καὶ μισθοδοσίας τοῦ Κλήρου, διατυπώσασα ἴδιον περὶ τούτου σχέδιον νόμου καὶ υποβαλοῦσα εἰς τὴν Βουλὴν, ἀλλ' ἄνευ, δυστυχῶς, ἀποτελέσματός τινος. Μάταιαι ἦσαν αἱ ἐπικλήσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Πολιτείαν ὅπως σοβαρῶς αὕτη μεριμνήσῃ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Τῇ 3 Ὀκτωβρίου 1888 ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐποιήσατο πάλιν ὁ μητροπολίτης Προκόπιος πρὸς τὸν παριστάμενον Ὑπουργὸν Δ. Βουλπιώτην θεομὴν ἔκκλησιν καὶ ἔλαβε τὴν συνήθη ἀπάντησιν ὅτι ἡ Κυβέρνησις, θὰ μεριμνήσῃ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Νέοι ναοὶ τῶν Ἀθηνῶν.—Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἐλαμπρύνετο ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῆς ἰδρύσεως νέων ναῶν, καίτοι, δυστυχῶς, ἱκανοὶ τῶν παλαιῶν ναῶν, σωζόμενοι τότε, κατὰ τὴν ρυμτομήσιν τῆς πόλεως ἢ κατεστράφησαν ἢ μετεποιήθησαν. Μετά τινα ἔτη (1852) ἐπεσκευάσθη, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς τοῦ ἁγ. Νικοδήμου, ὅστις ἐν ἔτει 1821, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἐπολιορχοῦντο ἐν τῇ Ἀκροπόλει εἶχε πάθει ἐκ βόμβας. Ὁρίσθη δὲ ὅπως ἐν αὐτῇ τελῶσι τὰ τῆς λατρείας αὐτῶν οἱ ὀρθόδοξοι Ρῶσοι. Εἶναι σήμερον καθιερωμένος εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα. Ὁσαύτως ἐπεσκευάσθη μεγαλυνοὶς ὁ ναὸς τοῦ ἁγ. Γεωργίου Καρύττη (1850) καὶ ὁ τῆς ἁγ. Εἰρήνης (1866) ὅστις ἦτο καὶ ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς Ἀθηνῶν, τῷ 1842 ἤρξατο οἰκοδομούμενος ὁ νέος Μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ «Εὐαγγελισμοῦ» ἐγκαινιασθεὶς τῷ 1862. Ἠκούετο δὲ ἐν τοῖς ναοῖς τῶν Ἀθηνῶν τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου παρὰ διαπρεπῶν κληρικῶν, ιδίως, τοῦ Νεοφύτου Βάμβα († 1855) τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, τοῦ Διονυσίου Λάτα, εἶτα ἀρχιεπισκόπου Ζακύνθου († 1894), τοῦ Ἀλεξάνδρου Λυκούργου, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ εἶτα Ἀρχιεπισκόπου Σύρου († 1882) ὡς καὶ τοῦ Ἀποστόλου Μακράκη πολλοὺς καὶ ἱκανωτάτους περὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου ἀναδείξαντος μαθητάς, οἵτινες καὶ μετὰ τὴν ρῆξιν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐξηκολούθησαν εὐδοκιμώτατα ἐργαζόμενοι εἴτε ἐν Ἀθήναις εἴτε ἀλλαχοῦ. Μεγάλως ὁσαύτως συνετέ-

λουν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἢ τε Θεολογικῆ Σχολῆ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἡ Ριζάρειος Σχολῆ διὰ τῶν καθηγητῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἀποφοιτῶντων. Ἡ δ' ἐξέψωσις τοῦ ἀξιώματος τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ἐν τῇ συντελουμένη ταύτῃ ἀναπτύξει τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὴν πρώτην θέσιν, ἣν οὗτος κατέλαβεν ἐν τῇ Ἱεραρχίᾳ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς Ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσας τοῦ Κράτους. Ὁ περὶ τῶν Ἐπισκόπων καὶ Ἐπισκοπῶν Σ' νόμος τοῦ 1852, διὰ νέας διαρρυθμίσεως τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὥρισε μίαν Μητρόπολιν, τὴν τῶν Ἀθηνῶν, δέκα Ἀρχιεπισκοπὰς τῶν πρωτευουσῶν πόλεων τῶν Νομῶν καί, πρὸς τούτοις, δέκα τρεῖς Ἐπισκοπὰς. Εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ταύτας Ἐπαρχίας προσετέθησαν καὶ αἱ τῶν προσαρτηθεισῶν νέων χωρῶν, τῆς Ἑπτανήσου, Θεσσαλίας καὶ ἐν μέρει τῆς Ἡπείρου.

Ἡ παλαιὰ κατοικία τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν ἐν τῷ Μετοχίῳ τῆς Καισαριανῆς ἐγκατελείφθη κατὰ τὴν νέαν περίοδον. Ἐπ' αὐτῆς ἐκτίσθη ὁ μεγαλοπρεπὴς Μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου· παρὰ τὸν ναὸν τῆς Παναγίας Γοργοεπηκόου, ὅστις μετωνομάσθη ναὸς τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1892 δὲν εἶχε μόνιμον κατοικίαν ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν, οὐδ' ἡ Ἱ. Σύνοδος μόνιμον αἴθουσαν συνεδριάσεων. Ἀλλ' ὁ μετὰ τὸν Προκόπιον μεγαλοπράγμων μητροπολίτης Ἀθηνῶν Γερμανὸς Καλλιγᾶς (1889—1896), κατώρθωσε ν' ἀναπληρώσῃ τὴν μεγάλην ταύτην ἀνάγκην τῆς Ἐκκλησίας.

Γερμανὸς Καλλιγᾶς. — Ὁ Γερμανὸς Καλλιγᾶς, γεννηθεὶς τῷ 1844 ἐν Κεφαλληνίᾳ, μικρὸς τὴν ἡλικίαν ἠκολούθησε τὸ ναυτικὸν στάδιον τοῦ πατρὸς του ταξειδεύων συνήθως εἰς Ρωσίαν. Παθὼν δὲ τὴν ὑγείαν, 17έτις ἤδη τὴν ἡλικίαν μετέβη εἰς τὴν νῆσον Πάτμον καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ εἰσαχθεὶς εἰς τὴν ἔνδοξον Μονὴν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου καὶ ἀσπασθεὶς τὸν μοναχικὸν βίον, εἰς ὃν ἐχειραγωγῆθη ὑπὸ τοῦ συγγενοῦς αὐτοῦ Ἡγουμένου τῆς Μονῆς Παρθενίου Καλλιγᾶ. Μετὰ τετραετίαν μεταβὰς εἰς ΚΠολιν, χειροτονημένος ἤδη Διάκονος ὢν, ὑπηρέτησεν ὡς ἐπιμελητὴς ἐν τῇ Ἐμπορικῇ Σχολῇ, εἰτ' δ' εἰσῆχθη εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης, μετὰ δὲ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του (1869) προσελήφθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σωφρονίου ὡς ἰδιαιτερός Γραμματεὺς,

ἐπὶ δεκαετίαν ὄλην διεξαγαγὼν διοικητικὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν, ἥτις μεγάλως αὐτὸν ἀνέδειξε καὶ πολυτιμοτάτην εἰς αὐτὸν πεῖραν προσεπόρισε.

Τῷ 1880 προβληθεὶς ὑπὸ τῆς Κοινότητος Μασσαλίας ὡς Ἐφημέριος, νέαν προσέλαβεν ἀνάπτυξιν, παρακολουθήσας τὸν θρησκευτικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης βίον. Μετὰ τοιαύτην δὲ σπουδαιότατην προπαρασκευὴν ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας, χειροτονηθεὶς τῇ 17 Μαρτίου 1884. Ὡς τοιοῦτος ἀνέδειξε μεγάλως ἀρετὰς καὶ πολλὰς ἰκανότητας, μετ' ἐξαιρετικῆς δὲ δραστηριότητος ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλανθρωπικὴν δρᾶσιν. Ὄθεν ἰδιαζόντως ἀπησχόλησεν αὐτὸν ἡ ἴδρυσις καὶ ὑποστήριξις διαφόρων φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων. Διὰ τῆς δράσεως δ' ἐκείνης περιφανῆ κατέλαβε θέσιν ἐν τῇ Ἱεραρχίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, πρὸς αὐτὸν δ' ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἡ Κυβέρνησις Χαριλάου Τρικούπη, ὅτε τῷ 1889 ἐχίρηνυσεν ὁ Ἀρχιερατικὸς Θρόνος Ἀθηνῶν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ μητροπολίτου Προκοπίου Γεωργιάδου καὶ κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτόν, διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ τῆς Συνόδου τοῦ προεδρεύσαντος Σύρου Μεθοδίου († 1902) καὶ τοῦ ἀναπληρώσαντος αὐτὸν Κορινθίας Σωκράτους († 1889). Τῇ 5 Ἰουλίου 1889 ἐγένετο ἡ μετὰθεσις τοῦ Γερμανοῦ εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν.

Δυστυχῶς βραχυχρόνιος ὑπῆρξεν ἡ ἀρχιερατεία αὐτοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἀδράνειαν τοῦ προκατόχου του ἡ ἐμφάνισις τοῦ νέου Πρωθιεράρχου ὑπῆρξεν εὐχάριστος ἐκπλήξις. Ἀκάματος καὶ ἀεικίνητος ἤρξατο ἀμέσως ὁ Γερμανὸς μεγαλεπήβολον σχέδιον ἐφαρμοζών, νυκτὸς καὶ ἡμέρας σκεπτόμενος καὶ ἐπινοῶν, οἷοι βιάζόμενος νὰ ἐπιτελέσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα. Εὗρεν, ὡς εἴπομεν ἐκτάκτως πενιχρὰν τὴν ἐξωτερικὴν παρίστασιν τῆς Ἐκκλησίας, στερουμένης τῆς διοικήσεως αὐτῆς ἰδίας στέγης καὶ ἰδίων Γραφείων. Ὁ Γερμανός, ἀπολαύων τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τῶν ὁμογενῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Βαλλιάνων, ἐζήτησε τὴν γενναίαν χρηματικὴν συνδρομὴν αὐτῶν πρὸς ἴδρυσιν Γραφείων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῆς Μητροπόλεως μετὰ κατοικίας τοῦ Ἀρχιερέως Ἀθηνῶν. Ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ἱερὸν χώρον τὸν συνδεδεμένον πρὸς τὴν ἱερὰν μνήμην τῆς Ἀθηναίας ὀσιομάρτυρος Φιλοθέης, καταστήσας αὐτὸν ἔδραν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῆς Μητροπόλεως. Ἀνφοδόμησε τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, περὶ αὐτὸν δὲ καθίδρυσε

τὰ Γραφεῖα τῆς Συνόδου καὶ τῆς Μητροπόλεως μετ' ἀξιοπρεποῦς κατοικίας τοῦ Ἀρχιερέως. Πολλοὶ ἀπέτρεπον τὸν Γερμανὸν ἀπὸ τῆς κατάργησεως τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου χώρου καὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν καταλοίπων τῆς παλαιᾶς Μονῆς τῆς ὁσίας Φιλοθέης, ἀλλ' ἐκεῖνος προὔτιμησεν αὐτὸν καὶ διὰ τὴν ἱστορικὴν σημασίαν τοῦ χώρου καὶ διὰ τὴν ἐγγύτητα αὐτοῦ πρὸς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. Ἀνέγραψε δ' ἐπὶ μαρμάρου καὶ τὸ ἐξῆς σχετικὸν πρὸς τὴν ὁσίαν Φιλοθέην ἐπίγραμμα, ζωνρῶς ὑπομνησκὸν αὐτὴν.

Πάλαι μὲν ὦδε Φιλοθέη σεπτὴν ἐδείματο

Μονῆν ἔθνικοῦ ἐπὶ τεμένους

νῦν δ' αὖ Γερμανὸς Ἀθηῶν μητροπολίτης

ἐκ βάθρων ἀνήγειρε τόδε Συνοδικόν.

Ἐσκόπει περαιτέρω νὰ ἰδρῦσῃ Ἐκκλησιαστικὸν τυπογραφεῖον, νοσοκομεῖον τῶν κληρικῶν, ξενοδοχεῖον διὰ τοὺς πτωχοὺς, ἔνθα ἀντιμικρᾶς ἀμοιβῆς θὰ ἠδύνατό τις νὰ τρώγῃ καὶ κοιμᾶται, καὶ πλεῖστα ἄλλα, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἐπρόφρασε μόνον νὰ κτίσῃ μεγαλοπρεπὲς καὶ εὐρυχωρότατον οἰκοδόμημα ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς Ἱεροδιδασκαλεῖον, χωρὶς νὰ προῖδῃ βεβαίως ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος θὰ κατεδέχετο ν' ἀρπάσῃ τὸ Ἱεροδιδασκαλεῖον καὶ μεταβάλῃ αὐτὸ εἰς Σχολεῖον Χωροφυλακῆς. Τὰ κτίσματα ταῦτα μέγαν αὐτὸν ἀπησχόλησαν, ἀλλὰ ταυτοχρόνως ὁ Γερμανὸς δραστηριῶς ἐπεδόθη καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Δυστυχῶς ἐν τούτῳ προσέκρουσεν εἰς λανθανούσας ἢ φανεράς τῶν κληρικῶν ἀντιδράσεις, διότι ἐζήτησε νὰ διορθώσῃ τὰ ἥθη τῶν κληρικῶν καὶ νὰ φέρῃ εἰς τάξιν τοὺς ἐν ἀταξίᾳ διατελοῦντας. Τοῦτο ἐπραξε μετὰ πολλῆς τῆς αὐστηρότητος, ἔνεκα τῆς ὁποίας πολλάκις εἰς ὑπερβολὰς ἐφαίνετο καταφθάνων. Δυσαρέσκειαί πολλαὶ καὶ ἐπιθέσεις κατ' αὐτοῦ ἀπηυθύνοντο, μετὰ πολλῆς καὶ ἀχαλινώτου δριμύτητος, συκοφανταίαι δὲ καὶ ὕβρεις ἠγωνίζοντο νὰ κατασπλώσωσι τὸν βίον τοῦ καὶ ν' ἀμαυρώσωσι τὴν φωτεινὴν φυσιογνωμίαν τοῦ. Αἱ ἐννεῦθεν δὲ ἀπορρεύσασαι θλίψεις ἐπέσπευσαν τὸ τέλος τοῦ ὑπερόχου Ἱεράρχου. Τῷ 1890 ἴδρυσεν τὸν «Ἱερὸν Σύνδεσμον» τοῦ Κλήρου, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν θρησκείας κατὰ τὰ δόγματα καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὴν ἐπιδίωξιν τῆς βελτιώσεως πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων δι' ὅλων τῶν κανονικῶν καὶ νομίμων μέσων. Ταῦτα ὥριζεν ὁ Γερμανὸς ὡς σκοπὸν τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου», μὴ προφθάσας δυστυχῶς νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν

ὀργάνωσιν ταύτην τὴν συλληφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ μεγάλην καὶ εὐρεῖαν κατεύθυνσιν. Πρὸς μόρφωσιν τοῦ Κλήρου ἐκτὸς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, ἣν ἐζήτησε θεομῶς νὰ προστατεύσῃ, καὶ ἐκτὸς τῆς ἐν Ἀθῆναις μελλούσης νὰ ιδρυθῇ Σχολῆς, ὁ Γερμανὸς προέτεινε τῇ Κυβερνήσει νὰ ιδρυθῇ ἐν ἐκάστῳ τοῦ Κράτους Νομῶ Ἱεροδιδασκαλεῖον, μεταποιουμένης μᾶς τῶν Μονῶν αὐτοῦ. Οἱ ἐκ τοιούτων Ἱεροδιδασκαλείων ἀποφοιτῶντες θὰ διωρίζοντο δημοδιδάσκαλοι μέχρι τοῦ χρόνου τῆς χειροτονίας αὐτῶν.

Ὁμολογουμένως μόνον οὕτω πως ἠδύνατο νὰ λυθῇ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ προβλήματος τῆς ἀνορθώσεως τοῦ Κλήρου, ἢ μόρφωσις αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ Γερμανὸς ταυτοχρόνως ἐσκεπτετο ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλισθῇ καὶ ἡ μισθοδοσία τοῦ Κλήρου, προσέκρουσε δὲ εἰς τὴν ἀντίθετον ἀντίληψιν τῆς Πολιτείας, ἥτις ἀντὶ νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀξιοπρεποῦς τοῦ Κλήρου συντηρήσεως προέβαινε εἰς δήμευσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας. Ὁ μητροπολίτης Γερμανὸς διεμαρτυρήθη πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ὑπουργεῖον (1894) κατὰ τῶν γενομένων ὑπ' αὐτοῦ ἀναγκαστικῶν πλειστηριασμῶν ἐκποιήσεως καὶ ἀπαλλοτριώσεως ἀκινήτων ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων πρὸς ἀπότισιν ὀφειλομένων, δῆθεν, χρεῶν πρὸς τὸ δημόσιον καὶ πρὸς τὸ τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν ταμεῖον, ἐξ ἐπιβεβλημένων εἰς τὰς Μονὰς εἰσφορῶν ὑπὲρ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν, τῶν Ἱεροκηρῶν καὶ τινῶν ὑπαλλήλων τοῦ Ὑπουργείου.

Παρατρέχοντες τὴν γενικωτέραν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας δρᾶσιν τοῦ Γερμανοῦ σημειοῦμεν ὅτι φαινὸν σημεῖον τῆς ἐν τῇ Μητροπόλει Ἀθηνῶν δράσεως αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ὑποστήριξις τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου. Ὡμίλει καὶ ἐδίδασκε πάντοτε ὁσάκις ἐλειτούργει, ἐλειτούργει δὲ συχνότατα ὁ ἀκαταπόνητος Ἱεράρχης, ἐγειρόμενος ἀπὸ τῆς 4ης πρωΐνης ὥρας καὶ διηνεκῶς κινούμενος μέχρι βαθείας νυκτός. Ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἀνιδρυθέντι μητροπολιτικῷ μεγάρῳ παρεσκεύασεν ἰδίαν αἰθούσαν ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς Βιβλιοθήκη τῆς Μητροπόλεως καὶ Σχολῆ τῶν ἱερέων. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ἐγίνοντο μαθήματα πρὸς τοὺς ἱερεῖς, πρῶτου λαμβάνοντος πάντοτε τὸν λόγον καὶ διδάσκοντος τοῦ μητροπολίτου πρὸς τὸν κληρον τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν, ἰδίως τὴν ἱεροπρέπειαν. Ἐκτὸς τῶν τακτικῶν μαθημάτων ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Μητροπόλεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ συναθροίσεων τοῦ Κλήρου διὰ διάφορα ζητήματα, ὁ μητροπολίτης

Γερμανὸς σπουδαίως ἐμερίμνησε περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ θείου λόγου ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος παρὰ τῷ λαῷ καὶ τῆς καταπολεμήσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ τοῦ παπισμοῦ. Περὶ τοὺς δέκα ἱεροκήρυκες ὁμίλουν καθ' ἡμέρας τακτὰς καὶ ἰδίως τὰς Κυριακὰς τὴν 3ην μεταμεσημβρινὴν ὥραν ἐν διαφόροις ναοῖς Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, αἱ θρησκευτικαὶ δ' ἐκεῖνα ὁμίλια ἔσχον μεγάλην ἐπιτυχίαν, συνεχισθεῖσαι καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γερμανοῦ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῆς «Ἀναπλάσεως». Θρησκευτικαὶ ὁμίλια ἐγίνοντο κατὰ Σάββατον καὶ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρείας τῶν «Φίλων τοῦ Λαοῦ», σπανιώτερον δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ «Παρνασσοῦ».

Οἱ περὶ τὴν «Ἀνάπλασιν», τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐκ τῶν πρώτων ἰδρυτῶν τοῦ Συλλόγου Κωνστ. Διαλησιμᾶ, ὁ Μιχ. Γαλανὸς καὶ ὁ νῦν Πρωτοπρεσβύτερος ἐν Πειραιεῖ Γεώργιος Μακρῆς, οἷς προσετέθη καὶ ὁ τότε μὲν Διάκονος εἶτα δ' Ἐπίσκοπος Καλαβρυτῶν καὶ Αἰγιαλείας Τιμόθεος, τῷ 1896 ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ παρὰ τὸ Ζάννειον Νοσοκομεῖον τοῦ Πειραιῶς Δημοτικοῦ Σχολείου ἴδρυσαν τὸ πρῶτον κέντρον τῶν μεταμεσημβρινῶν θρησκευτικῶν ὁμιλιῶν. ὡσαύτως δ' ἐν τοῖς ναοῖς Ἀγ. Κωνσταντίνου καὶ Ἀγ. Νικολάου. Τοιαῦτα κέντρα ἴδρυσαν καὶ ἐν διαφόροις ναοῖς τῶν Ἀθηνῶν ὅτε εἰς τοὺς πρώτους ἐκείνους κήρυκας προσετέθη ὁ Πανάρετος Δουληγέρης καὶ ἐπυκνώθη ἡ φάλαγξ αὐτῶν δι' ἑτέρων λαϊκῶν κηρύκων τοῦ θείου λόγου. Μὴ περιορισθεὶς δ' ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεῖ ὁ Σύλλογος τῆς «Ἀναπλάσεως» ἐπεξέτεινε τὸ κήρυγμα εἰς τὰς Ἐπαρχίας, αἷς περιώδευσαν ἰδίως ὁ Μιχ. Γαλανὸς καὶ ὁ Πανάρ. Δουληγέρης μετὰ μεγίστης καὶ ὅλως ἐξαιρετικῆς ἐπιτυχίας. Τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι πλεῖστοι, ἰδρύσαντες διαφόρους Συλλόγους ἢ Συνδέσμους, ὧν σπουδαιότεροι οἱ «Τρεῖς Ἱεράρχαι» καὶ ἰδίως ἡ «Ζωὴ» περὶ τὸν Ἀρχιμανδρίτην Εὐσέβιον Ματθαίουπουλον. Οὕτω δὲ ἀντιλήπτορα καὶ προστάτην ἔχον τὸν μητροπολίτην Γερμανὸν μεγίστην προσέλαβεν ἐπίδοσιν τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου ἐν Ἑλλάδι.

Ἄλλὰ, δυστυχῶς, ὅλως ἀδοκῆτως, κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς δράσεως αὐτοῦ, ὁ θερμουργὸς Ἱεράρχης, εἶτε ἐκ κακούργου ἐπιβουλής, εἶτε ἐκ στενοχωρίας, συνεπεῖα στυγερᾶς σκευωρίας καὶ ὕβρεων διὰ τῶν ἐφημερίδων, μικρὸν μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 18 Ἰανουαρίου 1896 ἐν τῷ δωματίῳ του, εἰς ὃ εἶχεν ἀποσυρθεῖ ὅπως ἀναπανθῆ

ὀλίγον μετὰ τὸ γεῦμα, εὐρέθη νεκρός, μὴ προφθάσας γὰρ πραγματοποιήσῃ ὅσα ὑπὸ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δραστηριότητος καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ζήλου ἐνεπνέετο. Τότε μόλις εἰσῆγσαν καὶ οἱ μοχθηροὶ κατήγοροι καὶ οἱ ἀπαίσιοι συκοφάνται τοῦ ἀνδρός, τότε πάντες ἐνόησαν ὁποῖαν ἀληθῶς ἐξαιρετικὴν φυσιογνωμίαν ἀπόλεσεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος.

Προκόπιος β'. Οἰκονομίδης.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μητροπολίτου Γερμανοῦ δυσχέρεια παρουσιάσθησαν πρὸς συγκρότησιν ἀπαρτίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ἐκλογὴν διαδόχου αὐτοῦ, διότι ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς Συνόδου Ἐπίσκοπος Ὑδρας καὶ Σπετσῶν Ἀρσένιος († 1906) ἀσθενῶν δὲν προσήρχετο εἰς τὰς συνεδριάσεις. Ἡ ἀσθένεια παρετάθη ἐπὶ πολὺ, ἡ δὲ Κυβέρνησις δὲν προέβαινε εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἀσθενοῦντος Ἐπισκόπου. Ὅτε δὲ μετὰ τινὰς μῆνας παρουσιάσθη τέλος ὁ Ἐπίσκοπος Ὑδρας εἰς συνεδρίαν τῆς Συνόδου καὶ προϋτάθη τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς μητροπολίτου Ἀθηνῶν, οὗτος εἶπεν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἐκλογὴ διὰ μεταθέσεως, ἐνῶ συμμετέσχε τῆς προηγουμένης μεταθέσεως τοῦ Γερμανοῦ εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν, καὶ ὅτι ἡ χηρεύουσα θέσις ἔπρεπε γὰρ πληρωθῆ διὰ χειροτονίας. Ἡ γνώμη αὕτη, ἀπηχοῖσα ἐπιθυμίαν τῆς Κυβερνήσεως περὶ ἐκλογῆς ὡς μητροπολίτου Ἀθηνῶν τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Προκοπίου Οἰκονομίδου, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῆς Συνόδου, ἀναβαλούσης τὴν ἐκλογὴν. Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν πρωθυπουργὸς μὲν ἦτο τότε ὁ Θεόδωρος Δεληγιάννης ὑπουργὸς δὲ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ὁ Δ. Πετροῖδης, οἵτινες, πρὸ τινῶν ἐτῶν ζωηρῶς διεμαρτύροντο ἐν τῇ Βουλῇ κατὰ τῶν ἐπεμβάσεων τῆς Πολιτείας εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς μητροπολίτου. Καὶ τότε μὲν ἡ ἐπέμβασις συνίστατο ἐν τῇ προσκλήσει τοῦ Β. Ἐπιτρόπου πρὸς τὴν Σύνοδον ὅπως αὕτη προβῆ εἰς τὴν ἐκλογὴν, νῦν δ' ἀναφανδὸν ἡ Κυβέρνησις ἐξήτει τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προκοπίου, κατ' ἀπαίτησιν προφανῶς καὶ τῆς Βασιλείσεως. Ἡ Σύνοδος ἀρνηθεῖσα γὰρ προβῆ εἰς τοῦτο, ἀπεφάσισε μειοψηφοῦντος τοῦ Ἐπισκόπου Ὑδρας, γὰρ μεταθέσῃ ἓνα τῶν Ἐπισκόπων εἰς τὴν χηρεύουσαν ἔδραν τοῦ μητροπολίτου. Ἀλλὰ τότε ὁ Β. Ἐπίτροπος ἐδήλωσε τῇ Συνόδῳ ὅτι δὲν δύναται γὰρ προβῆ εἰς τὴν διὰ μεταθέσεως ἐκλογὴν μητροπολίτου ἀνευ κυβερνητικῆς ἀδείας ἢ δὲ Κυβερνήσις ἐπιτρέπει καὶ θέλει τὴν διὰ χειροτονίας ἐκλογὴν, ἥτοι

τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προκοπίου Οἰκονομίδου. Τοιαύτη ἐπέμβασις προὐκάλεσε γενικὴν διαμαρτυρίαν, ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις ἀναβαλοῦσα τὴν ἐκλογὴν καὶ κατατίσασα τὴν Σύνοδον ὡς ἤθελεν, ἐπέτυχε τέλος νὰ ἐκλεγῆ μητροπολίτης Ἀθηνῶν ὁ Προκόπιος Οἰκονομίδης, χειροτονηθεὶς τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1896 μετὰ μεγάλης πομπῆς.

Οὕτως ἐγένετο ὁ Προκόπιος β'. Οἰκονομίδης (1896—1901) μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὅστις γεννηθεὶς τῷ 1837 ἐν τῷ χωρίῳ Δουμενὰ τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρύτων ἐκ πατρὸς Βασιλείου ἱερέως μητρὸς δὲ Ἑλένης, μικρὸς τὴν ἡλικίαν ἐν ἔτει 1850 ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του πρὸς τὸν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Μ. Σπηλαίου μονάζοντα συγγενῆ του ἱερομόναχον Διονύσιον ἄνδρα λόγιον καὶ εὐσεβῆ. Παρ' αὐτῷ ὁ Προκόπιος ἐμαθήτευσεν ἐπὶ πέντε ἔτη. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Ναύπλιον παρὰ τῷ θείῳ του Ἀνδρέᾳ Δημοπούλῳ, ἐφοίτησε δὲ εἰς τὸ ἐκεῖ Γυμνάσιον ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ἀπολυτήριον τῷ 1864 ἐν ἡλικίᾳ 27 ἐτῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰσήχθη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ὡς φοιτητὴς τῆς Φιλολογίας, διακούσας καὶ τὰ μαθήματα τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, μετὰ τριετίαν δὲ (1867) τῇ συστάσει τοῦ Ἐπισκόπου Κορινθίας Ἀμφιλοχίου ἀπεστάλη εἰς Μόσχαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν θεολογικῶν του σπουδῶν ἐν τῇ Πνευματικῇ Ἀκαδημίᾳ. Ἡ μεγάλη ἐπίδοσις εἰς τὰ μαθήματα καὶ ἡ χρησιμότης τοῦ ἡθους προὐκάλεσαν τὴν προσοχὴν τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀκαδημίας, οὗτινος τῇ συστάσει ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας Ἀλέξανδρος β'. ἀνέλαβε τὰς δαπάνας τῆς ὑποτροφίας τοῦ ἑλληνος σπουδαστοῦ. Κατὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τῆς Ἀκαδημίας ἐγραψεν ἐναίσιμον διατριβὴν ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς ρήσεως «ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» δημοσιευθεῖσαν ρωσιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ (1878). Ἐκ Μόσχας μετέβη εἰς Γενεύην καὶ Ἀιδελβέργην, παραμείνας ἐπὶ τριετίαν χάριν θεολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μελετῶν, ἐπανεκάμψε δὲ εἰς Ἀθήνας ἄριστα συγκεκροτημένος.

Διδάξας κατ' ἀρχὰς ὡς καθηγητὴς τῶν θρησκευτικῶν ἐν τοῖς Γυμνασίοις Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, τῇ 5 Νοεμβρίου 1880 διωρίσθη ὑφηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου, μετὰ τριετίαν διωρίσθη Α'. Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῇ 11 Δεκεμβρίου 1891 μετὰ πρότασιν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς διωρίσθη τακτικὸς Καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων καὶ προσωρινῶς τῆς Πατρολογίας καὶ τῆς Ἀπολογητικῆς. Ταῦτοχρόνως ἐδίδασκε τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα εἰς τὸν Διάδοχον Κων-

σταντίνον και τούς λοιπούς Βασιλόπαιδας. Τοιοῦτος ὦν ὁ Προκόπιος Οἰκονομίδης ἐξελέγη και ἐχειροτονήθη, ὡς εἶδομεν, μητροπολίτης Ἀθηνῶν, κατὰ τὸ μικρὸν διάστημα τῆς ποιμαντορίας του ἀναδείξας πολλὰς ἀρετάς, αἷμα δὲ και δραστηριότητα οὐ τὴν τυχοῦσαν πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι, πρὸ παντός, οἱ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου λόγοι του (1897, 1898, 1899, 1900 και 1901) ἐν οἷς ἀνέπτυξε πλήρες πρόγραμμα ἐκκλησιαστικῆς ἀνορθώσεως. Πολλοὶ τῶν μετ' αὐτὸν ψηφισθέντων νόμων και δὴ περὶ ἐνοριακοῦ Κλήρου, περὶ Γεν. Ἐκκλησ. Ταμείου, περὶ Κυριακῆς ἀργίας ὑπεδείχθησαν ὑπ' αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λόγοις. Συμπληρώσας διὰ νέας δωρεᾶς τῶν Βαλλιάνων τὴν Γερμάνειον Σχολήν, ἠγωνίσθη καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχιερατείαν του νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν αὐτὴν ὑπὸ τὸν τύπον ἱεροδιδασκαλείου, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. Ἐξέχον σημεῖον τῆς δράσεώς του ὑπῆρξεν ἡ μέριμνα περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου. Καὶ ὁ ἴδιος ἐκήρυττε και προέτρπε τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ποιμνλαχῶς δ' ἐνίσχυε τοὺς κηρύττοντας. Ἀλλί, δυστυχῶς, τὸ ἔργον τοῦ Προκοπίου διέκοψαν ἀποτόμως τὰ λεγόμενα «Ἐδαγγελικά», ἧτοι τὰ ἐκ τῆς μεταφράσεως τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν γλῶσσαν προκύψαντα ζητήματα και αἱ ἐξ αὐτῶν αἵματηραὶ συρράξεις ἐν Ἀθήναις. Τῶν «Ἐδαγγελικῶν» ἐγένετο, δυστυχῶς, ἀνίερὸς πολιτικὴ ἐκμετάλλευσις, ὃ δὲ μητροπολίτης Προκόπιος ὑπεχρεώθη νὰ ὑποβάλλῃ παραίτησιν τῇ 3 Νοεμβρίου 1901. Ἀπεσύρθη μετὰ τοῦτο ἵνα ἐφησυχάσῃ εἰς τὴν ἐν Σαλαμῖνι Μονὴν Φανερωμένης, ἀλλὰ νοσήσας σοβαρῶς μετηνέχθη εἰς Ἀθήνας και τῇ 4 Ἰουλίου 1902 ἐτελεύτησε τὸν βίον.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐν Ἀθήναις.—Ἡ ἀπόκρουσις τῆς μεταφράσεως τῶν Ἀγίων Γραφῶν εἰς τὸ ἀπλοελληνικὸν ἰδίωμα ὀφείλεται και εἰς ἄλλους μὲν λόγους σοβαροὺς ἀλλὰ και εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι Διαμαρτυρόμενοι ἱεραπόστολοι κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐχρησιμοποίησαν αὐτὰς ὡς προσηλυτευτικὸν μέσον. Ἦδη δὲ και πρὸ τοῦ καθορισμοῦ τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρωτεύουσος τοῦ Κράτους, ξένει ἱεραπόστολοι ἐλθόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἴδρυσαν ἐν Αἰγίνῃ Σχολεῖα. Τοιοῦτο Σχολεῖον ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ἱεραποστόλου Ἄρτλεϋ, ὅστις και ἀπὸ τοῦ ἀμβώνου τῶν ὀρθοδόξων ναῶν ἐκήρυττεν, ἔχων μεταξὺ τῶν ἀκου-

τῶν του, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸν Ἐπίσκοπον Ταλαντίου Νεόφυτον Μεταξᾶν. Οὗτος δὲ καὶ ὡς Ἐπίσκοπος Ἀττικῆς ἐν Ἀθήναις στενὰς εἶχε σχέσεις μετὰ τῶν ἑτεροδόξων, συμπαριστάμενος ἐν κηδείαις προτεσταντῶν ἐν ὀρθοδόξοις ναοῖς τελουμέναις. Κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Ὄθωνος, τὸ πρῶτον ἐλθόντος εἰς Ἀθήνας, ὁ Νεόφυτος ἐνδεδυμένος τὰ ἀρχιερατικὰ ἄμφια εἶχε καὶ προτεστάντας ἱεροφορεμένους ἐν τῇ συνοδείᾳ αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις ἴδρυσεν Παρθεναγωγεῖον ὁ Ἀμερικανὸς Ἰωάννης Χίλλ, μέχρι τῆς σήμερον καλῶς ἐργαζόμενον, ὡσαύτως καὶ ὁ ἕτερος Ἀμερικανὸς Ἰωνᾶς Κίγκ Σχολεῖα ἐν Σύρῳ, ἀπὸ τοῦ 1828, καὶ βραδύτερον ἐν Ἀθήναις. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Χίλλ ἐπιμελέστατα ἀπέφυγε πᾶσαν προσβολὴν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ πάντα προσηλυτισμὸν, ὁ Κίγκ κατέστησε τοῦτον κύριον σκοπὸν τῆς ἰδρύσεως Σχολείων καὶ τῆς διαδόσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐν ἀπλοελληνικῇ μεταφράσει. Ἐντεῦθεν δὲ ἠγέρθησαν ὑποψαίαι κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν Προτεσταντῶν ἰδρουμένων Σχολείων καὶ κατὰ τῶν μεταφράσεων τῶν Γραφῶν, μεγάλαι δὲ προὐκλήθησαν ἐν Ἀθήναις ἀνωμαλῖαι, τοῦ μὲν Νεοφύτου Βάμβα καὶ τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου († 1860) ὑποστηριζάντων, τοῦ δὲ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου καταπολεμήσαντος αὐτάς.

Ἐκτὸς τοῦ Κίγκ ἐπεδόθησαν εἰς προτεσταντικὴν προπαγάνδαν, ὁ Ἄρτλεϋ καὶ ὁ Χίλδνερ, πάντας δὲ ὑπερέβαλεν ὁ Ἰωνᾶς Κίγκ, ὅστις ἐν μέσαις Ἀθήναις ἀναφανδὸν ἐπετίθετο διὰ συστηματικοῦ κηρύγματος καὶ διὰ συγγραφῶν κατὰ τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος κατ' Αὐγουστον καὶ Ὀκτώβριον τοῦ 1845 κατεδίκασεν ὡς βλάσφημα διάφορα συγγράμματα αὐτοῦ. Ὁ Κίγκ κατηγορήθη καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ Δικαστήρια, ἅτινα μετὰ πολύκροτον δίκην κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς ἔξορίαν. Ἄλλὰ καὶ πάλιν οὗτος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐξηκολούθησε τὸ μάταιον τῆς διαδόσεως τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἐν αὐτῇ ἔργον. Νέα ὕβριστικὰ κατὰ τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας συγγράμματα (1863) ἠνάγκασαν τὴν Ἱερὰν Σύνοδον νὰ λάβῃ ἀπαγορευτικὰς ἀποφάσεις. Ἄλλ' ὁ Ἰωνᾶς Κίγκ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ (1865) δὲν ἔπαυσεν ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐμπεδόσεως τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἐν Ἀθήναις. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Ἕλληνας Μιχαὴλ Καλοποθάκης ἴδρυσεν ἐνταῦθα τὴν οὕτως ὑπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν «*Εὐαγγελικὴν Ἐκκλησίαν*», μεγάλην ἀναπτύξας δραστηριότητα. Ἄλλὰ σπουδαίως ἀντέδρασαν κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν «*Εὐαγγελικῶν*» γενικῶς οἱ περὶ τὴν «*Ἀνάπλασιν*» ἰδίως, βοηθοῦντες

καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ «Εὐαγγελικὴ Ἐκκλησία» ἐνισχύθη τελευταίως μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν συμφορὰν, διὰ προσφύγων Ἑλλήνων Διαμαρτυρομένων, ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐγκαταστάτων. Τὸ θρησκευτικὸν αὐτῶν κέντρον εὑρηται ἔναντι τῆς πύλης τοῦ Ἀδριανοῦ, δημοσιεύουσι δὲ καὶ μηνιαῖον περιοδικόν, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἀνατολικὸς Ἀστήρ». Τ' ἀποτελέσματα τῆς προτεσταντικῆς προπαγάνδας ὑπῆρξαν ἀσήμαντα.

Οἱ Λατῖνοι ἐν Ἀθήναις. — Τοιαῦτ' ἀποτελέσματα ἔσχεν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἡ λατινικὴ προπαγάνδα, καίτοι ἐνισχυθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς αὐθαίρετως ἐγκατασταθείσης ἐνταῦθα λατινικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Κατὰ τὰς διεθνεῖς συμβάσεις, Λατῖνοι Ἐπίσκοποι ἠδύναντο νὰ διαμένωσιν ἐν Νάξῳ, Θήρῳ, Σύρῳ καὶ Τήνῳ, ἐν Κερκύρῳ καὶ ἐν Ζακύνθῳ. Ἀλλὰ τῷ 1834 ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου ΙΣΤ' (1831-1846) διορίσθη Ἀποστολικὸς Delegatus ἐν Ἑλλάδι ὁ ἐν Σύρῳ Ἐπίσκοπος Aloisio Blancis, ὡς τοιοῦτον δὲ ἀνεγνώρισεν αὐτὸν καὶ ἡ Κυβέρνησις, δικαιούμενον ν' ἀσκήσῃ ἐποπτεῖαν καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχει Λατῖνος Ἐπίσκοπος. Τὸ αὐτὸ δικαίωμα ἀνεγνώρισεν ἡ Κυβέρνησις, κατ' αἴτησιν τοῦ Πάπα, καὶ εἰς τὸν διάδοχον τοῦ εἰρημένου Ἐπισκόπου Σύρου. Ἀμφότεροι δὲ οὔτοι ὡς Delegati τοῦ Πάπα διέμενον καὶ ἐν Ἀθήναις πολλάκις. Τῇ 20 Ἀπριλίῳ 1853 διὰ Β. Διατάγματος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνεγνωρίσθη ὁ ἐν Σύρῳ Λατῖνος Ἐπίσκοπος Ἰωσήφ Ἀλβέρτης «ὡς πεφορτισμένος τὰ ἐπισκοπικὰ καθήκοντα» εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἐν οἷς δὲν ὑπάρχουσι Λατῖνοι Ἐπίσκοποι. Τῇ δὲ 31 Μαΐου 1860 ἐψηφίσθη νόμος διατάσων ὅτι «ὁ διὰ τοῦ ἀρθροῦ κγ' τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῆς 9 Ἰουλίου 1852, ὀριζόμενος τύπος ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ λοιποὺς κληρικοὺς τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας». Ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος οὐδέποτε ἐφηρμώσθη.

Τῇ 6 Μαΐου 1874 ὁ Ἰωάννης Μαραγκὸς ἀνεγνωρίσθη διὰ Β. Διατάγματος Λατῖνος Ἐπίσκοπος Τήνου, ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τοῦ Πάπα Πίου Θ' (1846—1878) διορίσθη Ἀποστολικὸς Delegatus, ἐξεδόθη τῇ 13 Ἰουλίου ἕτερον Β. Διάταγμα, δι' οὗ ὁ Λατῖνος Ἐπίσκοπος Τήνου Ἰωάννης Μαραγκὸς ἀνεγνωρίσθη «ἐπιφορτισμένος τὰ ἐπισκοπικὰ καθήκοντα δι' ἐκεῖνα τὰ μέρη (τῆς Ἑλλάδος) εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουσι τῆς αὐτῆς δυτικῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας Ἐπίσκοποι, ἀντὶ τοῦ πῶς μὲν τοιοῦτου . . . ἐσχάτως δὲ παραιτηθέντος ἐν Σύρῳ

Ἐπισκόπου Ἰωσήφ Μαρία Ἀλβέρτη». Οὐχ ἦττον ὁ Ἰωάννης Μα-
ραγκὸς ἐγκαθιδρύθη ὀριστικῶς ἐν Ἀθήναις τῷ 1874, μετὰ δὲ τὴν
πάροδον ἐνὸς ἔτους ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθη-
νῶν! Ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠρηθήτη τὴν συγκατάθεσιν αὐτῆς,
δὲν ἠθέλησεν ὅμως ν' ἀπομακρύνῃ τὸν παρὰ νόμῳ ἐγκαθιδροθέντα
Λατῖνον Ἀρχιεπίσκοπον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαραγκοῦ ἐγκαθιδρύθη ἐν Ἀθήναις ὁ
τέως Νάξου Ζαφίνος ὡς «Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν», ἕως οὗ ὁ Πά-
πας Ρώμης Λέων ΙΓ' (1878—1903) τῷ 1895 διώρισεν ἀπ' εὐθείας
καὶ ἄνευ οἰασδήποτε εἰδήσεως καὶ συγκαταθέσεως τῆς ἑλληνικῆς
Κυβερνήσεως Ἀρχιεπίσκοπον ἐν Ἀθήναις τὸν Δεάγγελον, ὃν ὑπὸ
τὴν ιδιότητα ταύτην διεδέχθη τῷ 1911 ὁ Γάλλος Ἀσσομοιονιστὴς
Λουδοβίκος Petit († 1927), παραιτηθεὶς ἐν ἔτει 1926 καὶ μετὰ
μικρὸν (1927) ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ ἑλλήνος τὴν καταγωγὴν
Ἐπισκόπου τῶν Λατίνων Ἰ. Φιλιππούση.

Οὕτω λοιπὸν ἐδημιουργήθη ἡ λατινικὴ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν,
παραμένουσι δὲ νεκρὸν γράμμα καὶ διεθνεῖς συμβάσεις καὶ νόμοι
τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἀλλὰ καὶ αἱ λατινικαὶ Σχολαί, αἱ ἰδρυ-
θεῖσαι ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ, μένουσιν ἄνευ ἐποπτείας τοῦ Κρά-
τους, προκαλοῦσι δὲ ἐκάστοτε ζητήματα ἐξ ἀποπειρῶν προσηλυτι-
σμοῦ τῶν μαθητευομένων. Τῷ 1890 ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις καὶ τὸ
Λεόντιον Λύκειον ὑπὸ τοῦ Πάπα Λέοντος ΙΓ'. Τελευταίως δὲ μετὰ
τὴν Μικρασιατικὴν συμφορὰν, ἐγκαθιδρύθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ
Ἕλληνες Οὐνῖται ὑπὸ τὸν ἐκ Σύρου Ἑλληνα Ἐπίσκοπον Θεοδο-
ρουπόλεως Γεώργιον Χαλαβατζῆν, μεγάλαί δὲ προὐκλήθησαν ἐκ
τῶν προσηλυτευτικῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν ἀνωμαλία.

Ὁ μητροπολίτης Θεόκλητος — Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ
Προκοπίου ὁ Ἀρχιερατικὸς θρόνος Ἀθηνῶν παρέμεινε κενὸς ἐπὶ ἐν
ἔτος, συμπληρωθείσης τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ πέμπτου μέλους. Ὁ
προεδρεύων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Ἐπίσκοπος Μονεμβασίας καὶ Λα-
κεδαίμονος Θεόκλητος κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς τῇ 4
Νοεμβρίου 1902 ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησια-
στικῶν Α. Μομφεράτου ὑπέδειξε τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας, το-
νίσας ἰδίως, κατὰ τὰ πολλάκις ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ἀναπτυχθέντα,
τὴν σημασίαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ Γεν. Ἐκκλησ. Ταμείου, περὶ οὗ πρὸ
ἑπταετίας εἶχε παρασκευασθεῖ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ Δ. Πετρίδου

σχετικὸν Νομοσχέδιον. Ὁ Α. Μομφερράτος ἀποδεχόμενος τὰς ὑποδείξεις τοῦ προεδρεύοντος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐπλειοδότησεν εἰς ὑποσχέσεις ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας. Αὐθημερὸν δὲ συνεδριάσασα ἡ Ἱερὰ Σύνοδος προέτεινε τὴν μετάθεσιν τοῦ προεδρεύοντος εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν, ἐγκριθεῖσαν ὑπὸ τῆς Πολιτείας.

Ὁ νέος μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεόκλητος ἐγεννήθη ἐν Τριπόλει τῷ 1847, ἐξ οἰκογενείας, καταγομένης ἐκ Σουλίου τῆς Ἠπείρου. Μετὰ τὰς προκαταρκτικὰς του σπουδὰς ἐφοίτησεν εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, εἶτα δὲ διωρίσθη Διευθυντῆς τῆς ἐν Τριπόλει Ἱερατικῆς Σχολῆς, μεταβὰς ἐπὶ μικρὸν καὶ εἰς Γερμανίαν. Ἐν τῇ θέσει ταύτῃ μεγάλως ἠυδοκίμησεν, ἀναπτύξας δραστηριότητα καὶ ζῆλον. Κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1892 ἐξελέγη καὶ ἐχειροτονήθη Ἐπίσκοπος Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης καταλαβὼν ἐπιφανῆ θέσιν μεταξύ τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς ποιμαντικῆς αὐτοῦ δράσεως, ἔνεκα τῆς ὁποίας μετὰ δεκαετίαν προήχθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν.

Ὡς μητροπολίτης Ἀθηνῶν ὁ Θεόκλητος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Γεν. Ἐκκλησι. Ταμείου. Κατάλληλος δ' εὐκαιρία πρὸς ἔκδοσιν σχετικῶν νόμων παρουσιάσθη κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1909, ὑπουργοῦντος τοῦ Α. Εὐταξίου. Οἱ δύο τότε ἐκδοθέντες νόμοι ὁ περὶ Ἐνοριῶν καὶ Ἐνοριακοῦ Κλήρου καὶ ὁ περὶ Γεν. Ἐκκλησι. Ταμείου, ἀπετέλεσαν σταθμὸν σημαντικὸν ἐν τῇ νεωτέρῃ ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ μητροπολίτης Θεόκλητος μετὰ σθένους ὑπεστήριξε τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας ἐναντίον τῆς Πολιτείας, ὅτε ἡ τελευταία αὕτη ἠρνήθη (1905-6) νὰ ἐπικυρώσῃ καθαιρετικὴν τινα δικαστικὴν ἀπόφασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, συνετέλεσε δὲ εἰς τὴν πλήρωσιν πολλῶν Ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν, ἀπὸ ἐτῶν χηρευσῶν. Τὴν προσήκουσαν ἐτήρησε στάσιν καὶ ἐν ἄλλοις ζητήμασιν, ἰδίως ἐν τῷ ζητήματι τοῦ διορισμοῦ ψαλτῶν καὶ νεωκόρων, λυθέντι ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας (1907-9).

Ἡ Ἑλλὰς πολιτικῶς καὶ ἐθνικῶς ἐδοξάσθη καὶ ἐμεγαλύνθη διὰ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων τοῦ 1912 καὶ 1913, ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία ἐφαίνετο παραγκωνιζομένη μὲν ὑπὸ τῆς Πολιτείας μὴ τολμῶσα δὲ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνόρθωσιν ἑαυτῆς. Ἐκ πρωτοβουλίας δὲ ἐκτὸς τῆς Συνόδου εὐρισκομένων Ἱεραρχῶν, ὑπογραψάντων τῇ 20 Ἰανουαρίου 1914 ὑπόμνημα πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ τὴν Κυβέρνησιν, ἤρξατο κίνησις πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν

νόμων, τὴν κίνησιν δ' ἐκείνην υἰοθετήσας ὁ μητροπολίτης Θεόκλητος προήδρευσε μεγάλης Ἐπιτροπῆς ἐξ Ἱεραρχῶν καὶ λαϊκῶν θεολόγων καὶ κανονολόγων, ἧτις ἐπὶ μακρὸν ἐργασθεῖσα ἐξεπόνθησε διάφορα σχέδια νόμων (1914), μὴ τεθέντα ὅμως εἰς ἐφαρμογὴν.

Ἐσωτερικὴ ἀνωμαλία.— Δυστυχῶς δὲ κατὰ τὴν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ παγκοσμίου πολέμου προκληθεῖσαν μεγίστην ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἀνωμαλίαν τῆς Ἑλλάδος παρεσύρθη καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἐπεδείνωσε δὲ τὴν κατάστασιν τὸ γνωστὸν πολιτικὸν «ἀνάθεμα» (1916), οὗτινος εἰς ἄκρον θλιβεραὶ ὑπῆρξαν αἱ συνέπειαι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐπικρατήσασα καὶ ἐν Ἀθήναις Ἐπανάστασις τῆς Θεσσαλονίκης ἀπεμάκρυνε τὸν μητροπολίτην Θεόκλητον τοῦ θρόνου, τὸ δὲ Εἰδικὸν Ἀνώτατον Ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον καθήρσεν αὐτὸν (1917). Τὸ αὐτὸ Δικαστήριον ἐπέβαλε τὴν ποινὴν τῆς καθαιρέσεως καὶ εἰς ἕτερον Ἀρχιερέα, ἄλλους δ' Ἀρχιερεῖς ἐκήρυξεν ἐκπτώτους τῶν θρόνων των, ἢ ὑπέβαλεν ὑπὸ ἀργίαν. Οὕτω παρήχθη εἰς ἄκρον δυσάρεστος κατάστασις, καὶ λίαν ἐπικίνδυνος ἐσωτερικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀνωμαλία, ὃ δὲ καθαιρεθεὶς μητροπολίτης Θεόκλητος ἀπεμακρύνθη τῆς ἕδρας του διαμαρτυρούμενος.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ 1918 εὗρε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος τεταραγμένην ἐκ τῶν γεγονότων τούτων. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος συγκεκοτημένη ἀριστίνδην, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νόμου 792 τοῦ 1917, ἐκ τῶν ἐπισκόπων Θεσσαλιώτιδος Εὐθυμίου, Σύρου Ἀθανασίου, Χαλκίδος Χρυσάνθου, Φθιώτιδος Ἰακώβου, Γυθείου Διονυσίου τῇ 28 Φεβρουαρίου προέτεινε τρεῖς ὑποψηφίους διὰ τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Ἀθηνῶν, τὸν ἀρχιμανδρίτην Χρυσόστομον Παπαδόπουλον Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Διευθυντὴν τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιολογίας, παμψηφεί, τὸν τότε μητροπολίτην Κιτίου Μελέτιον Μεταξάκη, διὰ ψήφων τεσσάρων καὶ τὸν ἀρχιμ. Ἰάκωβον Βατοπαιδινὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου ἐν Μόσχᾳ. Ἡ Κυβέρνησις προέκρινε τὸν δεῦτερον, εὐρισκόμενον κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐν Ἀθήναις. Τῇ 7 Μαρτίου 1918 ἐξεδόθη τὸ Β. Διάταγμα τῆς ἐγκρίσεως, αὐθημερὸν ἐγένετο τὸ μήνυμα καὶ τῇ ὑστεραίᾳ, 8 Μαρτίου ἡ ἐπίσημος ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῶ ἐνθρόνισις. Καὶ ἤρξατο μὲν ὁ μητροπολίτης Μελέτιος τῆς δράσεως αὐτοῦ, ἐνίσχυσε τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, ἔδρυσεν διὰ τοῦ «Ἱεροῦ Συνδέσμου» τὴν «Στέγην τῆς Ἐκκλησίας», χάριν τῶν ὀρφανῶν, καὶ τὰ φιλόπτωχα Ταμεῖα,

ἀνέλαβε περιοδείας οὐ μόνον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ μέχρις Ἀμερικῆς, ἀλλ' αἱ ἐκλογαὶ τῆς 1 Νοεμβρίου 1920 ἀπεμάκρυναν αὐτόν, χαρακτηρισθέντα ὡς ἐκλεκτὸν τῆς ἡττηθείσης κατὰ τὰς ἐκλογὰς πολιτικῆς μερίδος. Οὕτως ἦσαν τεταραγμένα καὶ συγκεχυμένα τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα.

Δι' ἀπλοῦ Β. Διατάγματος τῆ 16 Νοεμβρίου 1920 ἐκηρύχθησαν ἄκυροι αἱ ἀποφάσεις τοῦ Ἀνωτέρου Ἐκκλησι. Δικαστηρίου, ἄνευ νέας δικαστικῆς ἀποφάσεως, καὶ ἀπεμακρύνθη μὲν ὁ Μελέτιος διὰ τοῦ Διατάγματος ἐκείνου ἐπανήλθον δὲ εἰς τὰς θέσεις των καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ ὑπὸ καθάρσειν διατελοῦντες Ἀρχιερεῖς. Καὶ συνεκλήθη μὲν ὕστερον ἡ Ἱεραρχία διὰ Β. Διατάγματος τῆς 28 Νοεμβρίου 1920 εἰς συνέλευσιν, κατὰ πλειοψηφίαν κηρύξασα ἄκυρον καὶ ἀντικανονικὸν τὸ Ἀνώτερον Ἐκκλησιαστικὸν Δικαστήριον (17 Δεκεμβρίου 1920), ἀλλὰ δὲν εὐρέθησαν πάντες οἱ Ἱεράρχαι σύμφωνα πρὸς κανονικὴν ἄρσιν τῶν προκυψασῶν δυσχερειῶν ἐκ τῆς ἄνευ προηγουμένης δικαστικῆς ἀποφάσεως Μείζονος Συνόδου ἀναθεωρήσεως τῶν ἀποφάσεων τοῦ Δικαστηρίου ἐκείνου. Ὁ μητροπολίτης Μελέτιος διαμαρτυρηθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Ἀμερικὴν, ἐζήτησε δὲ ν' ἀσκήσῃ ἐπὶ τῶν ἐκεῖ ἐλληνικῶν παροικιῶν ποιμαντικὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἡ ἐν Ἀθήναις πενταμελὴς Σύνοδος, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Θεοκλήτου, ὑπέβαλεν αὐτὸν ἀναπολόγητον ὑπὸ καθάρσειν, ἀνακληθεῖσαν ὕστερον ὡς ἀνύπαρκτον, πολλῶ μᾶλλον ὅτι ὁ Μελέτιος ἐξελέγη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ὁ δὲ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Φώτιος (†1926) ἐπισκεφθεὶς τὰς Ἀθήνας διὰ τοὺς γάμους τοῦ Διαδόχου τοῦ Βασιλέως Ρουμανίας μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης τῆς Ἑλλάδος Ἑλένης, συνετέλεσε, πρὸς τοὺς ἄλλοις, καὶ εἰς τὸν «κανονισμόν» (ἀνακήρυξιν ὡς ἀγίου) τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Κηρύλλου Γρηγορίου Ε'. Τὰς ἀπεριγράπτους ἐκείνας δυσχερείας εἰς ἃς ἐνεπλάκη ἡ Ἐκκλησία ἐπηύξησεν ἡ ἐλληνικὴ Πολιτεία, ἀρξαμένη τότε (1921) καὶ τῆς διὰ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου ἀπαλλοτριώσεως καὶ δημεύσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας καὶ διαλύσασα τὴν συνελθοῦσαν (1922) πρὸς διαμαρτυρίαν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος!

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1922, ἐν μέσῳ τῆς ὑπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπομακρύνσεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου παραχθείσης νέας ἀπεριγράπτου πολιτικῆς συστροφῆς, ὁ μητροπολίτης Θεοκλήτος ἀπεμακρύνθη πάλιν ὡς καθηρημένος, διὰ Νομοθετικοῦ δὲ Διατάγματος τῆς 16 Νοεμβρίου 1922 ἐπανήλθεν ἐν ἰσχύϊ ὁ νόμος 792

τοῦ 1917 περὶ ἀριστίνδην καταρτισμοῦ τῆς Συνόδου καὶ δια Νομ. Διατάγματος τῆς 3 Δεκεμβρίου 1922 κατηγγήθη τὸ Β. Διάταγμα τῆς 16 Νοεμβρίου 1920. Ὡσαύτως διὰ Β. Διατάγματος τῆς 3 Δεκεμβρίου 1922, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Νομ. Διατάγματος τῆς 16 Νοεμβρίου 1922, ἐγένοντο μὲν δεκταὶ αἱ παραιτήσεις Συνοδικῶν τινῶν τῆς πενταμελοῦς Συνόδου, ἄλλοι δὲ ἀπηλλάγησαν τῶν συνοδικῶν αὐτῶν καθηκόντων, κατηρίσθη δὲ ἡ νέα πενταμελής Σύνοδος ἐκ τῶν μητροπολιτῶν Θεσσαλιώτιδος Εὐθύμιου, Σύρου Ἀθανασίου, Δημητριάδος Γερμανοῦ, Ναυπακτίας Ἀμβροσίου καὶ Τρίκκης Πολυκάρπου, ἣτις προέβη εἰς τὴν πλήρωσιν ὀκτὼ χηρευσῶν Ἀρχιερατικῶν ἑδρῶν. Διὰ Νομ. Διατάγματος τῆς 27 Δεκεμβρίου 1922 συνεκλήθη Μείζων Σύνοδος ἐκ δέκα ὀκτὼ Ἀρχιερέων τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἣτις συνελθοῦσα τῇ 30 Δεκεμβρίου 1922 ἀνεθεώρησε τὰς ἀποφάσεις τοῦ Εἰδικοῦ Ἀνωτάτου Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαστηρίου καὶ πάντας μὲν τοὺς Ἀρχιερεῖς ἀποκατέστησεν εἰς τὰς ἑδρας αὐτῶν καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν, τὸν δὲ μητροπολίτην Θεόκλητον μόνον εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὴν ἑδραν. Ὁ γηραιὸς Θεόκλητος δὲν διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης.

Εἰρήνευσις τῆς Ἐκκλησίας. — Ἡ ἀρχιερατικὴ ἑδρα Ἀθηνῶν δὲν ἐπληρώθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Μείζονος Συνόδου, ἀλλὰ μετὰ πάροδον δύο σχεδὸν μηνῶν, καθ' οὓς διημφισβήτησαν αὐτὴν δύο μητροπολίται, ὁ εἷς μὲν ὡς ὑποψήφιος τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ ἕτερος δὲ ὡς ὑποψήφιος τῆς Κυβερνήσεως. Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας προεβλήθη ὑπὸ πολλῶν καὶ ἰδίως ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἡ ὑποψηφιότης τοῦ νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, ὅστις, προταθεὶς ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μετὰ δύο ἐτέρων ἀρχιμανδριτῶν, ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 8 Μαρτίου 1923 καὶ ἐγκριθεὶς διὰ Β. Δ. ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἐχειροτονήθη τῇ 10 Μαρτίου. Ἐκ τῶν πρώτων ἐξέφρασε τὴν χαρὰν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ ταύτῃ ὁ πρῶν Ἀθηνῶν Θεόκλητος, ὅθεν ὁ νέος Ἀρχιερεὺς, μετὰ τῶν Συνοδικῶν μελῶν ἐπεσεκέφθη αὐτόν, ἀποδόσαντα τὴν ἐπίσκεψιν. Μερίμνη δὲ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὁ πρῶν Ἀθηνῶν διαμένει ἐν τῇ Μονῇ Ἀσωμάτων Πετρακῆ, ἀπολαύων πάσης δυνατῆς περιθάλψεως. Μετὰ τινος ἑβδομάδας ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου Ἀρχιεπισκόπου, διὰ Β. Διατάγματος τῆς 31 Μαρτίου 1923, συνῆλθεν ἐπίσημως ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκ-

κλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὴν πρώτην δὲ αὐτῆς συνεδρίαν, τῇ 3 Ἀπριλίου 1923, ἐξέδωκε ψήφισμα κυροῦν τὴν ἐπελθούσαν λύσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ ψηφίσματι, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐλέγετο, «*Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι συνηθροισμένη, πρὸς ἐξέτασιν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καὶ ἐκπροσωποῦσα τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, εὐχαριστίαν καὶ αἶνον ἀναπέμπει πρὸς τὴν Σωτῆρα τῆς εἰρήνης Χριστὸν τὸν Θεόν, ἐπὶ τῇ θείᾳ συνάρσει καὶ εὐδοκίᾳ ἐπελθούσῃ ἐκκλησιαστικῇ εἰρηνεύσει.*»

Οὕτως ἐπρωτανεύθη τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἡ εἰρήνη, τὸ γεγονός δὲ τοῦτο ὑπῆρξεν ἀφετηρία τῆς τελευταίας περιόδου τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας Ἀθηνῶν ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Διότι ὁ νέος Ἀρχιεπίσκοπος ἐπεδίωξε τὴν ὀξυκίνη ἀναθεώρησιν τῶν περὶ τῆς Ἐκκλησίας πολιτικῶν νόμων ὅπως αὕτη ἀποκτήσῃ τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῆς, πολλῶ μᾶλλον ὅτι ἡ πανίσχυρος τότε Ἐπανάστασις τοῦ 1922 προὐκάλεσε σοβαρὸν ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, ἀποπειραθεῖσα νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἀπέκρουσεν ἐντόνως τὴν ἐπέμβασιν ἐκείνην, βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ ἄλλων Ἱεραρχῶν, ἠνάγκασε τὴν Ἐπανάστασιν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ νὰ συγκαλέσῃ τὴν Ἱεραρχίαν εἰς συνέλευσιν πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Καταστατικοῦ Νόμου. Διὰ Β. Διατάγματος τῆς 17 Δεκεμβρίου 1923 συνῆλθε τὸ β'. ἐπισήμως ἡ Ἱεραρχία, ἀναλαβοῦσα τὴν πλήρη καὶ ὀξυκίνη ἀναθεώρησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς νομοθεσίας. Ἡ Πολιτεία ἐπεκύρωσε τὸν νέον Ἐνοριακὸν Νόμον (27 Δεκεμβρίου 1923) καὶ τὸν νέον Καταστατικὸν Νόμον (31 Δεκεμβρίου 1923), ἀπορρυσάνας ἐκ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τῆς Ἱεραρχίας, ἣτις ἐν διαγγέλματι αὐτῆς πρὸς τὸν λαὸν (1 Ἰανουαρίου 1924) ἐχαρακτήριζε τὴν ἐπελθούσαν μεταβολὴν ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας ὡς «*μέγα καὶ μοναδικὸν γεγονός ἐν τῇ ἐνενηκονταετεί ἱστορίᾳ τῆς Ἀυτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.*» Τὸ γεγονός ἀνηγγέλθη ἐπισήμως πρὸς τε τὸ Οἰκουμενικὸν καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ Πατριαρχεῖα, ἐπευλογήσαντα τὰ τελεσθέντα, θείᾳ χάριτι, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ αὐτῆς συνεδρίαν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (2 Ἰανουαρίου 1924) ἐξέφρασε πρὸς τὸν Πρόεδρον αὐτῆς «*τὰ εἰλικρινῆ συγκαρητήρια, τὰς ζωηρὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ τὴν ὄντως σθεναρὰν καὶ ἀξιοπρεπεστάτην*

στάσιν, ἦν οἷτος. ἐτήρησε, προασπίσας ἀποτελεσματικῶς τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ ἀναφρὲν τελευταίως ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα».

Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν.—Μὴ εἰσερχόμενοι εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς περιόδου ταύτης τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν, ἐκφευγούσης τὰ ὄρια τῆς μετὰ χειρας πραγματείας, σημειοῦμεν μόνον μεταβολὰς τινὰς ἐπελθούσας κατ' αὐτήν, σχετικὰς πρὸς τὴν θέσιν καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιερέως Ἀθηνῶν, προσλαβόντος τὸν τίτλον τοῦ «Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος». Ἦδη ἐν ἔτει 1899, γενομένης νέας διοικητικῆς διαρρέσεως τοῦ Κράτους, ὠρίσθησαν διὰ νόμου τριάκοντα δύο ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι, κατὰ δὲ τὸ γ' ἄρθρον τοῦ νόμου ἐκείνου, ἐξαιρέσει τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, πάντες οἱ λοιποὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Ἀρχιερεῖς ἔμελλον νὰ τιτλοφορῶνται ἐφεξῆς Ἐπίσκοποι. Μετὰ πάροδον ὅμως εἴκοσι καὶ δύο ἐτῶν, διὰ τοῦ νόμου 2891 ἀπὸ 29 Ἰουλίου 1922 «Περὶ περιθάλψεως ἀποχωρούντων ἐκ τῶν οἰκείων θρόνων Ἐπισκόπων καὶ ὀνομασίας Ἐπισκοπῶν καὶ Ἐπισκόπων», ψηφισθέντος ὑπὸ τῆς Γ' Ἐθνοσυνελεύσεως τοῦ 1922, ἀπενεμήθη εἰς πάντας ἀνεξαίρετως τοὺς Ἀρχιερεῖς ὁ τίτλος τοῦ Μητροπολίτου, ἰδρυθείσης ἐν τῷ μεταξὺ καὶ τριακοστῆς τρίτης Μητροπόλεως, πρὸς διάκρισιν δὲ τοῦ Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν λοιπῶν Μητροπολιτῶν, οὗτος ἐπιτιμορήθη, ὡς εἶχε προτείνει ἤδη καὶ ἡ μεγάλη Νομοπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ 1914, «Μακαριώτατος Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὑπέρτιμος καὶ ἑξάρχος πάσης Ἑλλάδος». Ἐὰν διὰ τὸν Ἀθηνῶν κατηργεῖτο ὁ τίτλος τοῦ Μητροπολίτου καὶ παρέμενε μόνον ὁ τίτλος τοῦ Ἐξάρχου, ἠδύνατο νὰ δικαιολογηθῆ ἢ προσαγόρευσις τοῦ «Μακαριωτάτου». Ἀλλὰ ταύτην μὲν τὴν προσαγόρευσιν φέρουσι μόνον Πρόεδροι τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, Ἀρχιεπίσκοποι καὶ Πατριάρχαι, ὁ δὲ τίτλος τοῦ Ἐξάρχου δὲν ἀρμόζει, κυρίως εἰπεῖν, εἰς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας Πρόεδρον.

Τὸν τίτλον «ὑπέρτιμος καὶ ἑξάρχος πάσης Ἑλλάδος» ἔφερον, ὡς εἶδομεν, ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ὡς ἀπλοῦς Μητροπολίτης τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς Πρόεδρον Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας προσήκει, κατὰ τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ τίτλος Ἀρχιεπισκόπου ἢ Πατριάρχου, ἐφ' ὅσον δὲ πάντες οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος προσηγορεύθησάν Μητροπολίται, ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν, χάριν τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν

Προέδρων τῶν λοιπῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ὧν ὁ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ρουμανίας ἐκτὸς τοῦ τίτλου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, (Ἀρχιεπίσκοπος Ἰπείου, Ἀρχιεπίσκοπος Οὐγγροβλαχίας) προσέλιβον ἐσχάτως καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου, ὁμοίως τοῖς λοιποῖς Πατριάρχαις καὶ δὴ τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης), καὶ χάριν τῆς κανονικῆς ἀκριβείας, ἀποφάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐγκριθεῖσῃ καὶ ὑπὸ τῆς Πολιτείας, ἐν τῷ Καταστατικῷ χάριτι τοῦ 1923, ἡ μὲν ἀρχιερατικὴ ἔδρα Ἀθηνῶν ὠνομάσθη, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἔννοιαν τῆς λέξεως, Ἀρχιεπισκοπή, πᾶσαι δὲ αἱ λοιπαὶ Μητροπόλεις. Τούτου ἕνεκα καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀθηνῶν ὠνομάσθη «Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος».

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν προεδρεύει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀναλαβούσης τὸ πρῶτον τὰ κανονικὰ δικαίωματα αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1923, ὡσαύτως τῆς ἐν ἔτει 1925 ἐπανιδρυθείσης Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου, ἑπταμελοῦς, καὶ τοῦ Δ. Συμβουλίου τοῦ Γενικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου, ὑφισταμένου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1910. Προσέλαβε δὲ κατὰ νόμον καὶ Ἐπισκόπους, ἐν οἷς καὶ ὑπὸ τὸν παλαιὸν τίτλον Ταλαντίου, οὐχὶ ὁμως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διατελεσάντων ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀθηνῶν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔννοιαν Βοηθῶν Ἐπισκόπων. Τοιοῦτοι δὲ τελοῦσι σήμερον ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν οἱ Ἐπίσκοποι Σταυρουπόλεως Θεόκλητος καὶ Βρεσθένης Ἀνθιμος, ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ εὐρισκομένων προσφύγων Ἐπισκόπων Ἀργυρουπόλεως Γερμανοῦ, Σεβαστείας Γερβασίου καὶ Πατάρων Μελετίου.

Μονὰς ἐν ἐνεργείᾳ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν ἔχει τὰς ἑξῆς :

α) Ἀσωμάτων—Πετράκη

β) Πεντέλης

γ) Κλεισῶν

δ) Φανερωμένης (ἀρχαιότερον Μεταμορφώσεως) ἐν Σαλαμίνι

ε) Χρυσολοντίσης (Κοιμήσεως Θεοτόκου) ἐν Αἰγίνῃ

στ) Ἀγίας Τριάδος (γυναικεία) ἐν Αἰγίνῃ.

Ἡ ἔνδοξος Μονὴ Καισαριανῆς εἶναι διαλελυμένη, ὡς καὶ ἡ τοῦ Δαφνίου, ἧς ὁ ναὸς διασώζει μέρος τῶν προκαλούντων ἔτι τὸν

θανιασµὸν μωσαϊκῶν. Ἠνωμένη μετὰ τῆς Μονῆς Φανερωμένης εἶναι ἡ ἄρχαία Μονὴ τοῦ δόσιου Μελετίου, προκαλοῦσα πλήθη εὐσεβῶν προσκυνητῶν, ἰδίως κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἱεραῆς μνήμης αὐτοῦ, τῇ 1 Σεπτεμβρίου.

Ἐνοριακοὺς ναοὺς μετὰ 325 ἐφημερίων ἔχει 64 ἐν Ἀθήναις, 13 ἐν Πειραιεῖ, 12 ἐν Αἰγίνῃ, 6 ἐν Σαλαμίνι, 63 ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις, 19 ἐν τοῖς προσφυγικαῖς Συνοικισμοῖς, 5 Νεκροταφειακοὺς ναοὺς, 25 παρεκκλήσια καὶ ἐξωκκλήσια ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸς ἄσκησιν τῆς ἐπὶ τῶν ναῶν ἐποπτείας αἱ ἐνοριαὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι διηρημένα εἰς 16 τμήματα, οἱ δὲ τοῦ Πειραιῶς εἰς 4. Ὑπάρχουσι δὲ 22 Ἀρχιερατικοὶ Ἐπίτροποι ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς.

Διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου τῆς φιλανθρωπίας ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ ἔχει ἰδίαν ὀργάνωσιν, ἀναγνωρισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κράτους (1924) τὸ «Γενικὸν Φιλόπτωχον Ταμεῖον» μετὰ 84 Ἐνοριακῶν Φιλοπτῶχων Ταμείων. Καὶ τὸ μὲν Γενικὸν Ταμεῖον ἐδρεύει ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ, διοικούμενον ὑπὸ ἰδίου Συμβουλίου, ἕκαστον δὲ τὴν παρ' αὐτοῦ ἐξαρτωμένων Ἐνοριακῶν Ταμείων διοικεῖται ὑπὸ ἰδίου Συμβουλίου ἐξ ἑνὸς Ἐφημερίου ὡς Προέδρου, ἑνὸς λαϊκοῦ Ἐπιτρόπου καὶ 6—7 Κυριῶν καὶ Δεσποινίδων τῆς Ἐνορίας. Ἡ μεγάλη αὕτη ὀργάνωσις, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου διατελοῦσα, ἐπασχολεῖ διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου αὐτῆς περὶ τὰ 800 πρόσωπα, διέθηκε δὲ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1927 ὑπὲρ τῶν πτωχῶν περὶ τὰ δύο καὶ ἡμισυ ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ἀπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων, κατὰ τὴν καθιερωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου «ἡμέραν τῶν πτωχῶν» διεξάγεται πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Φιλοπτῶχων Ταμείων γενικὸς κατ' οἶκον ἔργον ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ.

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, διατελεῖ Πρόεδρος διαφόρων φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, ἀμέσως μετέχων τῆς διοικήσεως αὐτῶν. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων, μερίμνη αὐτοῦ, διατηρεῖ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ καὶ ἴδια φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, τὸ ἐν Βουλιαγμένῃ Ἐκκλησιαστικὸν Ὀρφανοτροφεῖον, (1923) περιθάλπον περὶ τὰ 120 ἄρρενα ὄρφανά, τὸ ἐν Ἀθήναις Ἀσυλον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου (1924) καὶ τὸ ἐν Πειραιεῖ Ἀσυλον τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, (1925) περιθάλποντα περὶ τὸ 160 θήλεα ὄρφανά, τὸ μὲν ἐκ τῶν προσφύγων, ἀποκλειστικῶς, τὸ δὲ ἐκ Πειραιῶς. Τὰ Ἀσυλα ταῦτα

είναι πλήρη ἑξατάξια Δημοτικά Σχολεῖα μετὰ Ἐπαγγελματικῶν, τριετοῦς φοιτήσεως, τμημάτων. Αἱ τροφίμοι αὐτῶν διδάσκονται γράμματα καὶ ὠρισμένον ἐπάγγελμα, τρέφονται ἐν τοῖς Ἀσύλοις καὶ λαμβάνουσι παρ' αὐτῶν βιβλία, ἐνδύματα καὶ ὑποδήματα. Εἰς τὰ ιδρύματα ταῦτα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς προσετέθη πρὸ διετίας τὸ ἐν ταῖς ἀπομεμακρυσμέναις συνοικίαις Κερασινίου—Ταμπουρίων Πειραιῶς (1926) Ὁρφανοτροφεῖον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, περιθάλπον περὶ τὰ 40 Ὁρφανά ἐκ Πειραιῶς ἄρρενα. Ἐκαστον τῶν ιδρυμάτων τούτων ἀποτελεῖ ἴδιον καὶ αὐτοτελὲς νομικὸν πρόσωπον, ἀνεγνωρισμένον ὑπὸ τοῦ Κράτους, διοικεῖται δὲ ὑπὸ ἰδίου Συμβουλίου, ὑπὸ τὴν ἄμεσον καὶ τακτικὴν προεδρείαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, καὶ συντηρεῖται ἐξ ἐπιχορηγήσεων αὐτοῦ καὶ εἰσφορῶν τῶν φιλανθρωπῶν.

Εἰς τὸ ἔργον τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐν γένει δράσεως συνεπικουροῦσιν, ἐκτὸς ἄλλων, 25 περίπου θρησκευτικὰ Σωματεῖα καὶ Ὁργανώσεις ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν, ὧν τινα καὶ ἰδίως αἱ «Ὁρθόδοξοι Χριστιανικαὶ Ἐνώσεις» συνδέουσι μετὰ τῆς φιλανθρωπίας τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου καὶ διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐπίτιμον προεδρείαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ὑπάρχουσι δὲ ἐκτὸς τῆς αἰθούσης τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς διάφορα κέντρα κηρύγματος καὶ διδασκαλίας τοῦ θείου λόγου καὶ λειτουργοῦσι περὶ τὰ 12 Κατηχητικὰ Σχολεῖα ἐν ναοῖς τῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ὑπὸ τὴν ἄμεσον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐποπτεῖαν καὶ καθ' ὁμοίωμορον σύστημα ἐργαζόμενα. Τινὰ τῶν θρησκευτικῶν Σωματείων ἐκδίδουσιν ἴδια περιοδικά, οἷον «Ἀνάπλασις», «Ἱερὸς Σύνδεσμος», «Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι», «Ζωή», «Καινὴ Κτίσις», ὧν ἡ «Ζωή» ἐκδίδεται εἰς 40.000 περίπου φύλλα ἑβδομαδιαίως, ἐκτὸς δὲ ἄλλων δημοσιευμάτων, λαϊκῆς μᾶλλον φύσεως, ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ δημοσιεύει ἀπὸ πενταετίας τὸ ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν Περιοδικὸν «Θεολογία». Ἀπὸ πενταετίας ὡσαύτως ἐκδίδεται τὸ ἐπίσημον Δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «Ἐκκλησία».

Ἡ μόρφωσις καὶ προπαρασκευὴ τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου συντελεῖται ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου (ἀπὸ τοῦ 1837) καὶ ἐν τῇ Ριζαρείῳ Ἐκκλησιαστικῇ Σχολῇ (ἀπὸ τοῦ 1843), ἀπὸ διετίας δὲ ἐτέθησαν αἱ βάσεις Θεολογικοῦ Οἰκοτροφείου καὶ Φροντιστηρίου ἐν τῇ Μονῇ Ἀσωμάτων-Πετρακῆ, δι' οὗ παρέχεται στέγη καὶ περιθάλψις εἰς πλείστους ἀπόρους φοιτητὰς τῆς Θεολογίας.

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

'Αθανάσιος Μπουσόπουλος Διδάσκαλος 68	Λέων β'. Σύγκελλος και Ρέκτωρ (†1069)	33
'Αθανάσιος Νικομηδείας 71	Νικήτας γ'. Κούρδης (†1103)	>
'Αθανάσιος α'. Πατρ. ΚΠ. 42 43.	Νικηφόρος (†1121)	>
'Αθανάσιος Σύρου 103 105	Γεώργιος β'. (περι τὸ 1157)	>
'Αθανασίου άγ. Χαλκούρη Ναός 30	Νικόλαος α'. Ἁγιοθεοδωρίτης (1166—1175)	33—35
'Αθανασίου άγ. (Ψυρρή) Ναός 30	Μιχαήλ β'. (ιβ'. αἰ.)	36
'Αθηναγόρας άπολογητής 19	Θεοφύλακτος (ιβ'. αἰ.)	>
'Αθηνῶν Ἐπισκοπή 17	Γεώργιος γ'. Ἐηρὸς (ιβ'. αἰ.)	>
> «Αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπισκοπή» και Μητρόπολις 30	Γεώργιος δ'. Βούρτζης (†1180)	36—40
'Αθηνῶν «Μεγάλη Ἐκκλησία» 27	Μιχαήλ Ἀκομινᾶτος (1181-1220)	42
'Αθηνῶν «Καθολικὴ Ἐκκλησία» 23	Μελέτιος α'. (ιγ'. αἰ.)	43
'Αθηνῶν Ἀρχιερεῖς	Ἄνθιμος α'. Ὁμολογητής (ιγ'. αἰ.)	>
Ἰερόθεος (;)	Λάζαρος (ιδ'. αἰ.)	>
Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης } κατὰ 17	Νικόδημος (περι τὸ 1371)	44—45
Νάρκισσος } τοὺς 18	Δωρόθεος α'. (ιδ'. αἰ.)	45
Πούπλιος Ἰερομάρτυς } τρεῖς >	Μακάριος (ιδ'. αἰ.)	>
Κοδράτος } πρώτους >	Γεωβάρσιος ἡ Θεόδωρος (περι τὸ 1453)	45
Λεονίδας Ἰερομάρτυς } αἰῶνας 21	Ἰσίδωρος (ιε'. αἰ.)	46
Πιστός (δ'. αἰ.)	Δωρόθεος β'. (περι τὸ 1472)	49
Κλημάτιος (δ' αἰ.)	Ἄνθιμος β'. (.489)	49
'Αθανάσιος α'. (458)	Νεόφυτος α'. (1492)	50
'Ανατόλιος (459)	Λαυρέντιος (1538-1550)	51
'Ιωάννης α'. (ε'. αἰῶν)	Κάλλιστος (1550-1564)	>
'Ιωάννης β'. (680)	Σωφρόνιος α'. (1565-1570)	>
'Ανδρέας	Νικάνωρ (1570-1592)	51
Θεοχάριστος	Θεοφάνης α'. Καρύκης (1592-1596)	52
Μαρίνος	Νεόφυτος β'. (1596-1602)	>
'Ιωάννης γ'.	Σαμουήλ Πρωπέτος (1602)	55
Γρηγόριος α'.	Ναθαναήλ Ἐμπορος (1602-1606)	>
'Αδαμάντιος	Ἄνθιμος β'. (1606-)	>
'Ιωάννης δ'.	Κύριλλος α'. (περι τὸ 1611)	>
Θεοδόσιος	Μητροφάνης α'. (περι τὸ 1619)	56
'Υπάτιος	Θεοφάνης β'. (1620-1633)	>
Δημήτριος α'.	Σωφρόνιος β'. (1633-1636)	>
Γερμανός α'.	Δανιήλ (163 -1655)	56—60
Δημήτριος β'.	Ἄνθιμος γ'. (1655-1676)	60-62
Γαβριήλ α'.	'Ιάκωβος α'. (1676-1686)	62
Γρηγόριος β'.	'Αθανάσιος β'. (1687-1689)	>
Κοσμάς	Μακάριος β'. Πελεκᾶνος (1689-1693)	>
Νικήτας α'.	Ἄνθιμος δ'. (1693-1699)	63
'Αναστάσιος (†889)	Κύριλλος β'. (1699-1703)	64
Σάββας (†914)	Μελέτιος β'. (1703-1713)	64—66
Γεώργιος α'. (†922)	'Ιάκωβος β'. (1713—1734)	66—67
Νικήτας β'. (†927)	Ζαχαρίας (1734-1740)	67
Κωνσταντῖνος (†965)	Ἄνθιμος ε'. (1741-1764)	67—68
Φίλιππος (†981)	Βερθολομαῖος (1764-1780)	68—70
Θεοδήγιος (ι'. αἰ.)	Νεόφυτος α'. (-1775)	70—71
'Ιωάννης ε'. Βλαχερνίτης Σύγ- κελλος (1007)	Γαβριήλ β'. (;)	71
Μιχαήλ α'. (1030)	Βενέδικτος (1781-1785)	71—74
Λέων α'. Σύγκελλος (†1061)	'Αθανάσιος γ'. (1785-1799)	72—75

- Γρηγόριος γ'. (1799-1820) 75—76
 Διονύσιος β'. (1820-1823) 77
 Γρηγόριος δ'. (1828) 77—78
 *Ανθίμος στ'. (1828-1830) 78—79
 Νεόφυτος β'. 1833-1861) 78—79
 Μισαήλ (1861-1862) 79—83
 Θεόφιλος (1862-1871) 83—88
 Προκόπιος α'. (1874-1889) 88—89
 Γερμανός β'. (1889-1896) 91—96
 Προκόπιος β'. (1896-1901) 96—98
 Θεόκλητος (1902-1917, 1920-1922) 101—105
 Μελέτιος γ'. (1918-1920) 103—104
 Χρυσόστομος (1923-) 105 110
- Ἀβδίμπεης βοεβόδας Ἀθηνῶν 69
 *Ἀγγελος Χριστοφόρος 55
 Ἀγγελόπουλος Γεώργιος 87
 Ἀδριανός αὐτοκράτωρ 19
 Αἰγίνης Ἐπισκοπὴ 31 36. 41. 43.
 Ἀκαδημία Πατριαρχικὴ ΚΠ 83
 Ἀλβέρτης Ἰωσήφ λατ. Ἐπίσκοπος 100
 Ἀλέξανδρος Β'. Ρωσίας 97
 *Ἀλέξιος Στουδίτης ΚΠ. 34
 Ἀμαλία βασίλισσα 82. 83
 Ἀμβρόσιος Ναυπακτίας 105
 Ἀμμόνιος φιλόσοφος Ἀλεξ. 15
 Ἀμφιλόχιος Κορινθίας 97
 Ἀναδρομάρης Δημήτριος 54
 «Ἀναπλάσεως» Σύλλογος 95
 «Ἀναπλάσεως» Περιοδικὸν 110
 Ἀνδρέου ἀγ. Ναός 92
 Ἀνδρέου ἀγ. Μονὴ 52. 53 54
 Ἀναργύρων ἀγ. Ναός 30
 Ἀναργύρων Μονὴ (Μετόχιον Παναγίου Τάφου) 57. 65.
 Ἀνδρέου ἀγ. Ἀσυλον 109
 Ἀνδρὸς Ἐπισκοπὴ 30 4 . 49
 *Ἀνθίμος Ἐπ. Διαυλείας καὶ Ταλαντίου 59
 *Ἀνθίμος Ἐπ. Βρεσθίνης 108
 Ἀντώνιος Χαριάτης Κερκύρας 88
 «Ἀνατολικὸς Ἀστήρ» περιοδ. 100
 Ἀντωνῖνος Εὐσεβῆς αὐτοκρ 19
 Ἀντώνιος Ἀθηναῖος νεομάρτυς 70
 Ἀπολλώνιος Τυανεύς. 14. 15
 Ἀρμανσπεργ Πρωθυπουργός 8
 Ἀνδρέας μάρτυς 21.
 Ἀνάκλητος Ἐπ. Ρώμης 20
 Ἀποστόλων ἀγ. Ναός 29
 Ἀπτέρου Νίκης Ναός 24
 Ἀριστείδης ἀπολογητής 19
 Ἀρσένιος Ὑδρας καὶ Σπετσῶν 96
 Ἀρτελὺ ἱεραπόστολος 98. 99
 Ἀσωμάτων Πετράκη Μονὴ 58. 74 75. 105
 Ἀσωμάτων (παρὰ τὸ Θησεῖον) Ναός 29
- Ἀτσαϊώλης Νέριος Δουξ 42. 44. 45
 Αὐλώνος Ἐπισκοπὴ 30. 41.
 Βαβίνος ἰησοῦτης 48
 Βαλασσόπουλος Δ. Ὑπουργός 87
 Βαλλιάνοι 92. 98.
 Βαλσαμών Θεόδωρος 31
 Βάμβας Νεόφυτος 90 99
 Βασίλειος Βουλγαροκτόνος 29.
 Βασίλειος ὁ Μέγας 22
 Βασίλειος ἡγεμὼν Μολδοβλαχίας 57.
 Βατοπαϊδινός Ἰάκωβος ἀρχιμ. 103.
 Βέλλερος περιηγητής 60
 Βενέδικτος μάρτυς 21.
 Βενέδικτος ἡγεμὼν ἀντιπρόσωπος 40.
 Βενδότης Γεώργιος 66
 Βεράρδος λατ. Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν 40
 Βηρυττός 25
 Βησσαρίων Ρούφος 67
 Βιβλιοθήκαι Ἀθηνῶν 77
 Βλαχερνιωτίσσης Μονὴ 41
 Βοδονίτης (Μενδενίτης) Ἐπισκοπὴ 42. 49. 50 78
 «Βοεβόδας» διοικητὴς Ἀθηνῶν 47
 Βουλυσμάς Ἀγάπιος 66
- Γαβριήλ γ'. Πατρ. ΚΠ. 64. 67
 Γαβριήλ δ'. Πατρ. ΚΠ. 71
 Γαλανός Δημήτριος 68
 Γαλανός Γρηγόριος 68
 Γαλανός Μιχαήλ 95
 Γενεσίου Θεοτόκου Μονὴ 58
 Γερακάρης Διβέριος 63. 64
 Γεράσιμος γ'. Πατρ. ΚΠ. 58
 Γερμανός Πατρῶν 83
 Γερμανός Δημητριάδος 105
 Γεώργιος Βαρδάνης 39
 Γεώργιος Μάρκου ζωγράφος 54
 Γεωργίου ἀγ. (Μακρονήσι) Μονὴ 41
 Γεωργίου ἀγ. (Ἀναφιώτικα) Ναός 30
 Γεωργίου ἀγ. Καρύτση Ναός 90
 Γεωργίου ἀγ. Ὁρφανοτροφείου 110
 Γοργοπηκίου (ἀγ. Ἐλευθερίου) Ναός 24 30. 54. 69. 9
- Γρατιανός αὐτοκράτωρ 26
 Γρηγόριος θαυματουργός 21
 Γρηγόριος Θεολόγος 22
 Γρηγόριος Ε' ΚΠ. 7. 87. 104
 Γρηγόριος Καισαρείας 78
 Γρηγόριος ιστ'. Πάπας Ρώμης 100
 Guillet περιηγητής 60 61
 Γωνίας Μονὴ ἐν Κρήτῃ 80
- Δαμαλᾶς (Τροιζήν) 29
 Δάμαρις 17
 Δαμασκηνός ἱερομ. Διδάσκαλος 61

- Δαμάσκιος «Σχολάρχης» 25
 Δανιήλ 'Επ. Διαυλείας και Ταλαντίου 56
 Δανιήλ Πύρρος 76
 Διαρκής 'Ιερά Σύνοδος 108
 Διαυλείας (Διαυλείας) 'Επισκοπή 30. 41. 42
 Διαυλείας και Ταλαντίου 'Επισκοπή 49. 50. 59. 60. 78
 Δαφνίου Μονή 24. 30. 41. 50
 Δημήτριος Καλλιφουρνάς 76
 Δημητρίου άγ. Λουμπαρδιάρη Ναός 30
 Δημόπουλος Άνδρέας 97
 «Δεισιδάρης» φρούραρχος 'Αθηνών 47
 Δελαρός Γουλιέλμος «'Επιμελητής 'Αθηναϊκής 'Εκκλησίας» 41
 Δελαρός 'Οθων Δούξ 'Αθηνών 11
 Δεάγγελος λατ. 'Επίσκοπος 101
 Δεληγιάννης Θεόδωρος 96
 Διαλασημάς Κωνσταντίνος 95
 Δημήτριος Κυνικός φιλόσοφος 15
 Διαμαρτυρούμενοι έν 'Αθήναις 98. 100
 Διονύσιος Γυθείου 103
 Διονύσιος Κορίνθου 'Επ. 18
 Διονύσιος μάργου 21.
 Διονύσιος β' ΚΠ. 51
 Διονύσιος άγ. Ζακύνθου 51
 Διονύσιος Πετρακής ήγούμενος 75. 76. 79.
 Διονύσιος Πρεσβών 62
 Διονύσιος β'. Πατρ. ΚΠ. 57, 61
 Διονύσιος δ', Πατρ. ΚΠ. 63
 Δοσίθεος 'Ιεροσολύμων 65
 Δούκας 'Ιωάννης ήγεμών Μολδοβλαχίας 61
 Δουλιγέρης Πανάρετος 95.
 Ειρήνη αυτοκράτειρα 26
 Ειρήνης άγ. Ναός 67. 82. 83. 90.
 'Εκκλησιαστικόν 'Ορφανοτροφείον 109
 'Ελέου Βωμός έν 'Αθήναις 15. 38
 'Ενδημούσα Σύνοδος ΚΠ. 52
 'Επισκοπαι Μητροπόλεως 'Αθηνών 30.
 «'Ευαγγελική 'Εκκλησία» 99. 100.
 «'Ευαγγελικά» 98.
 «'Ευαγγελισμὸς» καθεδρικός Ναός 83
 Εὐγένιος Πάπας Ρώμης 46
 Εὐγένιος «τριθεΐτης» 28
 Εὐθύμιος 'Επ. Μαδύτου 42
 Εὐθύμιος Θεσσαλιώτιδος 103. 105
 Εὐθύμιος Τορνίκης 35
 Εὐθύμιος Μαλάκης 'Επ. Νέων Πατρῶν 34. 37. 38.
 Εὐρύπου (Χαλκίδος) 'Επισκοπή 30. 41.
 Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης 35
 Εὐταξίας Α. 'Υπουργός 102
 'Εφραίμ 'Ιεροσολύμων 67
 Ζαφατόβου 'Επισκοπή 31
 Ζαφίνος λατ. 'Επίσκοπος 101
 «Ζωή» Θρησ. Σύνδεσμος 95
 «Ζωή» περιόδικόν 110
 Ζωοδόχου Πηγῆς Μονή 66
 'Ηλία άγ. (και Χαραλάμπους) Ναός 30
 «'Ημέρα πτωχῶν» 109
 'Ηράκλειος μάργου 21
 Θεοδόσιος Α'. αυτοκράτωρ 23. 24.
 Θεοδόσιος Β'. αυτοκράτωρ 23. 26
 Θεοδόσιος Βορραδιώτης Πατρ. ΚΠ. 36
 Θεόδωρος 'Επ. 'Ευρύπου 39
 Θεόδωρος Καντερβουρίας 28
 Θεόδωρος Δούκας Δεσπότης 'Ηπείρου 39
 Θεόδωρος Λάσκαρις αυτοκράτωρ 39
 Θεοδώρων άγ. Ναός 29
 Θεόκλητος 'Επ. Σταυρουπόλεως 108
 Θεολογική Σχολή Χάλκης 91
 Θεολογική Σχολή Πανεπιστημίου 80. 91
 Θεόπεμπτος 'Επ. Σπάρτης 29
 Θεοφανώ αυτοκράτειρα 27
 Θεοδοσιολών 'Επισκοπή 14
 Θῆβαι 23. 27
 Θηβῶν 'Επισκοπή 43. 78
 Θηβῶν Μητρόπολις 31
 Θησειόν 24
 'Ιάκωβος Φθιώτιδος 103
 'Ιγνάτιος ΚΠόλεως 32
 'Ιεζεκιήλ Στεφάκης ήγ. Καισαριανῆς 62
 'Ιεραξ Μ. Λογοθέτης 53
 'Ιερεμίας Β' ΚΠ. 51
 'Ιερεμίας Γ', ΚΠ. 67
 'Ιεροδιδασκαλείον Γερμάνιον 93
 «'Ιερουσαλήμ» Μονή Θεοτόκου 72
 «'Ιερός Σύνδεσμος» 'Αθηνῶν 93. 103
 'Ιερώνυμος λατ. Πρεσβύτερος 18
 'Ιλλυρικόν 'Ανατολικόν 26
 'Ιννοκέντιος Ι'. Πάπας Ρώμης 40
 'Ιουλιανός Παραβάτης 22. 23
 'Ιουστίνος β'. αυτοκράτωρ 27
 'Ιουστινιανός α', αυτοκράτωρ 23. 25
 'Ισαάκ 'Επ. Διαυλείας και Ταλαντίου 59
 'Ιωακείμ 'Αλεξανδρείας 51
 'Ιωάννης 'Επ. Θηβῶν 34
 'Ιωάννης 'Επ. 'Εφέσου 27
 'Ιωαννίκιος β'. Πατρ. ΚΠ. 59
 'Ιωάννου Θεολόγου Μονή 58

- Ἰωάννου ἁγ. παρὰ τὸν Ἰλισσὸν Ναὸς 24
 Ἰωάννου Εὐαγγ. Μονὴ ἐν Πάτμῳ 91
 Ἰωάννου ἁγ. (Κυνηγοῦ) Μονὴ 41
 Καβαλλάρης ἱερομ. διδάσκαλος 65
 «Καθολικὸν» Καθεδρικός Ναὸς 44 47
 «Καινὴ Κτίσις» περιόδικον 110
 Καισαριανῆς Μονὴ 20. 28. 30. 39. 41. 43. 47. 50. 58. 74
 Καϊστορίου Ἐπισκοπὴ 31
 Καλοποθάκης Μιχαὴλ 99
 Καλλιγᾶς Παρθένιος Ἦγούμ. Μονῆς Πάτμου 91
 Καλλιγᾶς Παῦλος 86
 Καλλίνικος Φθιώτιδος 87
 Κάλλιστος ΚΠ. 43
 Καλογεράς Νικηφόρος 87
 «Καμαροσκέπαστοι» Βασιλικάι 30
 Κανάων Ἐπισκοπὴ 31
 Κανέλλος Λαυρέντιος 58
 Καπνικαρέας (Καμουχαρέας) Ναὸς 29
 Καποδίστριας Ἰωάννης 80
 Καρύστου Ἐπισκοπὴ 30. 41
 Καταλώνιοι 42
 Καταστατικός Νόμος Ἐκκλησ. Ἑλλάδος 81. 82. 83.
 Κατηχητικά Σχολεῖα 110
 Κέω Ἐπισκοπὴ 31. 41
 Κίτχ Ἰωνᾶς ἱεραπόστολος 99
 Κιστέρχειοι μοναχοὶ 41
 Κλήμης Ἰωαννίνων 66
 Κλήμης Ἀλεξανδρῆς 20
 Κλήμης δ'. Πάπας Ρώμης 42
 Κλειστῶν Μονὴ 50. 105
 Κοδράτος Ἀπολογητῆς 18. 19
 Κολοκύνθης Δημήτριος 57
 «Κολοκυνθοῦ» περιοχὴ Ἀθηνῶν 57
 Κόνων «Τριθεΐτης» 28
 Κορίνθου Ἐπισκοπὴ 20
 Κορίνθου Μητρόπολις 26 30
 Κορράδος λατ. Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν 31
 Κορυδαλεὺς Θεόφιλος 55
 Κορωνεῖας Ἐπισκοπὴ 30 41
 Κοσμάς ἱερομ. ἐκ Λήμνου Διδάσκαλος 67
 Κοσμάς Κάμηλος «Ἐξαρχος» τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν 43
 Κύριλλος γ'. Πατρ. ΚΠ. 57
 Κύριλλος δ'. Πατρ. ΚΠ. 67
 Κυριακά Σχολεῖα 84 87
 Κυριακῆς ἁγ. Ναὸς 30
 Κωνσταντῆς β'. αὐτοκράτωρ 28
 Κωνσταντῖνος Βασιλεὺς 102. 104
 Κωνσταντίνου ἁγ. Ναὸς 95
 Λάτας Διονύσιος 90
 Λατῖνοι ἐν Ἀθήναις 100—101
 Λατῖνος Νικόλαος 69
 Λεβαθείας Ἐπισκοπὴ 31
 Λέων α' αὐτοκράτωρ 27
 Λέων γ' αὐτοκράτωρ 26. 27
 Λέων Σγουρός 38
 Λεωνίδου ἁγίου «Μαρτύριον» 22
 Λέων ιγ'. Πάπας Ρώμης 101
 Λούκαρις Κύριλλος 56
 Λουκάς Εὐαγγελιστῆς 14. 23
 Λουκάς ὄσιος 28 29
 Λουκά ὄσιος Μονὴ 41
 Λουκά· Χρυσοβέργης Πατρ. ΚΠ. 34
 Λιβέριος Κολλέτης 65
 Λίμπονας Μιχαὴλ 61. 62
 Λυκοδήμου (ἁγ. Νικοδήμου, Σωτήρος, Σωτείρας) Ναὸς 24. 29. 59. 74. 90
 Λυκοῦργος Ἀλέξανδρος Σύρου 87. 90
 Μάδυτος 42
 Μάξιμος γ'. Πατρ. ΚΠ. 49
 Μακάριος Πάτριος 66
 Μακράκης Ἀπόστολος 89. 90
 Μακρῆς Γεώργιος ἱερεὺς 95
 Μανουὴλ Κομνηνὸς αὐτοκράτωρ 31. 34
 Μαραγκὸς Ἰωάννης λατ. Ἐπίσκοπος 100. 101
 Μαραθῶν 41
 Μάρκος Ευλοκαράβης ΚΠ 49
 Μασσαλίας Κοινότης 92
 Ματθαίουπολις Εὐσέβιος ἀρχιμ. 95
 Μεγάρων Ἐπισκοπὴ 31. 41. 42
 Μεθόδιος γ' Πατρ. ΚΠ. 61
 Μείζων Σύνοδος 104. 105
 Μελέτιος ὄσιος 31. 32
 Μελετίου ὄσ. Μονὴ 31. 50
 Μενίδιον 41
 Μεταμορφώσεως εἰτα Φανερωμένης Μονὴ Σαλαμίνος 29 58 88 108 98
 Μεχμέτ β' Σουλτάνος 47
 Μητροφάνης β'. ΚΠ. 45
 Μητροφάνης γ' ΚΠ. 51
 Μιχαὴλ Πακνανὰς νεομάρτυς 69. 70
 Μιχαὴλ Καλοφρονᾶς ἱερεὺς 45
 Μιχαὴλ Κηρουλάριος Πατρ. ΚΠ 33
 Blancis Aloisio λατ. Ἐπίσκοπος 100
 Bellevaux Μονὴ 41
 Μομφεράτος Α. Ὑπουργὸς 101. 102
 Μοροζίνης Φραγκῆσκος 62
 Μπεναλδῆς Ἀργυρὸς 63
 Μπενιζέλος Ἀγγελοῦς 52
 Μπενιζέλος Ἰωάννης 62
 Μπενιζέλος Δημήτριος Παλαιολόγος 65
 Μουσταφᾶς Κιοπροῦλης Μ. Βεζύρης 64

- Ναυπάκτου Ἐπισκοπή 78
 Νήφων β'. Πατρ. ΚΠ. 49
 Νεόφυτος ἀρχιμ. Μονῶν Ἀθηνῶν 17
 Νεόφυτος Μετάξας Ταλαντίου Ἐπ. εἶτα Ἀθηνῶν 77. ἔξ.
 Νεόφυτος στ'. Πατρ. ΚΠ. 67
 Νεόφυτος ζ'. Πατρ. ΚΠ. 74
 Νεῖλος Ἐπ. Δαυλείας 50.
 Νεῖλος Κεραμεύς Πατρ. ΚΠ. 43
 Νικήτας Ἀκομινάτος 36
 Νικόλαος Ζακύνθου 87
 Νικολάου ἁγ. Ναός 69
 Νικολάου ἁγ. (Κολωνῶν) Μονή 41
 Νικολάου ἁγ. Ναός 95
 Νικολάου ἁγ. (Καταπέροισκα) Μονή 41
 Νίκων ἁγ. «Μετανοεῖτε» 29
 Ντέκα Ἰωάννου Σχολῆ 76
 Ντούτζης Ἰωάννης 54

 Ζύστος β'. Ρώμης 20

 Ὁθων Βασιλεὺς 80. 81. 84
 Οἰκονόμος Κωνστ. ἔξ. Οἰκονόμων 71. 80. 82. 90.
 Ὁνώριος γ'. Πάπας Ρώμης 41
 Οὔμβερος Καρδιναλῖος 33
 Οὐνῖται ἐν Ἀθήναις 101

 «Παναγία Ἀθηνιώτισσα» 73
 Παναγίας Κανδύλης ἢ Ἀγίας Κυρᾶς Ναός 24
 Παναγίας Μεγάλης Ναός 24
 Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν 20. 22. 23. 25. 80
 Παντανάσσης Μονή 58
 Παντανάσσης (Μοναστηράκι) Ναός 30
 Παντελεήμονος ἁγ. Ναός 47. 48
 Παπαδάκης Ἀλέξιος 82
 Παρασκευῆς ἁγ. Ναός 30
 Παρθένιος α'. Πατρ. ΚΠ. 57
 Παρθένιος δ' Πατρ. ΚΠ. 61
 Παρθενῶνος Ναός 24. 29. 47
 Παράσχος Ἀχιλλεὺς 87
 Παρθένιος Γερένης Ἱεροσολύμων 67
 Πατούσας Γεώργιος 65
 Πατούσας Ἰωάννης 65
 Παῦλος Ἀπόστολος 14—17
 Παῦλος μάρτυς 21
 Παυλίνοσ μάρτυς 21
 Πausανίας 15
 Πεντέλης Μονή 55. 67. 78. 105
 Περιγῆνης Ἐπ. Πατρῶν εἶτα Κορίνθου Μητροπολίτης 26
 Petit Louis λατ. Ἐπίσκοπος 101
 Πετράκης Παρθένιος 58
 Πετρίδης Δ. Ὑπουργός 101

 Πέτρος μάρτυς 21
 Πίος δ'. Πάπας Ρώμης 100
 Πλατάνων Ἐπισκοπή 31
 Πλούταρχος Ἀθην. φιλόσοφος 24
 Πολύκαρπος Ἱεροσολύμων 76
 Πολύκαρπος Τρίκκης 105
 Πορθμοῦ (Ἐδρίπου) Ἐπισκοπή 30
 Προαιρέσιος χριστ. Καθηγητῆς 23
 Προδρόμου (Κυνηγοῦ) Μονή 58
 Προθυμὸς Νικόλαος λατ. Ἐπίσκοπος 46

 Πρίσκος φιλόσοφος
 Προδρόμου Μονή ἐν Κέφ 39. 40
 Πρόκλος φιλόσοφος 24
 Παρθενῶνος χριστ. Ναός 24. 29. 36.

 Ριζάρειος Ἐκκλησ. Σχολή 81. 82. 91
 Ρόμπης (Σωτειρας) Ναός 30.
 Ρομπότης Παναγιώτης 82
 Ρουσᾶνος Παχώμιος 51
 Ρουφίνος λατ. Πρεσβύτερος 21
 Ρώμη 25

 Σαλαμίς 29. 37
 Σαλώνων Ἐπισκοπή 41. 42. 49. 78
 Σαμουήλ Χαντζερῆς Πατρ. ΚΠ. 68
 Σαρανταπήχων οἰκογένεια 27
 Σίμων Φραγκισκανὸς μοναχὸς 60. 61
 «Σιμωνιακά» 89
 Σιναϊτικὸν Μετόχιον 74
 Σκύρου Ἐπισκοπή 30. 49. 78
 Σπάρτη 29
 Σηλαίου Μ. Μονή 97
 Σηλαιωτίσσης Παναγίας Ναός 24
 Σπὸν περηγητῆς 60
 Σπυριδωνος ἁγ. Μονή ἐν Πειραιεὶ 69
 Σπυριδωνος ἁγ. Ἄσυλον 109
 Σταυροπηγιακαὶ Μοναὶ 50
 Σταυροφόροι 38. 40
 «Στέγη Ἐκκλησίας» Ὁρφανοτροφεῖον 103.
 Στεριίου Μονή ὁσ. Λουκά 28
 Συμεὼν ἁγ. Ναός 30
 Συμεὼν Τραπεζούντιος ΚΠ. 51
 Συναγωγή Ἰουδαίων ἐν Ἀθήναις 15
 «Σύναξις Πρεσβυτέρων» 85—87
 Συνέσιος Πτολεμαΐδος 23
 Σύρας Ἐπισκοπή 30
 Συρίγη Παλαιολόγου 52
 Σωτηριανὸς Γρηγόριος ἱερομ. 66
 Σωτήριχος Λατίνος 65
 Σωτήριχος Παντεύγενος 34
 Σωφρόνιος Ἀλεξανδρείας 91
 Σωφρόνιος β'. Πατρ. ΚΠ. 58

 Ταλαντίου Ἐπισκοπή 108

- Ταμεία Φιλόπρωχα 103 109
 Ταμείον Γεν. Ἐκκλησιαστικόν 102 105
 Ταξιαρχῶν Μονή (Ἄστέρι) 58
 Ταῶ (Νταού Πεντέλη) Μονή 54
 Τζατατζούϊας ἐν Ρουμανία Μονή 61
 Τιμόθεος Ἐπ. Εὐβοίας 55
 Τιμόθεος Καλαβρύτων Ἀιγιαλείας 95
 Τραπεζοῦντος Μητρόπολις 49
 Τριάδος Ἁγίας Μονή Πάρνηθος 58 108
 Τριθεϊτῶν αἵρεσις 27
 Τρικούλης Χαρίλαος 92
 Τριπόλεως Ἱερατικὴ Σχολή 102.
 «Τρεῖς Ἱεράρχαι» Σύλλογος 95
 » » Περιοδικόν 110
 Τρυχιῶν Ἐπισκοπή 31
 Ὑγῖνος Ἐπ. Ρώμης 20
 Ὑπάτης (Νέων Πατρῶν) Ἐπισκοπή
 43 78
 Φαρμακίδης Θεόκλητος 81. 82
 Φιλιππούσης Ἰωάννης λατ. Ἐπίσκοπος
 101
 Φιλοθέη ὁσία 52—54
 Φιλόθεος ΚΠ. 43
 Φιλόστρατος 14
 Φλωρεντίας Σύνοδος 45. 46
 Φραγκισκανοὶ μοναχοὶ 48
 Φραγκομονάστηρον 41.
 Φραντζῆς Χρονογράφος 46
 Φυλὴ Ἀττικῆς 41
 Φώτιος ΚΗόλεως 32
 Φώτιος Ἀλεξανδρείας Πατρ. 104
 Χαζέ ἄρχων Ἀθηνῶν 29
 Χαλαβατζῆς Γεώργιος οὐνίτης Ἐπί-
 σκοπος 101
 Χάρισσα μάρτυς 21.
 Χίλδνερ ἱεραπόστολος 99.
 Χίλλ Ἰωάννης ἱεραπόστολος 99
 Χασεκῆς Τύραννος Ἀθηνῶν 70—75
 Χριστίνα μάρτυς 21
 Χρῦσανθος Χαλκίδος 103
 Χρυσολεοντίσσης Μονή 108
 Χρυσόστομος Ἰωάννης ἅγ. 15. 17
 •Ὡμορφη Ἐκκλησία» 30
 Ὠριγένης 20—21.
 Ὠρείου (Ὀρεοῦ) Ἐπισκοπή 30. 41.

25

BX614

A8P2

973766

3

~~SMITHSONIAN LIBRARY~~

UNIVERSITY OF CHICAGO

57 885 062

